

**A NORMALIZACIÓN
DA LINGUA NA
ENCRUCILLADA**

o estado da cuestión • entre onte e hoxe •
experiencias • materiais e recursos • a problemática
do presente • o estado da cuestión • entre onte
e hoxe • experiencias • materiais e recursos •

REVISTA GALEGA DE EDUCACIÓN
25 - Xaneiro / Febreiro / Marzo de 1996
Publicación de Nova Escola Galega
Impresa en papel reciclado
Prezo 800 Ptas.

Edita:
Edicións Xerais de Galicia

Subscricións e correspondencia:
Doutor Marañón 12, baixo. 36210 Vigo

Director:
Manuel Bragado Rodríguez

Secretario de Redacción:
Antón Costa Rico

Consello de Redacción:
Xosé Ramón Bernárdez Pérez,
Xosé Manuel González Barreiro,
Xesús R. Jares, Luis Otero Gutiérrez,
Miguel Vázquez Freire.

Consello Editorial:
Xosé Álvarez Castro,
María Dolores Candedo Gunturiz, Xosé M. Cid,
Agustín Fernández Paz, Narciso de Gabriel,
Emilio González Legazpi, Xulio Gutiérrez Roger,
Marilar Jiménez Aleixandre,
Xosé Ramón Lago Martínez, Xosé Lastra Muruais,
Ramón López Facal, Pedro Membiela,
Josefina Mosquera Roel, Xabier Puente Docampo,
Xosé Ramos Rodríguez,
Antón Rozas Caeiro, Carmen Soto Carballada,
Mercedes Suárez Pazos,
Francisco Veiga García, Manuel Vieites,
Elixio Villaverde.

Deseño interiores e maquetación:
Diana Reiter / Xan Leira

Fotografías:
Cal 3, Celina, Manuel Sendón, Marga Sampaio,
Ánxo Iglesias, Manuel Vicente, Xexé, Arquivo Xerais.

CONSELLERÍA DE EDUCACIÓN
E ORDENACIÓN UNIVERSITARIA

Dirección Xeral de Política Lingüística

Edición patrocinada pola Dirección Xeral de Política
Lingüística. Consellería de educación e Ordenación
Universitaria. Xunta de Galicia

A REVISTA GALEGA DE EDUCACIÓN
non fai necesariamente súas as opinións nin os criterios
expostos polos seus colaboradores.

A REVISTA GALEGA DE EDUCACIÓN
non devolverá os orixinais que non solicite de antemán,
nin manterá correspondencia sobre os mesmos.
Prohíbese a reprodución total ou parcial dos artigos
da revista sen citar a súa procedencia.

Procesado: VALCOGRAF (Vigo)

Imprime: Gráficas NUMEN

ISSN: 1132-8932

Dep. Legal: C-22/1986

S U M A R I O

25

revista galega de educación

editorial

2

o estado da cuestión

¿Mudaron as cousas? ¿Que foi o que cambiou
nos últimos 25 anos?
FRANCISCO FERNÁNDEZ REI 5
As cifras do galego
FRANCISCO ALONSO 10
Usos lingüísticos familiares e competencia
lingüística no Bacharelato
DANIEL VEIGA MARTÍNEZ 17

A realidade lingüística e sociolingüística
da Universidade de Vigo
ANXO M. LORENZO SUÁREZ 22
Perspectivas de futuro da inmersión lingüística
IGNASI VILA 25
"O Modelo de Normalización Lingüística para
o ensino": unha ollada desde hoxe
NOVA ESCOLA GALEGA 31

entre onte e hoxe

Chanzos no camiño
da galeguización do ensino
ANTÓN COSTA RICO 36
Vagalume
ANTÓN COSTA RICO, MANUEL BRAGADO 41
As Roladas - 2
ANTÓN COSTA RICO 44
Os alicerces da edición de literatura infantil
en galego (1961-1975)
ANTÓN COSTA RICO, MANUEL BRAGADO 46
A miña experiencia en cal do nosos ensino
AVELINO POUSA ANTELO 48
O galego na escola no 1970
BEN-CHO-SEY 49
O ensino do galego no ano 70.
Experiencias persoais
ANTÍA CAL 50
Cara e cruz
VALENTÍN ARIAS 52

O ensino do galego: entre onte e hoxe
ENGRACIA VIDAL 54
A década dos setenta. Unha visión desde a
Costa da Morte
XOÁN BABARRO GONZÁLEZ 55
Avances enormes, logros cativos
ANTÓN SANTAMARINA 58
De onte a hoxe no libro escolar
XULIÁN MAURE RIVAS 60
O pasado: proxecto non de todo frustrado
ANTÓN ROZAS CAEIRO 63
A situación lingüística de onte a hoxe
FRANCISCO RODRÍGUEZ 65
¿De quen é a culpa?
CARME HERMIDA GULLAS 66
Ontes, hoxe... ¿e mañá?
MANUEL PORTAS 68

experiencias

O traballo do Equipo de Normalización
Lingüística
EQUIPO DE NORMALIZACIÓN LINGÜÍSTICA 71
C. P. Palmeira

O traballo normalizador no colexio
Mª Auxiliadora
M. CARRICOPA ARMESTO, E. GARZA CABRERA,
E. ORIZALES ORIZALES, F. SANGREGORIO CORDERO 74

materiais e recursos

Consideracións e reflexións sobre a elección de material didáctico en lingua galega
MIGUEL BARROS TABOADA, ROSA GULLÁN GONZÁLEZ 77

a problemática do presente

A situación da lingua é de esperanza.
Entrevista a Manuel Regueiro. Dtor. Xeral de
Política Lingüística.
MANUEL BRAGADO, ANTÓN COSTA 80
As actitudes lingüísticas
AGUSTÍN FERNÁNDEZ PAZ 85
Actuación dos equipos de normalización
lingüística
MIGUEL BARROS TABOADA, ROSA GULLÓN
GONZÁLEZ 93
Os pais e a lingua
JOSÉ LUIS MAÑANA VARELA 95

A normalización das apariencias
X. M. SARILLE 97
O galego no ensino. Unha tarefa colectiva
XOSÉ MANUEL BARREIRA RODRÍGUEZ 99
O traballo da Asociación de Funcionarios
para a Normalización Lingüística en Galicia
XOSÉ GONZÁLEZ MARTÍNEZ 101
Facer normal algo máis que a lingua
XULIO PÉREZ, PACO VEIGA 103
Unha lingua en precario
XESÚS RÁBADE PAREDES 106
Un lugar para a esperanza
MIGUEL SIGUÁN 107

A lingua prohibida: "Niño te voy a lavar la boca con jabón"

A ESCOLA FOI inimiga do galego. Por incrible que pareza, a escola da que substancialmente podemos falar a partir do século XVI, cando daquela era para poucos, tiña a preocupación de ensinar o latín, porque non procuraba o coñecemento do próximo, senón a instrución para o ascenso social, sendo o latín a porta das Humanidades, a través de onde poder entrar no territorio dos escolleitos. Do latín foi devalando para o "español"; así, Carlos III en Pragmática de 1771 precisaba a necesidade de comezar as actividades escolares coa formación lingüística en español, como xa se viña facendo a miúdo, situación que lle facía doer ao Pai Sarmiento desde mediados do século XVIII, xulgando barbaridade educar a un neno en latín desde o inicio ou en español. Sarmiento, con criterio pedagóxico adecuado, preconizaba partir da lingua galega, a xeral dos habitantes de Galicia e dos nenos galegos.

"Por fortuna", se se pode dicir, á escola acudían

poucos "galeguíños", porque non a precisaban como xentes do común, e por máis, tamén eran poucas as escolas e os mestres. Pero segundo vai andando o século XIX as cousas ían cambiando. O saber escolar íase facendo cada vez máis necesario; un saber "culto" que si admitía unha lingua "culto", en contradicción coa fala ambiental, expresión dunha cultura, sen embargo, moi valiosa.

Esta contradicción fixo que durante o primeiro tercio do século XX, xunto a terquedad de moitos mestres, houbera outros, abundancia, que levados do sentido común, explicaban en galego os contidos escolares, que en español viñan nas enciclopedias, mentres con permisividade non impedían que os nenos e aos poucos cada vez máis as nenas se expresase dentro da escola en galego, anque levados do "sambenito" da emigración "ilustraban" sobre a pouca importancia do galego.

As cousas cambiaron radicalmente na Galicia do franquismo. O rechazo aos nacionalismos,

a "modernización" e as agresións anteriores, todo se sumou para eliminar como norma a permisividade no uso escolar infantil da lingua galega, ridiculizada como castrapo de nenos patáns da aldea, fronte aos "finos" nenos da vila. A permisividade deixou paso á bulra, ás malleiras ("non levei moitas malleiras por non saber falar o español, porque uns poucos ferrados de pan lle temos levado ao mestre"), cando non á corrección "suave": "No niños, no; se dice, ¿me deja ir afuera?", sentenciaban "correctamente" os mestres, ou á corrección máis expeditiva: "Te voy a lavar la boca con jabón".

Esta foi a historia infantil escolar que viviron moitos galegos de máis de 40 anos, así o galego converteuse na lingua prohibida; instalándose a colonización en moitas consciencias e, en todo caso, o medo. Así foi sedimentando o sentimento de lingua prohibida e comenzo a ruptura da tradición fermosa da transmisión oral de avós

a pais e de pais a fillos e de avós a netos, causando un inmenso dano.

Temos agora a rapaces e rapazas de pais e nais galego-falantes que sen embargo falan cos pais e viceversa nunha lingua con escaso ecoar afectivo, por non ser a do país. Temos agora, por ventura, e ás veces fillos e pais e nais que se redescobren con 18 e 20 anos, cando entre eles empezan a falar a lingua prohibida.

O galego é lingua oficial desde hai quince anos, pero a oficialidade, a igualdade no papel non chega para desfacer a agresión continuada que a lingua padeceu. Unha lingua que tenta agora, á porta do século XXI, acadar a normalización que lle foi negada durante tantos séculos.

Trátase dun proceso cheo de atrancos, porque non chega cun cambio nos papeis nin coa ilusión dun teórico bilingüismo que a realidade nos está a desmentir decote. Para percorrer ese camiño precisamos moitas medidas de actuación positiva, que axuden a superar os olvidos e as agresións que hoxe

Militantes pola lingua Educadores Populares

A posesión de dúas linguas non é unicamente a de dous instrumentos: é a participación en dous universos psíquicos e culturais. Neste caso, os dous universos simbolizados e supostos polas dúas linguas están en conflito: son os do colonizador e os do colonizado.

O bilingüismo colonial é un drama lingüístico.

A. Memmi, *Retrato do Colonizado*, 1957

padece o galego. No ámbito social, pero tamén no ámbito escolar.

Porque na actualidade, malia todos os cambios e avances que se deron estes anos, un amplo sector da escola galega segue a ser inimiga da nosa lingua. Quizais xa non o é da maneira tradicional, con aquela agresividade e aqueles ataques directos que vimos de sinalar, pero siu doutro xeito máis difuso, deixando que siga existindo, coma se non fose con ela, a discriminación lingüística, a indiferencia, a subordinación, o abandono da lingua. Sen asumir o empuxe decidido a prol da galeguización, o empuxe que axude a compensar tantos atrancos e tantas inxustizas acumuladas. Urxe levar á práctica os cambios necesarios para que a lingua galega teña nas nosas escolas o papel central que lle corresponde, contribuíndo así á restitución dos dereitos lingüísticos de Galicia, un reto inaprazable, diante do que ninguén pode permanecer indiferente.

HOUBO UN tempo, a década dos 70 en particular, no que moitas e moitos ensinantes desenvolveron un rexo, esforzado e resistente traballo de militancia lingüística, que deu indubitables froitos, pero ao que a miúdo lle faltou unha compoñente de pedagogía política, no senso de entender en profundidade os mecanismos psíquicos da autoxenreira, do auto-despreccio e da auto-minusvaloración, xa daquela asentados a ferro na alma de moitísimos galego-falantes, para entendéndoos poder abordar en conxunción cos falantes a transformación de aqueles mecanismos destructivos por outros constructivos.

Así, da resistencia pasamos á política, sen poñer en xogo resortes profundos para a transformación da mentalidade cultural. E vemos que os avances non son os desexados. Os conservadores políticos que nos gobernan son "liberais" no terro lingüístico en aras da "harmonía bilingüe", e así fan tamén os

liberais desnacionalizados alí onde gobernan; rebaixamos o ton da resistencia; hai, desde hai tempo, pais e nais ensinantes que viven como adultos máis ou menos instalados no galego: que, sen embargo, educan aos seus fillos en castelán; hainos que transixen con extrema facilidade facendo gala de escasa fidelidade lingüística; hainos por fin resignados, mentres con frecuencia son esquecidas as responsabilidades previas. Non será con estes vimbios cos que se gañe a batalla da normalización.

Os ensinantes defensores da Escola Pública e da súa galeguización e normalización debemos revisar algunhas conductas particulares e colectivas. Deberemos rearmar as nosas enerxías críticas e intelectuais, para poder destruír a falacia do bilingüismo harmónico (que nos leva directamente á substitución con anestesia); destruír tal falacia na conciencia e na mentalidade nosa, dos nenos, dos rapaces e das familias que compoñen as comunidades escolares; deberemos non esquecer que o conflito lingüístico segue

a manterse, mediante actuacións máis refinadas nun mundo crecentemente mediático; un conflito xenerador de pasividade e debilidade, caso de non ser afrontado con firmeza. Deberemos combater posicións "liberais" en canto esquezan o transfondo colectivo e comunitario, por ser promotoras de individualismo e de destrución dunha herdanza común. Deberemos impulsar todos os rexistros —abondosos— da Lei de Normalización e pulsar o espírito fondo do desexo e do dereito á normalización lingüística e cultural.

Deberemos non esquecer que ou somos parte do problema ou parte da solución. Dialogantes, pero firmes; ese debe ser o estilo da nosa pedagogía política a prol da normalización. No ensino e na normalización social, que son, en definitiva, a mesma loita. Ás veces, se cadra, teremos que ir por diante da sociedade, e con ela toda teremos que dialogar a todas horas, en todos os lugares, mais sempre desde posición de firmeza, de congruencia e exemplificadores. Militantes pola lingua. Educadores populares.

Antón Costa
Rico

Manuel
Bragado

A normalización da lingua na encrucillada

ANOSA REVISTA, despois de dez anos de teimudo traballo por conseguir un instrumento de intercambio e reflexión pedagóxica en Galicia, chega ó seu número 25. Nacimos, nos primeiros meses de 1986, da man de Nova Escola Galega e co soporte sempre xeneroso de Xerais, coa intención de recuperar e continuar a culta tradición pedagóxica de Galicia, e coa preocupación de contribuír decisivamente ao ensanchamento do territorio da renovación e da reforma democrática da educación. Dez anos máis tarde, contamos con 2.500 páxinas de documentación pedagóxica en lingua galega. Un fermoso libro colectivo, no que queremos sigan participando todos os profesionais da educación que amamos e queremos gañar co traballo ben feito un presente e un futuro educativo pleno e para todos os nenos e nenas do noso país.

Crímos oportuno que este número 25, a xeito de rubicón, tivese un carácter conmemorativo. Esta é a razón pola que abandonamos a nosa estrutura habitual de seccións e nos ocupamos monograficamente dun tema que consideramos central nas preocupacións da RGE desde o seu primeiro número: a normalización lingüística, sobre todo no ámbito do ensino.

A normalización lingüística que, pensamos nós, está nunha nova encrucillada deste fin de século: a de conformarnos co estado actual das cousas, ou a de dar pasos decididos para gañar un novo futuro. Foi a nosa intención deseñar un número plural, no que tivesen cabida moitas voces, no que se puidesen expresar todas aquelas persoas que ó longo das últimas décadas estiveron a sentar os alicerces da normalización. E no que se falase do presente, tamén desde perspectivas plurais.

A normalización lingüística é algo decisivo para nós, é un dos nosos eixes de actuación, presentes na RGE desde o primeiro número. Crímos conveniente facer unha especie de balance do conseguido. Porque algo se avanzou en todos estes anos, á vista está, pero é insuficiente, e a sensación que temos moitas persoas é a de que estes avances, satisfactorios en termos absolutos, son insuficientes cando os miramos na súa dimensión social, cando vemos que a lingua galega segue a estar discriminada, prohibida ou oculta en moitos ámbitos sociais, cando vemos que nunha boa parte das nosas aulas, sobre todo en ámbitos urbanos, a lingua é pouco máis que unha anécdota.

Nova Escola Galega, a promotora da RGE, foi unha das institucións impulsoras da necesidade de que existise

unha planificación lingüística no ámbito galego, planificación que se plasmou no *Modelo de Normalización Lingüística para o ensino*. Cremos que hoxe é un bo momento para repensar o que alí se dixo, e ver se segue sendo válido ou se precisa dunha revisión para avanzar.

Estamos nunha encrucillada porque no momento actual hai datos novos. Un deles, o do Decreto de setembro, que se vai aplicar con carácter xeneralizado para o vindeiro curso. Un Decreto, que nalgúns aspectos de pouca importancia, pero enormemente simbólicos vén de ser anulado polo Tribunal Superior de Xustiza de Galicia.

Estamos nunha encrucillada porque o momento actual é decisivo. Temos moitos datos, máis que nunca, fornecidos polo Mapa Sociolingüístico de Galicia. Temos, tamén, máis coñecementos teóricos, máis estudos, para saber onde tirar na planificación. É urxente facer ese labor xa. Un labor no que todas as partes teñen un papel que cumprir. Importante e decisivo o da administración; pero non menos importante o do profesorado, do que tamén depende que a normalización lingüística chegue a ser unha realidade no ensino.

Estamos na encrucillada. Reflexionemos sobre a saída máis adecuada para gañalo futuro para a nosa lingua milenaria.

o estado da cuestión

¿Mudaron as cousas? ¿Que foi o que cambiou nos últimos 25 anos?

Francisco
Fernández Rei

Universidade
de Santiago

Descríbese o proceso de cambio do uso da lingua galega no ensino durante os últimos 25 anos, proponéndose medidas para executar unha política efectiva de recuperación do uso do galego

NO PROCESO de restauración social do uso do galego levado a cabo nos últimos 25 anos un dos feitos máis salienta-

bles, sen dúbida ningunha, e a diminución do tradicional prexuízo sociolóxico polo que se identificaba o idioma castelán coa elegancia e o poder e o idioma galego coa ordinariez e a

pobreza. É ben certo que o galego segue a ser lingua habitual de boa parte dos traballadores manuais, en especial vilegos e rurais; pero non menos certo que a cultura e a política da

o estado da cuestión

**Nos Anos 60 empregouse publicamente o galego
entre minorías concienciadas nas clases de aprendizaxe do propio idioma
e en conferencias medio clandestinas**

Galicia actual se vehicula, fundamentalmente, en galego, aínda que en moitos casos se trata dunha diglosia inversa: intelectuais e políticos hai que privadamente usan o español pero que publicamente empregan o galego como "ferramenta de traballo".

O retroceso dese prexuízo sociolóxico o froito dunha epopeica longa marcha na que o galeguismo do grupo Galaxia e de xeito moi especial o nacionalismo (de esquerda) foron os principais motores. Nos anos 60, fundamentalmente a través da arañeira de asociacións culturais que se foi tecendo por Galicia adiante, empregouse publicamente o galego entre minorías concienciadas nas clases de aprendizaxe do propio idioma e en conferencias medio clandestinas (cando a autoridade gubernativa as consentía), vez que se usaba nas seccións culturais dalgúns xornais e nalgún programa radiofónico semanal. Desta modestísima exhibición pasouse nos anos 70 a unha consciente utilización pública do galego (oral e escrito) por parte dos representantes das plataformas políticas e sindicais dinamiza-

das polo nacionalismo (de esquerda), que de modo exclusivo o empregaban en publicacións, conferencias, asembleas, mitins e calquera tipo de acto público.

A dinámica imposta nos anos 70 polos nacionalistas, que politicamente defendían o dereito da nación galega á súa autodefinición e que lingüística-mente reclamaban a plena oficialización da lingua propia de Galicia, provocou que as organizacións progresistas de ámbito estatal galeguizasen o seu discurso político-cultural e que pasasen a empregarlo galego nas publicacións e nos actos públicos¹. Mesmo El Rei D. Xoán Carlos chegou a usalo galego na ofrenda ó Apóstolo o 25 de xullo do axitado ano de 1976. Fóra do ámbito político, na exhibición pública e na dignificación do idioma tivo un papel importante o uso que del fixeron agrupamentos musicais, en especial *Fuxan os ventos* (1976), así como a aparición de publicacións periódicas non clandestinas integramente escritas en galego, coma o quincenario *Vagalume. Publicación infantil e xuvenil* (1975) e os semanarios *Teima. Revista galega de infor-*

mación xeral (1976) e *A Nosa Terra. Periódico galego semanal* (1977). En 1980 apareceu *Man Común. Revista galega mensual de información xeral*.

Nos anos 70 o ensino foi, sen dúbida ningunha, un dos piares da normalización do uso do idioma. Entre os moitos comunicados publicados ó respecto neses anos destaca o *Manifesto dos ensinantes de Galicia* (1976), no que se consideraba "imprescindíbel ultrapasar a actual situación de conflito lingüístico entre galego e castelán, mediante a total normalización do galego en tódolos eidos da vida social". De 1974 a creación da UTEG (Unión de Traballadores do Ensino de Galicia), organización de ensinantes que procuraba un ensino galego e en galego. E de mediados dos 70 son os primeiros cursos de lingua galega para profesores de EXB impartidos polo ICE compostelán coa colaboración do ILG, ou ben do propio ILG a pedimento de grupos de profesores de EXB. Como profesor de varios daqueles cursos pioneiros teño que salientar que o que menos lles importaba ós asistentes era a obtención dun diploma: era unha poca de ilusión colectiva, na que moitos estabamos a descubrir unha realidade sociocultural que se nos agachara e na que, a pesar das pexas e das carencias, estabamos convencidos de que a semente agomaría nos anos 80 e 90, como así ocorreu. Tamén daquela naceu *As Roladas-2*, como revista pedagóxica galega.

No ámbito universitario, á parte do ensino en galego que algúns profesores concienciados levaban a cabo nalgúns centros, existían na antiga Facultade de Filosofía e Letras materias optativas de lingua galega e de literatura medieval e contemporánea para estudantes da sección de Filoloxía Románica e de Historia e na EUFP de EXB de Santiago a lingua galega era obrigatoria desde o curso 1973-74 na

**Nos anos 70 o ensino foi, sen dúbida ningunha,
un dos piares da normalización do uso do idioma**

o estado da cuestión

especialidade de Filoloxía e optativa nas outras especialidades², á vez que se creaba a mediados dos 70 unha subsección de Galego-Portugués na Universidade de Santiago de Compostela. Nesta mesma Universidade implantouse no curso 1994-95 (*sic*) a titulación de Filoloxía Galega, e está aprobada a súa implantación para a Universidade de Vigo, pero incomprendiblemente aínda non existe esa titulación na Universidade da Coruña, onde se eliminou unha subsección de Galego-Portugués creada a finais dos 80. As titulacións de Filoloxía Hispánica (español) e de Filoloxía Inglesa existen nas tres universidades galegas.

Nos anos 70 comeza a lexislación lingüística para o ensino non universitario. De outubro de 1975 é o Decreto 2929 "por el que se regula el uso de las lenguas regionales españolas", que anunciaba a filosofía da lexislación lingüística da Constitución Española de 1978. En xullo de 1979 publícase o Real Decreto polo que se regula a incorporación da lingua galega ó sistema educativo non universitario, decreto amplamente cuestionado no seu día polos moitos atrancos legais que establecía para poder realizar un ensino en galego³. En decembro de 1980 refréndase o Estatuto de Autonomía, que no seu artigo 5 afirma que "A lingua propia de Galicia o galego" e que "os idiomas galego e castelán son oficiais de Galicia e todos teñen o dereito de os coñecer e de os usar". Esta redacción consagra unha desigualdade entre os dous idiomas, pois os galegos non están obrigados a coñecer a lingua propia de Galicia, pero si a do Estado, consonte co artigo 3 da Constitución Española. Exhibida e dignificada publicamente, presente en ámbitos formais en que estivera tradicionalmente proscrita, a lingua galega iniciou a década dos 80 cun modesto grao de pre-

sencia social. O nacionalismo sociolóxico (e o nacionalismo político) seguiu sendo o principal axente dinamizador no proceso de restauración do uso do galego desde a instauración da autonomía á actualidade⁴. A defensa intransixente do seu uso polas formacións nacionalistas (e tamén por parte dalgún sector galeguista do PSOE e do PCG) fixo que a dereita galega acabase formalmente asumindo o galego e deste xeito arrincándolle ó nacionalismo unha das súas bandeiras, o que en si non negativo. Isto explica os avances lexislativos acadados no Parlamento de Galicia, onde o galego é lingua habitual, como o acabou sendo noutras institucións nas que o nacionalismo ten unha certa presenza, como ocorre no Claustro e na Xunta de Goberno da Universidade de Santiago de Compostela.

Na primeira lexislatura do Parlamento de Galicia (1981-85), o máis salientable legalmente foi a aprobación da *Lei de Normalización Lingüística* (xuño de 1983), que podería ter servido para avanzar considerablemente na normalización social do galego, de terse desenvolvido o seu articulado e poste-

riormente aplicado. Verbo da dignificación do idioma sen dúbida foi fundamental a creación en 1985 da radio autonómica e, sobre todo, a creación da TVG, co galego como lingua vehicular, a pesar das carencias idiomáticas. O futuro do idioma está nos nenos, polo que debuxos animados coma os de *Simbad o Mariño* e as *Tartarugas mutantes* de noutrora e programas actuais coma o popular *Xabarín* fixeron e fan máis polo galego ca moitas horas de docencia nas aulas.

Xa na segunda lexislatura parlamentaria (1985-89), unha vez implantada a materia de lingua galega en tódolos cursos do ensino non universitario⁵, deuse un salto cualitativo lexislativo para o emprego do galego como lingua vehicular do ensino e da administración escolar coa aprobación da Orde de 31 de agosto de 1987, pola que as Ciencias Sociais de EXB tiñan que impartirse en galego, igual que dúas materias no ensino medio. Despois de que o goberno central fixese un requirimento por inconstitucional desa Orde, que fora promulgada por parte dunha Xunta de dereitas, un novo goberno autonómico

o estado da cuestión

.....

**O escaso número de estudantes que usan
o galego nas Probas de Acceso á Universidade
nas materias que non son nin lingua
nin literatura galega é unha boa mostra
da anormalidade social en que vive
o idioma nas aulas e fóra delas**

.....

(agora de centro-esquerda) aprobou en marzo de 1988 unha nova Orde bastante suavizada. O tradicional *laissez-faire, laissez-passer* dos diferentes gobernos autonómicos fixo que en moitos centros, públicos e privados, o cumprimento da devandita Orde sexa papel mollado.

Isto provoca estancamento na ampliación do uso do galego e desánimo en moitos ensinantes, á vez que unha maioría de escolares considera o galego como lingua practicamente estranxeira, da que en xeral se ten un aceptable dominio técnico no nivel da escrita. Non o digo como ensinante de galego, senón pola impresión tirada da miña experiencia como Coordinador do Seminario de Lingua Galega de COU nos cursos 1990-91 e 1991-92, despois de ter revisado centos e centos de exercicios de centros de toda Galicia. Por outra parte, o escaso número de estudantes que usan o galego nas Probas de Acceso á Universidade nas materias que non son nin lingua nin literatura galega é unha boa mostra da anormalidade social en que vive o idioma nas aulas e fóra delas.

Nos seus cerca de cincocentos anos de historia a Universidade de Santiago de Composte-

la viviu institucionalmente de costas á realidade sociolingüística na que se insería, usando como linguas o latín e o español. Coa aprobación dos actuais Estatutos en marzo de 1985, sendo Rector o Prof. Pajares, o galego pasou a ser lingua oficial (art. 8.1), como tamén o é o español por imperativo constitucional, á vez que se estableceu que a Universidade "debe promoverlo estudio e maila utilización da lingua galega como expresión cultural relevante do entorno social no que se asenta, sen que en ningún caso caiba facer discriminación por razón da lingua" (art. 8.2).

Antes desta proclamación legal de cooficialidade só merece salientarse, á parte da implantación das materias de lingua galega a que me referín máis arriba, o premio instituído para composicións en galego a finais do séc. XVII nas Festas Minervais de 1697, a creación en maio de 1971 do Instituto da Lingua Galega como centro supradepartamental para adicarse, fundamentalmente, á investigación e á divulgación da lingua galega e a institucionalización en outubro de 1979 dos Premios Galicia de investigación científica e de creación literaria para se sumar á conmemoración do Día das Letras Galegas.

O Rectorado de Pajares supuxo nalgúns aspectos un cambio totalmente positivo na normalización da lingua galega na Universidade Compostelá: por primeira vez un Rector —que nin sequera era galego— usaba o

idioma propio de Galicia nos actos oficiais e por primeira vez na historia da Universidade todo o papeleo da administración central e o rotulado dos servizos xerais estaban en galego (soamente en galego), á vez que se poñían os alicerces do actual Servizo de Normalización Lingüística. O uso do galego nas publicacións da mencionada Universidade foi sempre moi marxinal, aínda que nos últimos anos aumentou considerablemente. Hai que salientar ó respecto a edición desde 1989 da Biblioteca de Divulgación sobre temática galega e en galego, da que soamente do primeiro libro houbo edición tamén en castelán, así como a serie de traducións de obras científicas de indubidable interese inaugurada en 1992 coa versión de *An Introduction to Sociolinguistics* de Wardhaugh⁶.

En xullo de 1989 o Parlamento Galego aprobou a Lei de Ordenación do Sistema Universitario Galego, que no seu artigo 2.5 considera como un dos obxectivos prioritarios das Universidades galegas "A promoción do galego, lingua propia de Galicia, como idioma vehicular no ensino superior, na investigación científica e na creatividade artística e cultural". É verdade que o vello refrán di que "o papel terma do que lle poñan"; así e todo, non se pode negar que nunha institución como a Universidade, elitista e que viviu tradicionalmente de costas realidade sociocultural galega, tense andado moito ¡moitísimo!

.....

**Cómpre agardarmos que os políticos de tódalas ideoloxías
sigan a legislar para facer efectiva a socialización
e a non discriminación do idioma**

.....

o estado da cuestión

nos últimos dez anos. Hoxe a Universidade Compostelá mesmo incentiva o uso do galego na redacción das teses de doutoramento: en 1976, cando acabara a redacción en galego das primeiras páxinas do que ía ser a miña tese de doutoramento, nun momento en que aínda non se presentara ningunha escrita na lingua do país, desacougábase o futuro día da defensa dese texto ante un tribunal no que tiña que haber membros alleos á Universidade de Santiago. Daquela non existía ningún dereito legal ó uso individual do galego e na miña mente estaba moi presente o emprego do español que no Paraninfo Compostelán fixera X. L. Méndez Ferrín (por imperativo legal, tal como o doutorando aclarou no acto) na defensa da súa investigación sobre a poesía galega de Pondal a Novoneira.

¿Que mudou nestes 25 anos? ¡Tantas e tantas cousas! Unhas mudaron para ben: toda a poboación escolar non universitaria estudia obrigatoriamente o galego, moitos profesionais —mesmo en Universidades estatais e estranxeiras— investigan con métodos modernos e científicos, existe unha aceptable lexislación lingüística e, en principio, úsase en calquera ámbito. Outras mudaron para mal; destas o máis salientable o alarmante descenso de galego falan-

tes na poboación de menor idade. Segundo os datos do primeiro volume do *Mapa Sociolingüístico de Galicia*, recentemente editado pola RAG, rexístrase unha perda global de 47.4 puntos entre a xeración dos avós e a dos neto no que respecta presenza do galego como lingua inicial.

¿Que se pode facer? Cómpre reclamarmos do goberno da Xunta de Galicia a execución dunha política lingüística diferente realizada ata o momento, pois dispón de recentes informes que reflicten a preocupante realidade sociolingüística do galego e mais dispón de cartos da débeda histórica para a execución dunha política de recuperación do uso do galego. E asemade cómpre agardarmos que os políticos de tódalas ideoloxías sigan a lexislar para facer efectiva a socialización e a non discriminación do idioma; que os responsables públicos dos diversos medios de comunicación que usan o galego se convirtan no espello lingüístico da sociedade; que os ensinantes “prediquen” lealdade ó idioma; que a Igrexa dunha vez use a lingua propia do país de xeito natural... e que os galeguistas e os nacionalistas, tal como fixeron nos últimos 25 anos, sigan a ser amablemente intransixentes na defensa do uso do galego en calquera ámbito.

En fin, cómpre concienciármomos de que tódolos galegos, tanto os de nación coma os de corazón, debemos usar a lingua propia de Galicia, o que non empece que aprendamos e empreguemos linguas francas coma o portugués, o español e, sobre todo, o inglés. Persoalmente non teño dúbida ningunha de que sen idioma galego Galicia non vai existir. O que exista xa ser outra cousa.

F.F.R.

¹ Cf. F. Fernández Rei: “Nacionalismo e dignificación da lingua galega no período 1972-1980”, en *A Trabe de Ouro. Publicación galega de pensamento crítico*, 1 (1990), pp. 43-71.

² Sobre a introducción do galego na Universidade cf. F. Fernández Rei “O Intituto da Lingua Galega (1971-1990). “Contribución investigación e normalización do galego” en M. Brea / F. Fernández Rei (coords.): *Homenaxe ó profesor Constantino García*. Departamento de Filoloxía Galega. Universidade de Santiago de Compostela, 1 (1991), p. 19, nota 6.

³ Para unha crítica dese Decreto e da lexislación lingüística sobre o galego ata o ano 1988 cf. P. García Negro: *O galego e as leis. Aproximación sociolingüística*. Vilaboa: Edicións do Cumio, 1991.

⁴ Cf. F. Fernández Rei: “Contribución das organizacións políticas normalización da lingua galega (1963-1989)”, en R. Lorenzo (ed.): *Actas do XIX Congreso Internacional de Lingüística e Filoloxías Románicas. Universidade de Santiago de Compostela 1989, VI, Sección VI. Galego Sección VII. Romania Nova*. A Coruña: Fundación “Pedro Barri de la Maza, Conde de Fenosa”, 1994, pp. 51-74, especialmente pp. 64-68.

⁵ A lingua galega de COU implantouse como materia obrigatoria en decembro do curso 1982-83, pero houbo que agardar a xuño de 1988 para que se esixise nas Probas de Acceso Universidade.

⁶ Cf. F. Fernández Rei: “O galego nas publicacións da USC: a *Sociolingüística* de R. Wardhaugh”, in *A Trabe de Ouro. Publicación galega de pensamento crítico*, 14 (1993), 323-326.

Entrevista

Francisco Alonso

Modesto Rodríguez Neira é profesor de Lingüística Xeral no Campus Universitario de Lugo. Home reticente a entrar en valoracións sobre a política lingüística da Xunta de Galicia ou sobre cuestións de sociolingüista, considérase a si mesmo un técnico que puxo os seus coñecementos a disposición da investigación do Mapa Sociolingüístico de Galicia.

Modesto Rodríguez Neira, co-autor do Mapa

As cifras

Modesto Rodríguez Neira é un dos autores do Mapa Sociolingüístico de Galicia, un traballo de campo en tres volumes, feito a partir de enquisas, que constitúe unha auténtica radiografía da realidade lingüística do país. Trátase do estudio máis rigoroso que se fixo nunca sobre o estado da cuestión. Modesto R. Neira, profesor de Lingüística Xeral na Universidade de Santiago, fálanos nesta entrevista dalgunhas das revelacións máis importantes da investigación, que recolle as opinións máis salientables, actitudes e comportamentos da poboación galega con respecto ós temas e situacións que xiran arredor do idioma galego.

—**¿Cales son os obxectivos do Mapa Sociolingüístico de Galicia?**

—Os seus obxectivos son fundamentalmente dous. O primeiro, encher o baleiro de censos lingüísticos que había en Galicia, xa que non existían censos xerais de número de falantes do idioma. O segundo, servir de base á planificación lingüística. Neste senso, este traballo ten que ser a base de onde arrinque a futura planificación lingüística en tódolos ámbitos.

—**¿Quen encargou o traballo?**

—O estudio está encargado pola Dirección Xeral de Política Lingüística, pertencente á Consellería de Educación da Xunta de Galicia. Está pensado para elaborar un plan de planificación e política lin-

güística a partir dos seus datos.

—**Unha das revelacións do Mapa Sociolingüístico de Galicia é que existe unha actitude positiva cara ó galego que está por enriba do propio uso do idioma. ¿Isto debe ser interpretado como algo positivo ou negativo?**

—De principio, o feito de que as actitudes e as opinións sexan favorables constitúe un punto de partida positivo, pois sería moito peor que as actitudes e as opinións fosen negativas. Cando menos non existe rexeitamento, a xente maniféstase e opina favorablemente; outra cousa é o grao de compromiso que existe, pero sería ilóxico esperar un grao de compromiso moi elevado, dada a situación que

o estado da cuestión

Sociolingüístico de Galicia: "Deste traballo debe arrincar a política lingüística de Galicia"

do galego

atravesa o galego e dadas as coordenadas históricas en que se moveu.

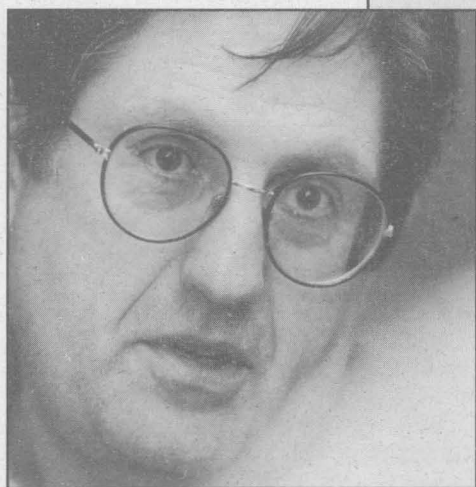
—As cifras que se viñan manexando ata o de agora sinalaban un 80% de galego-falantes no país. ¿En que medida son cifras anquilosadas?

—Nos datos do Mapa Sociolingüístico, o galego é a lingua habitual de máis dos 2/3 dos galegos. A porcentaxe anda polo 68-70% de falantes que están instalados habitualmente no galego.

.....

O galego é a lingua habitual de máis dos 2/3 da poboación. A porcentaxe anda polo 68 - 70% de falantes que están habitualmente instalados no galego

.....

Modesto R. Neira é profesor de Lingüística Xeral.

—Daquela existe unha tendencia á baixa no número de galego-falantes.

—Se cadra. Pero habería que cuestionarse se eses datos que manexabamos anteriormente e falaban dun 80% eran fiables. Con todo, no noso estudio queremos rastrexar o monolingüismo en galego desde o ano 1877, partindo da estimación indirecta que nos dan os entrevistados sobre a lingua que falaba o seu pai ou o seu avó. Imaxina, por exemplo, que unha persoa que ten 60 anos posúe información moi anterior se lle preguntamos pola lingua que falaba a súa avoa. Efectivamente, no monolingüismo existe unha caída forte e

prodúcese unha desviación cara ó bilingüismo. É moi probable que esa porcentaxe do 80% da que se falaba (a máis alta aínda nos datos indirectos do ano 1877) fose real. Así e todo, de te referires á perda do galego, o que perde, propiamente, máis que falantes, son espazos, dominios da lingua. Non quero dicir que a xente nova non saiba galego, ou que se perda, ou que deixase de coñecelo. Pola contra, a xente nova ten maior dominio da lingua, maior competencia lingüística, sobre todo escrita. O que acontece é que existen determinados ámbitos e determinadas situacións nos que presumiblemente debería usalo e

.....

O uso habitual do galego diminuíu, e o número de falantes, por extensión, tamén. Sobre todo se facemos unha comparación coas xeracións anteriores

.....

non o usa. Especialmente no ámbito familiar.

—Pero o uso habitual da lingua galega aparece en diminución.

—Efectivamente, o uso habitual do galego diminuíu, e o número de falantes, por extensión, tamén diminuíu. Sobre todo, de facermos unha comparación entre xeracións, atendendo ó número de falantes das tres últimas xeracións. Dunha xeración a outra prodúcese unha perda no número de falantes.

—¿Cal é a cidade máis desgaleguizada de Galicia?

—As estatísticas demostran que a cidade de Ferrol (e falamos da cidade, non das zonas periurbanas) é a máis castellanizada de Galicia. Na Coruña tamén existe un alto índice de castellanización. A cidade máis galeguizada é Santiago, con certa diferenza do resto. Se cadra inflúe niso a procedencia do habitante de Santiago, a dependencia que ten do

As entrevistas

O Mapa Sociolingüístico de Galicia está elaborado a partir de 38.897 entrevistas e o cuestionario de cada entrevista comprende 148 preguntas que se enmarcan en varios apartados. O primeiro inclúe datos de carácter sociolóxico. Outro apartado está dedicado á competencia lingüística (o grao de dominio do galego a nivel oral e a nivel escrito). Existe outro apartado, moi amplo, dedicado ó comportamento lingüístico dos entrevistados, que abarca multitude de usos, desde os familiares máis informais ata os máis formalizados (usos entre irmáns, cos pais, cos fillos, coa xente maior, coa xente nova, coa xente de confianza, descoñecidos, etc.). Logo hai outro apartado dedicado ás opinións: o que pensa a xente sobre o galego, sobre o futuro da lingua, e sobre as valoracións arredor da lingua. Outro apartado está dedicado ó que poderíamos chamar actitudes lingüísticas: que actitude ten o entrevistado fronte á lingua en xeral, fronte ó uso da lingua por parte da Xunta ou dos concellos, por exemplo, sobre a normalización lingüística, sobre a promoción da lingua, etc. Por último existe outro pequeno apartado, que cubría o entrevistador, e servía de contraste á resposta do entrevistado, e nel avaliábase se a entrevista fora tensa ou non, que lingua se utilizara nela, valorábase o nivel económico do entrevistado, e aspectos semellantes.

O estado da cuestión

rural, a conciencia que ten de capitalidade de Galicia e de identificación coa lingua galega. Poden influír moitos factores. Santiago é a cidade máis galeguizada, a que máis usa a nosa lingua.

AS NOVAS XERACIÓNS

—**¿Como lles afecta ás novas xeracións esta situación? ¿Que actitude teñen con respecto á lingua?**

—As novas xeracións teñen actitudes máis positivas, máis favorables. Falo da poboación inferior a 40 anos. A mostra analiza unha banda de poboación entre os 16 e os 40 anos, e tódolos datos demostran que esta franxa da poboación ten actitudes e opinións máis favorables cara ó galego. Tamén é certo que ten conductas máis negativas, é dicir, fala menos o galego.

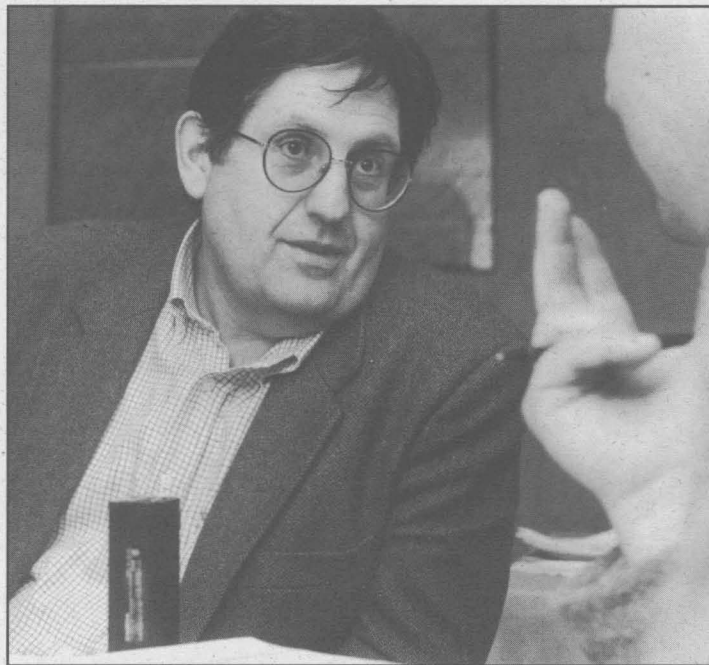
—**O seu uso diminúe moito na adolescencia.**

—**¿Como responde o adolescente fronte ó idioma?**

—A adolescencia é unha etapa conflictiva porque nela se está a configurar a personalidade do individuo. Coido que habería que diferenciar entre o adolescente urbano e o adolescente rural. O adolescente rural aínda segue bastante ligado á tradición, entre outras cousas debido ó ámbito en que se move. O adolescente urbano está integrado na

o certo é que a desgaleguización se está a entender desde os medios urbanos cara ó medio rural.

—O uso do galego non vai desaparecer de golpe, evidentemente. Ningunha lingua desaparece de golpe. Ora ben, pode producirse unha desviación cara a usos bilingües que acabará desembocando nunha maior preponderancia do castelán. Isto tampouco quere dicir

.....

As estatísticas demostran que a cidade de Ferrol é a máis castelanizada de Galicia, e Santiago é a máis galeguizada, con certa diferenza

.....

cidade e a súa perspectiva é diferente; na miña opinión, o ambiente en que se move pesa moito sobre el, pois a cidade desenvólvese en castelán e exerce unha atracción moi forte. É difícil que o adolescente non acabe absorbido pola realidade que o circunda, e a presión do castelán no medio urbano é brutal.

—**¿En que medida podemos aínda contraponer o falante rural fronte ó falante urbano? Porque**

que acabemos no monolingüismo en castelán, pois sería impensable. Con respecto ó enfrontamento, non sei en que medida pode existir enfrontamento entre o falante rural e o urbano, entre outras cousas porque hoxe por hoxe hai rapaces do medio rural que están en contacto co medio urbano, e existe un grande movemento pendular do campo á cidade: o rapaz que naceu no campo vai estudar á cidade e volve ó campo.

.....

Pode producirse unha desviación cara a usos bilingües que acabará desembocando nunha maior presenza do castelán

.....

A ESCOLA

—**¿Que papel xoga a escola no proceso de normalización lingüística durante a infancia e a adolescencia?**

—Xa de principio, un moi importante papel na formación e na competencia lingüística, sobre todo no que se refire ó dominio escrito da lingua. Dalgún xeito, a lingua escrita é sempre un modelo prestixioso, e iso debería ter a súa transcendencia. O problema está en saber que papel desempeña a escola con respecto á vida do individuo, en que medida repercute a escola na vida do individuo. O papel que desempeña a escola no ámbito lingüístico está dentro dese papel máis xeral. Se cadra, poderíamos formular a pregunta á inversa: ¿Se non houberse escola como sería a nosa sociedade? A escola de principio é o estamento autorizado para formar individuos lingüisticamente competentes e mesmo comunicativamente competentes.

o estado da cuestión

—¿A mellora da competencia no terreo da lecto-escritura axuda na normalización lingüística ou é un feito que non ten nada que ver co proceso da normalización?

—Axuda na medida en que estamos a traballar cun modelo prestixiado. Pero a normalización lingüística non se fai só coa mellora da competencia. Cómpre observar tamén as actitudes para promover comportamentos favorables, tal e como hai que promover conductas na medida en que a escola pode promover conductas. A escola é responsable do que

—A herdanza no ensino maioritariamente en castelán tería que favorecer conductas e actitudes favorables ó castelán. O certo é que o ensino en castelán estivo implantado neste país durante moitísimos anos e sen embargo non acabou co galego, o cal quere dicir que o influxo da escola é relativo, e se cadra unha escola castelanizada non é factor abondo para eliminar o galego. Con todo, sería desexable que a escola cambiase de rumbo, entre outras cousas porque existe un apoio legal e democrático para que así sexa.

A PRESENCIA SOCIAL DO GALEGO

—¿Onde está, socialmente, a maior presenza do galego?

—A nivel social, a maior presenza do galego está na xente maior e no mundo rural. Iso non quita que haxa individuos de extracción urbana que falan o galego, e galego-falantes moi concienciados.

—Nese sentido, ¿pervive a idea da lingua galega asociada á categorías inferiores?

—Pervive, pero aquí cómpre introducir outro factor. Moi-

tos dos prexuízos de asociar o galego como algo propio e exclusivo do mundo rural, da xente maior e da xente sen estudos están a cambiar. Entre a xente nova, esa asociación de factores non se produce na medida en que se producía antes. Daquela, as opinións e as actitudes están a evolucionar e se cadra ese binomio hai que rectificalo, replantealo.

—¿Aínda podemos afirmar aquilo de "lingua proletaria no meu pobo" que dicía Celso Emilio Ferreiro?

—Difícil contestar a esa pregunta. ¿Que é proletariado? ¿Proletariado rural ou o proletariado urbano?

—Dito doutro xeito, ¿segue o galego ligado ás clases sociais máis desfavorecidas?

—En termos xerais é así. O galego séguese falando entre as clases sociais menos favorecidas economicamente,

.....

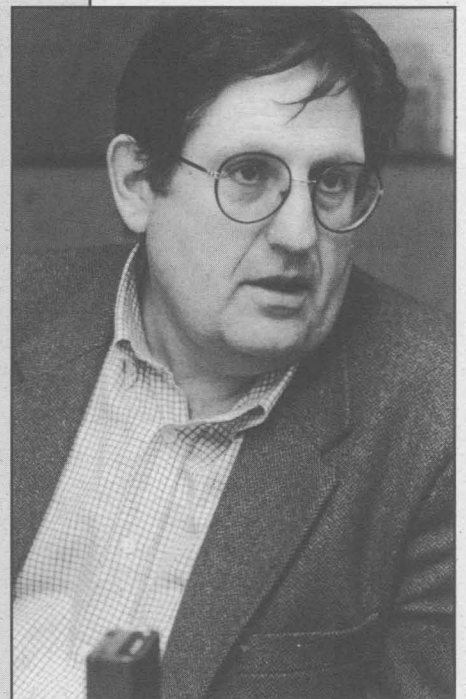
Sería desexable que a escola cambiase de rumbo, entre outras cousas porque existe un apoio legal e democrático para que así sexa

.....

A televisión

Efectivamente, a xente percibe que o galego que se usa na televisión é distinto do que el fala —asegura Modesto Rodríguez Neira—, aínda que tampouco o percibe radicalmente distinto. Pero é difícil saber se isto é positivo ou negativo. Está por saber en que medida o galego dos medios de comunicación social é entendido polo falante como un prototipo, como unha variedade lingüística prestixiada. En principio temos que pensar que o galego dos medios de comunicación, como o galego escrito, como o galego da docencia, constitúen variedades prestixiosas. Sen embargo, —engade— ocorre que no galego da televisión se coidan pouco cuestións moi importantes (dada a transcendencia que ten o medio), especialmente no que afecta á ortofonía. Habería que coidar moito máis a ortofonía, habería que coidar moito máis a expresión, e evitar os castelanismos. Supoño que o espectador da televisión percibe esa variedade como prestixiosa, e daquela debería ser unha variedade coidada. Ás veces un ten a sensación de que a persoa que está na pantalla está a falar algo artificial, e, claro, a televisión tamén é un referente.

Respecto á polémica da normativa ortográfica, Modesto R. Neira afirma que ó falante da rúa lle pasa bastante desapercibida, pero na escola prexudica, pois nas aulas avalíase, preténdese a corrección lingüística e daquela a escola precisa unha norma única.

ocorra dentro do recinto escolar, pero non o é do que suceda cando o rapaz sae á rúa, como é lóxico. Con todo, a aprendizaxe escolar ten un peso determinado sobre o individuo.

—¿É posible que un ensino maioritariamente castelán-falante axude á normalización lingüística promovendo actitudes ou comportamentos?

o estado da cuestión

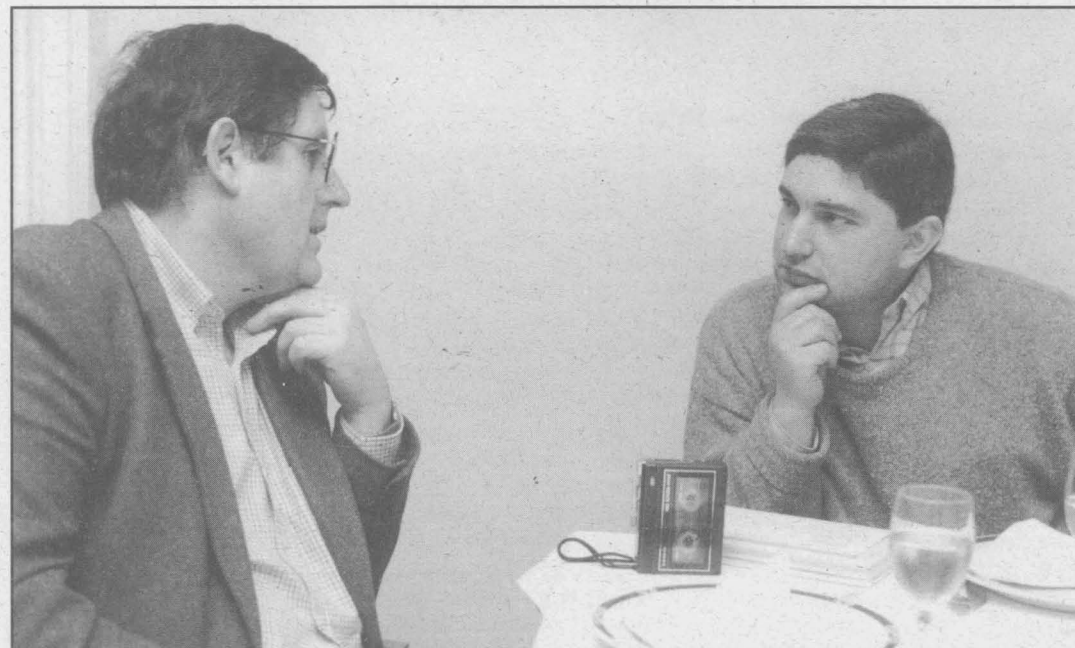
que tradicionalmente eran as rurais e as clases baixas urbanas. Pero cómpre ter en conta outra cousa: á marxe de que o concepto de clase social na actualidade é relativo, hoxe existen determinados sectores rurais que pertencen a unha clase social moi distinta daquela á que pertencen os seus pais. No campo hai familias galego-falantes que teñen

totalmente, está a desaparecer. Era un concepto dos anos 50 co que se cría que para ascender socialmente había que falar castelán. Trátase dun mecanismo que hoxe xa non funciona. Cando menos, iso é o que nos din os datos do mapa.

—Falábase nos últimos anos de que se está a producir un retroceso do uso do galego nas clases

—Existen certos sectores que son contrarios ó galego, ¿cales son?

—Son sectores bastante conservadores que pretenden manter dalgún modo o estatus que lles deu no seu día o castelán. Moitas veces non se abren ó galego, se cadra por medo ou por descoñecemento, e pensan que a lingua pode variar a consideración do seu estatus.

ingresos brutos próximos ó millón de pesetas mensuais. Non sei se nesos casos poderíamos falar de proletariado. Outra cousa é o que sucede na cidade. Alí as clases máis favorecidas están máis instaladas no castelán, e o proletariado —xa que me sacas a palabra— está máis ligado ó galego. Pero todos eses conceptos son bastante relativos.

—¿O castelán xa non vai aparelado á idea de ascenso social?

—A xente, sobre todo a xente moza, xa non percibe esa asociación entre castelán e ascenso social. Ese prexuízo, se non desapareceu

sociais menos favorecidas e un avance nas clases medias, sobre todo na burguesía liberal ¿É un feito constatable?

—É probable. Constatable non, porque aínda seguen funcionando moito os esquemas tradicionais. Pero é moi probable que as clases baixas —por mímese ou por unha especie de metonimia— traten de emular ás clases altas, e se produza nelas unha certa desgaleguización; tamén é moi probable que determinadas clases medias comencen a concienciarse da importancia da lingua e da identidade de Galicia.

—Tense falado deles como "desertores do arado", é dicir, xentes que tiveron unha procedencia social humilde e que foron educados en galego no ámbito familiar.

—Algo diso hai, é certo. Existe un sector de poboación que orixinariamente naceu na aldea e foi criado en galego, que saíu do mundo rural —desertou do arado—, e logo abandonou as súas orixes. Pero ese non é o fenómeno máis xeneralizado. Ademais, habería que xulgar en que circunstancias se produciu, en moitos casos mesmo por necesidades de traballo, por adap-

.....

No medio rural hai familias galego-falantes que teñen ingresos brutos próximos ó millón de pesetas mensuais

.....

tarse ó medio, etc. Deberon xogar neles factores de moito peso.

—¿Cales son os sectores máis receptivos á lingua galega nestes momentos?

—Os sectores máis receptivos, aínda que pareza paradoxico, son os da xente nova. A xuventude é a máis receptiva coa nosa lingua, aínda que pareza un paradoxo. Logo deles, non sabería responder; habería que afondar moito máis nos tipos sociais, o grupo social está un pouco desdubuxado. O que si parece evidente é que estamos nunha fase de evolución, de transformación. Non existen unhas liñas claras en canto a sectores favorables ou desfavorables ó galego.

MONOLINGÜISMO E BILINGÜISMO

—¿Que comportamentos caracterizan as persoas monolingües en galego fronte ás persoas monolingües en castelán?

—Hai un pouco de todo, pero parécese que a liña

o estado da cuestión

dominante é o respecto cara á outra persoa. No Mapa Sociolingüístico de Galicia fanse preguntas ó respecto do tipo: Se vostede se dirixe a alguén en galego e lle contesta en castelán, ¿que pensa? Se vostede se dirixe a alguén en castelán e lle contesta en galego, ¿que pensa? O que percibimos en xeral é unha actitude de respecto. Sempre hai excepcións, claro. Ademais, entra en xogo outro factor: ó seren dúas linguas da mesma familia é moi doado entenderse aínda que cada persoa empregue unha lingua diferente. Daquela non hai dificultades lingüísticas, propiamente, que sería

casos, como o farmacéutico que se nega a expedir un medicamento porque llo solicitan en galego, pero iso non representa á globalidade da sociedade.

—Vostede dixo que o bilingüismo pode ser unha arma letal para o galego ¿en que sentido?

—A diglosia existe nos países monolingües na medida en que hai unha variedade para falar nunha situación e outra variedade para falar noutra. Cando isto acontece con dúas linguas, como en Galicia, e atribúeselle a cada lingua unha función, estamos nunha situación di-

de Galicia nestes momentos?

—Eu non son un planificador da lingua, terías que buscar a opinión dun especialista. Coido que hai cousas que son acertadas (por exemplo, certa publicidade que se está a facer do galego, certa promoción a tra-

.....

O bilingüismo pode ser unha arma letal para o galego, porque a lingua de estatus máis amplo sempre ten vantaxes

.....

—Pode ser unha arma letal porque nos enfrontamos a unha situación lingüística de dúas linguas cun estatus distinto. Temos un estatus moito máis favorecido, de prestixio internacional, que é o do castelán, e outro estatus moito máis local, que é o do galego. A lingua que ten o estatus máis amplo sempre ten vantaxes. Se cadra pode ser excesiva a utilización do adxectivo letal, pero perigoso si pode ser.

—Por unha banda, os sociolingüistas prefiren falar de diglosia que de bilingüismo, e por outra a administración defende unha situación de bilingüismo harmónico que segundo os expertos non existe.

glósica. O bilingüismo harmónico é unha concepción ben difícil, pois non é doado harmonizar o uso das dúas linguas. Non digo que non sexa posible, pero é moi complicado. Como dixen antes, as linguas teñen estatus distintos e daquela a xente percíbeas moi distintas. O problema é que eu non sei que é exactamente o que se quere harmonizar aquí, nin sei que se entende exactamente por bilingüismo harmónico. É un concepto un pouco raro.

POLÍTICA LINGÜÍSTICA

—¿Como valora a política lingüística da Xunta

vés ou en colaboracións coas empresas, etc). O que pasa é que é unha liña bastante débil aínda. Bastante débil.

—A Xunta de Galicia preconiza unha Paz Lingüística que se cadra non está baseada na realidade na medida en que non existe conflito.

—Sempre que hai dúas linguas hai conflito, pero, claro, os termos de “paz” e “conflito” parece que pertencen a outro mundo.

—¿Cales serían as medidas máis eficaces para lograr a normalización lingüística?

—Darlle maior prestixio á lingua galega.

F.A.

un obstáculo importante. Coido que existe respecto pola opción lingüística da outra persoa, salvando as diferencias. Á marxe dos datos dos mapas, vexo nas interaccións diarias que as actitudes negativas son moi pouco frecuentes. Danse

NORMAS

PARA A REDACCIÓN E PRESENTACIÓN DE COLABORACIÓN

1 As colaboracións, que serán inéditas, terán unha extensión máxima de seis folios mecanografados (30 liñas de 60 espazos cada unha). Os traballos deberán presentarse mecanografados e, a ser posible, en copia informática (entornos Pc ou Apple), acompañados da súa copia en papel. Pégase que nas copias en soporte informático non se introduzan tabulacións de ningún tipo.

2 Na cabeceira do artigo figurará o título e nome do autor/a ou autores/as. E ó final, o enderezo postal e o teléfono de contacto.

3 Nas referencias e citas bibliográficas de libros procederase polo seguinte modelo: apelidos; nome ou inicial, con punto, do autor; paréntese para o ano de publicación; punto; título do libro subliñado, páxinas de referencias se as hai, entre parénteses; punto; cidade; dous puntos, editorial; punto.

Fernández Paz, A. (1992). Os cómics nas aulas. Vigo: Edición Xerais de Galicia.

4 Nas referencias e citas bibliográficas de artigos de revistas procederase polo seguinte modelo: tralo autor e ano, título do artigo; punto; nome da revista subliñado; número entre paréntese; coma; páxinas con guiño intermedio; punto.

Rozas Caeiro, A. (1992). A Educación Ambiental e outros programas educativos. Revista Galega de Educación (13), 6-9.

5 As notas, numeradas correlativamente sempre entre paréntese ou con grafía saltada, deben incluírse ó remate do traballo. A continuación das notas pode facerse unha lista bibliográfica ordenada alfabeticamente, seguindo os criterios anteriores, coa excepción de que se houberse varios traballos publicados por un autor ou autora no mesmo ano, despois do ano porase coma e logo a, b etc.

Fernández Paz, A. (1992). Os cómics nas aulas. Vigo: Edición Xerais de Galicia.

Rozas Caeiro, A. (1992). A Educación Ambiental e outros programas educativos. Revista Galega de Educación (13), 6-9.

Vázquez Freire, M (1992,a). ¿Que é a Reforma? Vigo: Edición Xerais de Galicia

Vázquez Freire, M (1992,b). O currículo. Vigo: Edición Xerais de Galicia

6 Se no texto se quere facer unha referencia xenérica a ditos libros, sen concretar páxina, pódese citar do seguinte xeito: paréntese, apelidos, coma e ano de edición, paréntese.

(Fernández Paz, 1992)

No caso de que se queira facer unha referencia ó número da páxina, pódese citar do seguinte xeito: paréntese, apelidos, coma e ano de edición, páxina, paréntese.

(Fernández Paz, 1992, p.32)

7 Evitarase no posible o uso de abreviaturas. Cando dentro do corpo do artigo se citen frases textuais, estas irán en cursiva do seguinte xeito:

Se a frase textual ocupa menos de dúas liñas redactarase de corrido no texto, entre comiñas.

De ocupar maior extensión, escribirase á parte, precedida de dous puntos e sangrada na marxe esquerda, podendo empregar outro tamaño de letra e reducir o espazo interliñal.

8 Poderanse acompañar ilustracións (gráficos, fotos, figuras e cadros) en follas independentes, sinalándose claramente no texto o lugar onde deben reproducirse. No caso de que se inclúan pés de fotos, deberán presentarse en folla á parte.

9 No caso de dar conta dunha proposta ou experiencia pedagóxica práctica pódese empregar o seguinte esquema (coas adaptacións precisas):

- Contexto do centro e da experiencia,
- Nivel educativo,
- Obxectivos da experiencia,
- Desenvolvemento concreto: actividades realizadas ou que se propoñen,
- Comentarios sobre o seu desenvolvemento,
- Avaliación por parte do alumnado e do profesorado; reflexión sobre o realizado,
- Perspectivas abertas a partir de aquí, crítica, cambios necesarios, etc.,
- Referencias bibliográficas.

10 Os traballos deberán estar escritos en lingua galega, atendendo ós criterios ortográficos vixentes. A Redacción resérvase o dereito de elixir os títulos e subtítulos que, considere máis oportunos, como tamén o de facer pequenas correccións para mante-lo estilo da revista.

11 Por cada colaboración o autor/a recibirá un exemplar gratuíto do número da Revista onde aparece o seu traballo.

12 A Revista comunicará a cada un dos autores ou autoras a recepción do seu traballo, e no seu momento a súa aceptación para a publicación.

13 Para poñerse en contacto coa redacción da Revista poderase chamar ó teléfono: (986) 290195, ou ó Fax: (986) 201366.

14 Os traballos enviaranse a:
Revista Galega de Educación - Edicións Xerais de Galicia / Dr. Maraño 10 baixo / 36211 Vigo

o estado da cuestión

Usos lingüísticos familiares e competencia lingüística no Bacharelato

Daniel
Veiga Martínez

Equipo de
Orientación
Educativa e
Psicopedagóxica
(Cistierna, León)

INTRODUCCIÓN

A presente colaboración trata de facer unha descrición da situación dos usos lingüísticos familiares e da competencia lingüística acadada no curso 1991 e de compara-la coa realidade que se daba no ano 1983¹.

O interese da realización desta aportación está tamén en

relación con: a) o tratarse dun nivel de ensino –Bacharelato– no que son escasos os estudos sociolingüísticos, b) o de aportar unha perspectiva comparativa-lonxitudinal de estimable importancia e c) o de constituí-la primeira aproximación deste tipo levada a cabo que nos permite indirectamente coñecer unha parte dos posibles logros

habidos a resultados da promulgación da Lei de Normalización Lingüística e dos Decretos reguladores da normalización lingüística no ámbito escolar.

A mostra está formada por alumnos/as de 2º de BUP do ensino estatal da provincia de Lugo, –composta por sete centros de Bacharelato e 338 alumnos/as–, e dito mostreo realizou-

CURSO 1944-45

Laboratorios fotográficos E. UTRILLA-Los Centelles, 10 (junto Cine Iberia) – Valencia

ESCUELAS NACIONALES
ALTOS DE NOGUEROSA (La Coruña)

o estado da cuestión

se aleatoriamente por conglomerados co grupo como unidade mostral.

Os datos que afectan ó ano 1991 foron recollidos no mes de febreiro de 1991.

Lugar	Centro/s	N
Becerreá	1	37
Burela	1	32
Lugo	2	130
Monforte	1	48
Ribadeo	1	37
Vilalba	1	54
TOTAL	7	338

Dada a semellanza que se observa no estudio do ano 1983 entre os datos da provincia de Lugo e os do total da mostra –que inclúe as provincias de Pontevedra e A Coruña–, a información que se facilita para o ano 1991 pode considerarse relativamente significativa como imaxe xeral do alumnado de Bacharelato do ensino estatal en Galicia.

TABOA 1.
EVOLUCION DOS USOS LINGÜÍSTICOS FAMILIARES
(SO E MAIS EN GALEGO) ENTRE 1983 E 1991.

	AM ¹	LMN	PES	NCA	ACN	LI
1983	80.5	74.8	62.8	45.1	38.1	36.8
1991	76.6	73.4	58.5	44.8	35.7	30.3

¹ AM: Lingua dos avós maternos
LMN: Lingua materna da nai.
PES: Lingua dos pais entre si.
NCA: Lingua da nai co alumno/a
ACN: Lingua do alumno/a coa nai.
LI: Lingua dos irmáns.

FONTE: VEIGA, D. (1993). *Usos lingüísticos familiares e competencia lingüística do alumnado de Bacharelato na provincia de Lugo. (1983/1991).* Santiago de Compostela. Inédito. Páxina 76.

USOS LINGÜÍSTICOS FAMILIARES

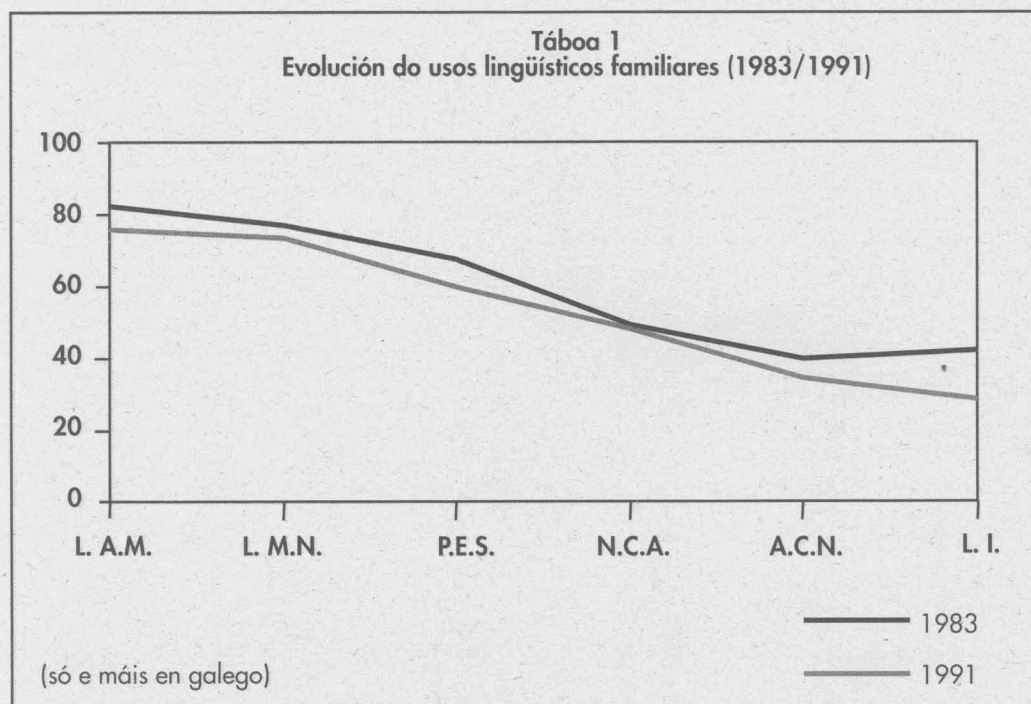
En relación cos datos que se ofrecen sobre os usos lingüísticos familiares (1983-1991) e do resume da súa evolución entre os anos considerados que se amosa na Táboa 1, ponse de manifesto que o emprego do galego diminúe de maneira avultada nos distintos indicadores de uso familiar estudados.

Persiste, como se pode observar na Táboa 1 unha forte tendencia castellanizante entre

as distintas xeracións estudadas –da lingua materna da nai (galego) á lingua dos irmáns media unha taxa de perda que se eleva ó 38% e 43% nos anos 1983 e 1991 respectivamente–, o que leva parello un abandono progresivo e moi forte para a pervivencia do galego tanto no ano 1983 –nel anotamos as perdas que se rexistran entre a lingua materna da nai e a dos pais entre si (12%) e a que se dá entre a lingua dos pais entre si e a da nai co alumno/a (18%)–, como no ano 1991 –nel as tendencias de castellanización progresiva afectan entre outras á lingua que empregan os pais entre si e a que utiliza a nai co alumno (13%) e a lingua materna da nai en relación coa lingua dos pais entre si (15%)–.

COMPETENCIA LINGÜÍSTICA DO ALUMNADO

Polo que afecta á competencia lingüística acadada polo alumnado de 2º de BUP entre os anos investigados as taxas daqueles que cren posuí-las distintas destrezas consideradas en galego aumentan considerablemente nos oito anos, sen embargo, dita información debe valorarse tamén en función non só do coñecemento lingüístico senón, e de maneira

o estado da cuestión

máis relevante, daqueles que se consideran capaces de alternar as dúas linguas (empregalas) nunha conversación calquera. Neste último tipo de destreza, como se pode comprobar na Táboa 2, os datos sinalan que o aumento é menor, podendo cuantificalo nun 2% cada ano dos oito que xa pasaron. Polo que fai o grao de perfección acadado en castelán constátase unha importante diferenza en relación co galego nas distintas habelencias consideradas, así, mentres le, fala e escribe en castelán con soltura ó 91%, 84% e 84% respectivamente, as taxas correspondentes para o galego son do 78%, 67% e 60%.

REFLEXIÓNS E VALORACIÓNS

Dende unha perspectiva pedagóxica, e no que atinxe ós usos lingüísticos familiares, consideramos que a institución educativa –co apoio económico e o asesoramento técnico preciso da Administración– pode desempeñar un papel relevante si actúa na información/formación dos pais de alumnos/as. Neste sentido, debería explicarse e garantirse coa suficiente dotación material e humana a necesidade dun ensino bilingüe tanto dende a perspectiva sociolingüística como dende a perspectiva do desenvolvemento académico, lingüístico e persoal do alumnado.

Asemade, entendemos que é conveniente que a Administración Educativa deseñe coidadosa e planificadamente as medidas de dignificación a prol do galego, dado que os resultados acadados nos usos lingüísticos familiares –nunha provincia que xunto con Ourense amosa os niveis máis altos de emprego do galego– poñen de manifesto unha dubidosa eficacia de tales procedementos.

Polo que fai á competencia lingüística acadada e dende unha perspectiva pedagóxica

TABOA 2.
EVOLUCIÓN DA COMPETENCIA LINGÜÍSTICA GALEGO/CASTELÁN
E DA CAPACIDADE PARA O SEU USO ALTERNO ENTRE 1983 E 1991.

	Entende ¹	Le	Fala	Escribe	Alterna
1983	74	42.4	37.4	30.4	41.5
1991	88.1	77.7	66.7	60.5	57.8
Castelán (1991)		91	84	84	

¹ Alumnado que pode facelo bastante ben e moi ben.

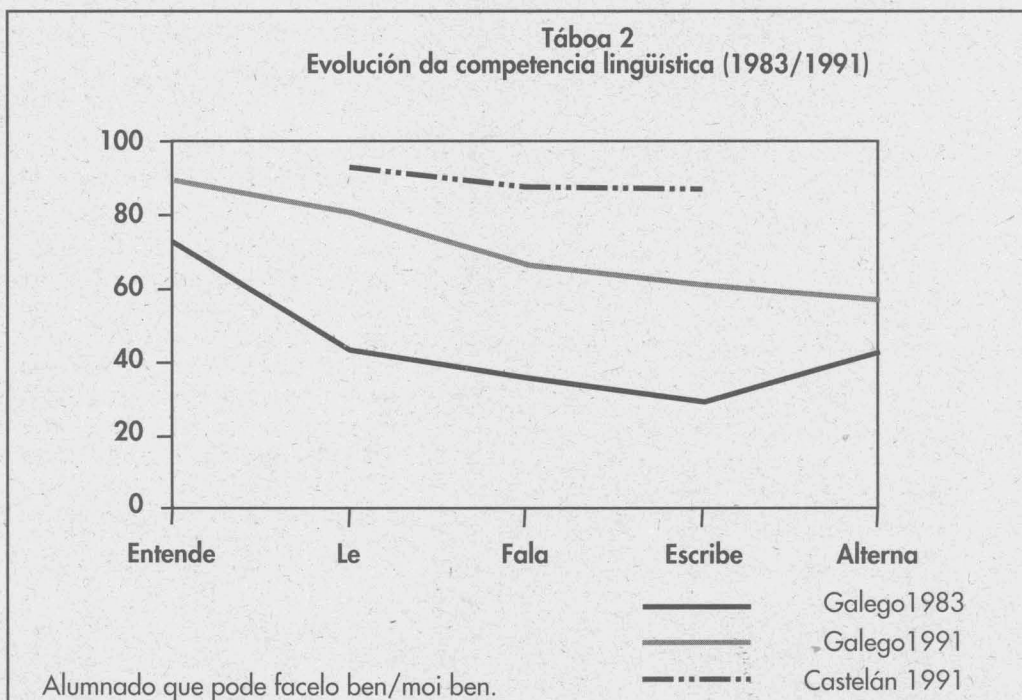
Fonte: VEIGA, D. (1993). *Usos lingüísticos familiares e competencia lingüística do alumnado de Bacharelato na provincia de Lugo. (1983/1991)*. Santiago de Compostela. Inédito. Páxina 77.

cremos conveniente a posta en práctica dun programa de ensino bilingüe no que o galego desempeñe un papel principal como lingua vehicular de ensino, dado que os resultados que se amosan neste informe en relación coa habelencia bilingüe oral son escasamente satisfactorios.

Cómpre tamén o deseño dun marco legal ó respecto máis prescriptivo, primando o desenvolvemento das habelencias expresivas e do coñecemento ple-

no das linguas. Dito coñecemento debe ir acompañado pola potenciación do uso efectivo da lingua e da promoción de actitudes positivas cara o galego.

Polo que se refire á dimensión metodolóxica consideramos de urxencia a elaboración de instrumentos específicos de medida da competencia lingüística en galego e castelán, así como a potenciación dunha liña de investigación sobre a temática que axude a toma de decisións planificadas.

o estado da cuestión

.....

***Cómpre o deseño dun marco legal
ó respecto máis prescritivo,
primando o desenvolvemento
das habelencias expresivas
e do coñecemento pleno das linguas***

.....

En resumo, cremos que é urxente planifica-las accións encamiñadas á normalización do galego incidindo no conxunto do tecido social. É necesaria

BIBLIOGRAFÍA XERAL

ARZA, N. e outros. (1990). "A situación do proceso de normalización lingüística no ensino". En CARIDE, J. A. (Coord.). *A educación en Galicia. Informe Cero. Problemas e perspectivas*. Santiago de Compostela: ICE. 95-142.

ARZA, N. e VEIGA, D. (1990): "Algunhas notas sobre o material didáctico para o ensino en galego". En *Cadernos de Lingua*, 1. 125-130.

RUBAL, X. (1985): *Coordenadas e perfís sociolingüísticos do alumnado de Bacharelato en Galicia*. Tese de doutoramento. Universidade de Santiago de Compostela.

RUBAL, X. e RODRIGUEZ, M. (1987): *O galego no ensino público non universitario*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega.

RUBAL, X., VEIGA, D. e ARZA, N. (1990): *A situación lingüística no ensino (II): Bacharelato e Formación Profesional*. Santiago de Compostela. Inédito.

RUBAL, X. (Dtor) (1992): *Aproximación á situación da lingua no ensino non universitario. Preescolar e EXB*. Santiago de Compostela: Consellería de Educación e Ordenación Universitaria.

RUBAL, X., VEIGA, D. e ARZA, N. (1992): "Niveis de normalización lingüística en Preescolar e EXB". En *Revista Galega de Educación*, 13, 35-46.

RUBAL, X. (1993). "Las lenguas en el sistema educativo de Galicia". En SIGUAN, M. (Coord.). *Enseñanza en dos linguas*. Barcelona: I.C.E./Horsori. 41-58.

VEIGA, D. (1994). *Materiais de apoio para a formación do profesorado de Preescolar e EXB. (Implicacións pedagóxicas e sociolingüísticas do proceso de normalización lingüística no ámbito escolar)*. Santiago de Compostela. Traballo inédito financiado pola Dirección Xeral de Política Lingüística.

VEIGA, D. (1994). *A planificación lingüística nos centros educativos*. Santiago de Compostela. Traballo inédito utilizado nos "Encontros de formación e intercambio de experiencias para o profesorado dos Equipos de Normalización Lingüística". Maio de 1994.

unha maior dose de vontade política para articula-las disposicións legais con medidas concretas, dado que as normativas legais por si mesmas non garanten cambios nin pasados os anos nin na liña desexada.

REFLEXIÓNS FINAIS (DUN EMIGRANTE)

A primeira reflexión –ou opinión totalmente sentimental– que quero facer, por necesaria para todos/as e para min principalmente, ten relación co lugar da xeografía –localidade de Cistierna, provincia de León– no que estou escribindo o traballo para a *Revista Galega de Educación*. Entendo que non é posible facelo coa sinatura con-

tido, quero sinalar que os cambios que se teñen realizado de maneira xeral –provistos dunha dotación económica antes impensable– non permiten pensar que tal discurso supostamente galeguizador sexa de feito realidade nas aulas. Neste sentido, parece necesario dicir que o Equipo da Dirección Xeral de Política Lingüística conta –a nivel xeral– coa mesma dotación persoal de sempre.

A terceira reflexión –moito menos sentimental– está relacionada coas propostas de actuación. Concretamente, a formación do profesorado, a publicación e difusión de materiais curriculares diversos, a coordinación o traballo dos asesores de lingua galega e dos equipos de normalización e a avaliación

.....

A formación do profesorado, a publicación e difusión de materiais curriculares diversos, a coordinación o traballo dos asesores de lingua galega e dos equipos de normalización e a avaliación das experiencias de normalización lingüística constitúen referentes de traballo particularmente relevantes para avanzar positivamente no camiño da normalización lingüística

.....

xunta da División de Estudos sobre Bilingüismo do I.C.E da Universidade de Santiago, pero considero que a mesma desaparición da División puxo de manifesto unha demostración do escaso –nulo– interese das distintas Administracións Educativas responsables en relación coa normalización lingüística no ámbito educativo.

A segunda reflexión –menos sentimental– ten que ver co discurso legal –institucional– sobre a galeguización do ensino e as prácticas reais. Neste sen-

das experiencias de normalización lingüística constitúen referentes de traballo particularmente relevantes para avanzar positivamente no camiño da normalización lingüística.

D.V.M.

¹ A base de datos do ano 1983 foi amablemente facilitada polo profesor D. Xosé Rubal Rodríguez. A súa axuda e asesoramento na planificación deste proxecto –financiado pola Consellería de Cultura da Xunta de Galicia– fixeron posible a realización do traballo.

BOLETÍN DE SUBSCRICIÓN

Desexo unha subscrición anual (catro números, por importe de **3.500** pesetas) á **REVISTA GALEGA DE EDUCACIÓN**, a partir do número.....

- Envíolle-lo importe (xiro, cheque).
 Desexo domicilia-los pagos no Banco (cumprimento boletín)

EDICIÓNS XERAIS DE GALICIA

Don/Dona

Enderezo

Código Postal

Poboación

BANCO OU CAIXA DE AFORROS Nº.....

.....Sucursal.....

Enderezo da sucursal.....

Poboación.....

Titular da conta.....

Prégolles a Vds., que tomen nota de que, ata novo aviso, deberán adeudar na miña conta con esta entidade os recibos que ó meu nome lle sexan presentados para o seu cobro por **EDICIÓNS XERAIS DE GALICIA-REVISTA GALEGA DE EDUCACIÓN.**

Saúdaos atentamente.

(Sinatura)

Don/Dona.....

Enderezo.....Poboación.....

REVISTA GALEGA DE EDUCACIÓN

Publicación de Nova Escola Galega.
Editada por Edicións Xerais de Galicia

Un medio para estar informado sobre as novidades educativas
Un instrumento de intercambio de experiencias de renovación pedagóxica.
Un espacio de debate e reflexión sobre a educación en Galicia

Un tema monográfico en cada número

1- A formación do profesorado	10- O ensino das ciencias	19- O Xogo
2- As novas tecnoloxías e a escola: a imaxe	11- O profesorado	20- Educación e televisión
3- A escola rural	12- A educación das persoas adultas	21- A organización do centro
4- Globalización e interdisciplinidade	13- Educación ambiental	22- A Educación Secundaria Obrigatoria
5- A Reforma das Medias	14- Ensinar a aprender	23- Necesidades educativas especiais.
6- Os pais na escola	15- Literatura infantil	24- As avaliacións
7- A educación matemática	16- A Educación Primaria	25- A normalización da lingua na encrucilada
8- Socioloxía da educación	17- A dimensión internacional da Educauón	26- Educación social
9- A saúde na escola	18- Os contidos transversais	

Pódense solicita-los números atrasados, contrarreembolso (800 pesetas por número) a:

REVISTA GALEGA DE EDUCACIÓN

Edicións Xerais de Galicia

Doutor Maraño 10, baixo - 36211 Vigo / Teléfono: (986) 29 61 16 / Fax: (986) 20 13 66

o estado da cuestión

Anxo M.
Lorenzo Suárez

Universidade de
Vigo

A realidade lingüística e sociolingüística da Universidade de Vigo

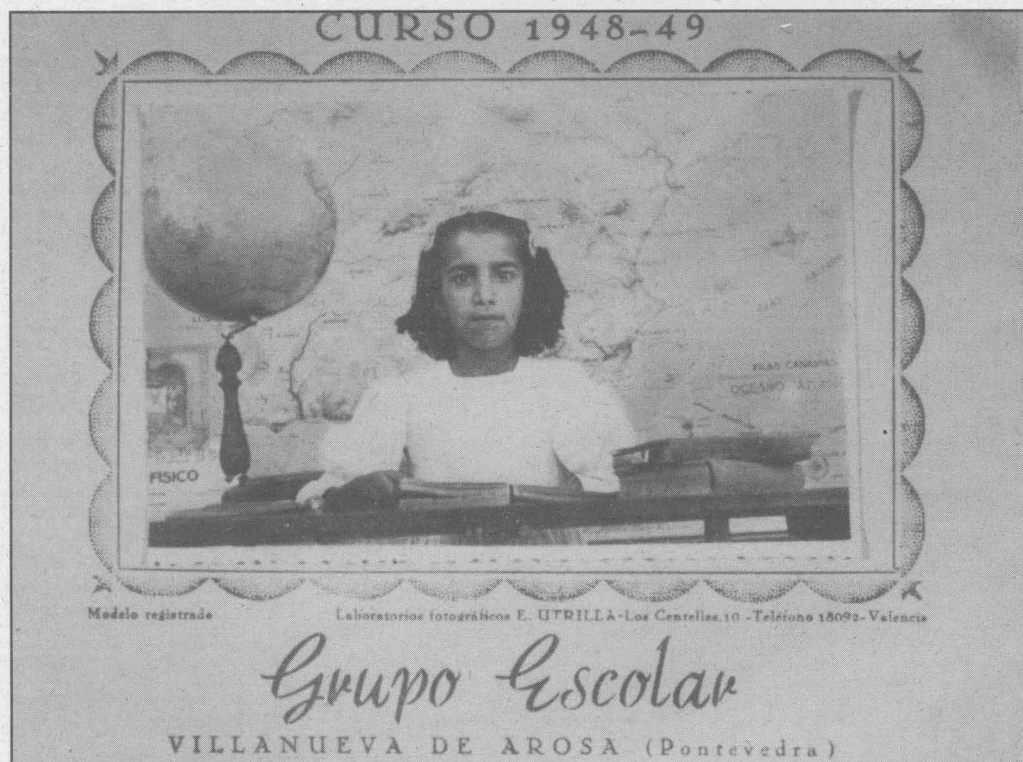
Neste traballo recóllense os primeiros resultados da investigación realizada, entre estudantes, PAS e profesorado da Universidade de Vigo, co obxecto de coñecer e avalia-la situación sociolingüística da lingua galega.

POR ENCARGO do Servicio de Normalización Lingüística da Universidade de Vigo, un equipo de profesores das áreas de estatística, socioloxía e filoloxía galega levou a cabo unha investigación nos tres sectores universitarios de PAS, estudantes e profesorado co fin de

coñecer e avalia-la situación sociolingüística da lingua galega. Os resultados desta investigación, que serán publicados proximamente, permiten completar unha radiografía do contexto sociolingüístico desta institución universitaria, e moitos dos elementos presentes na enquisa realizada van a permitir enfocar con máis acerto e

rendibilidade as distintas actividades de normalización lingüística nos diferentes sectores universitarios, actividades e accións normalizadoras concretas encamiñadas a resolve-las carencias formativas, lingüísticas, etc. detectadas.

Como entendemos no parágrafo anterior, deseñamos unha enquisa específica para cada sector o nela introducíronse diferentes aspectos que abranguesen tódolos elementos imprescindibles para un estudio destas características, co que pretendía obter un perfil rigoroso e en profundidade dun contexto social concreto –a universidade– e dunha poboación ben delimitada –profesorado, persoal de administración e servizos de alumnado–. En primeiro lugar, analizámo-la lingua inicial, a lingua habitual e a frecuencia de uso da lingua galega. A pertinencia de analizar por separado a “lingua habitual” e a “frecuencia de uso da lingua galega” vén dada polo interese en manter separadas a adscrición lingüística do enquisado da frecuencia co que, independentemente da lingua habitual manifestada, emprega a lingua galega; e a pertinencia desta separación comprobámola ó constatar que é maior a porcentaxe

o estado da cuestión

de enquisados que manifesta usar sempre ou regularmente o galego (= frecuencia de uso) cá de enquisados que di te-lo galego como lingua habitual.

En segundo lugar, analizámo-lo coñecemento lingüístico: por unha banda, o grao de dificultade para entender, falar, ler e escribir en galego, e por outra o tipo de dificultades para usa-lo galego escrito e oral, os dous aspectos competenciais que máis problemas presentaban. En terceiro lugar realizamos unha análise en profundidade dos usos lingüísticos orais e escritos. En cada sector preguntouse polos contextos de uso máis apropiados que desen un índice axeitado do emprego real da lingua galega en distintos espazos de uso e para funcións diversificadas. En cuarto lugar, analizáronse as distintas actitudes e opinións sobre aspectos como o perfeccionamento da formación lingüística, que o galego sexa a lingua propia da universidade, que a universidade fomenta a utilización do galego, etc. Finalmente, en quinto lugar, formuláronse cuestións no tocante ás actividades e funcionamento do Servizo de Normalización Lingüística.

Tendo en conta o abano amplo de temas e de aspectos concretos de investigación, os resultados son imposibles de sistematizar en tan pouco espazo. Polo tanto, á espera da publicación do volume completo que recolla tódolos resultados e as interpretacións oportunas, mostraremos brevemente algúns aspectos da competencia lingüística e da frecuencia de uso da lingua galega.

Con respecto á competencia lingüística, o *entendemento* e *maila lectura* non ofrecen problema ningún nos tres colectivos universitarios, en tanto que a *fala* e a *escrita* si son motivo de dificultades diversas, tal como podemos ver no cadro 1.

No profesorado, estes dous aspectos competencias activos

O entendemento e maila lectura non ofrecen problema ningún nos tres colectivos universitarios

producen inseguridades, dificultades e dúbidas. Case o 36% dos profesores manifesta ter moitas dificultades para escribir en galego, mentres que o 20% indica ter igual grao de dificultade para falalo. A falta de uso efectivo da lingua, por canto a maioría dos docentes son castelán-falantes, e mailo feito de que só o 50% dos docentes realizase estudos formais de lingua galega (iniciación e/ou perfeccionamento) poden se-los motivos da persistencia de dificultades para o uso do galego na escrita e na lingua oral.

No caso dos alumnos, que teñan dificultades importantes para falar galego pode ser razoable na medida en que a lingua habitual dos estudantes é, nunha porcentaxe maioritaria, o castelán. Polo tanto, a posta en práctica oral está chea de dificultades e de dúbidas. Con todo, é interesante observar que os alumnos centran na competencia escrita as principais dificultades competenciais á hora de se enfrontaren á práctica da lingua galega. Tendo en conta

que o 92,9% dos alumnos aprendeu galego nos distintos niveis educativos, e tendo en conta tamén que a lingua aprendida na transmisión escolar é sobre todo a lingua escrita, o feito de que os alumnos universitarios manifesten serias dificultades no manexo escrito do galego debe facernos reflexionar sobre boa parte dos contidos que estamos a vehicular no ensino do galego nos diferentes niveis de ensino.

Finalmente, no persoal de administración e servizos mostran un grao intermedio de dificultade nos dous parámetros sinalados, e en parte as razóns haberá que buscalas no feito de que o 92,2 dos PAS realizou algún tipo de curso de lingua galega, principalmente a través dos cursos da Xunta.

Con respecto, en segundo lugar, cos usos lingüísticos, podemos comprobar no cadro 2 que o emprego da lingua galega é realmente baixo nos tres sectores universitarios.

O 20% dos alumnos, o 33% dos PAS e o 26% dos profesores

CADRO Nº1: GRAO DE DIFICULTADE PARA FALAR E ESCRIBIR EN GALEGO

	FALAR			ESCRIBIR		
	ALUMNÓS	PAS	PROFESORES	ALUMNOS	PAS	PROFESORES
Moita dificultade	7,8	13,1	19,9	50,9	18,9	35,8
Pouca dificultade	39,2	42,5	32,0	9,7	50,6	37,0
Ningunha dificultade	52,4	42,5	46,9	38,7	27,8	24,9
NS/NC	0,6	1,9	1,3	0,6	2,7	2,3

o estado da cuestión

Os alumnos centran na competencia escrita

as principais dificultades á hora

de se confrontaren á práctica

da lingua galega

usa *sempre* ou *regularmente* nas interacción diarias, pero esas percentaxes nin agachan nin tampouco minimizan o feito de que un de cada catro alumnos e un de catro profesores non usen *nunca* a lingua galega. Estas porcentaxes globais sobre frecuencia de uso teñen matizes, xa que non se distribúen uniformemente por centros, campus, sexos, etc., pero si ofrecen unha perspectiva global sobre o alcance do uso do galego

O feito de que os alumnos universitarios

manifesten serias dificultades

no manexo escrito do galego

debe facernos reflexionar

sobre dos contidos

que estamos a vehicular

no ensino do galego

nos diferentes niveis de ensino

CADRO Nº2: GRAO DE DIFICULTADE
PARA FALAR E ESCRIBIR EN GALEGO

	FALAR		
	ALUMNOS	PAS	PROFESORES
Nunca	25,4	13,5	24,7
Ás veces	52,0	48,3	42,1
Regularmente	13,0	23,6	17,9
Sempre	6,2	9,3	8,1
NS/NC	3,3	5,4	7,3

nos compoñentes do universo universitario.

Para rematar estas liñas sobre o traballo realizado na Universidade de Vigo non está de máis lembrar que este tipo de instrumentos de análise permiten avanzar no coñecemento das diferentes configuracións lingüísticas das institucións galegas, coñecemento de debe ter a finalidade de detecta-las necesidades de tipo lingüístico, formativo, de recursos materiais, humanos, etc. Ademais, tamén é útil e moi necesario tender a realizar comparacións entre as realidades que se están a desenvolver en institucións semellantes en todo o país — neste caso as institucións uni-

versitarias galegas—, e entre institucións concretas e a sociedade galega en xeral. Neste sentido, a análise comparativa da situación sociolingüística das tres universidades galegas e unha análise dos resultados na universidade en relación cos datos procedentes do Mapa Sociolingüístico de Galicia, do cal xa están publicos os volumes correspondentes a competencia e lingua inicial e a usos lingüísticos, serían dúas actividades comparativas que afondarían na descrición e no máis completo coñecemento das dinámicas sociais e lingüísticas que están a configurara-la nosa realidade.

A.L.S.

Perspectivas de futuro da inmersión lingüística

Ignasi Vila

Departament
de Psicologia
Universitat de
Girona

A progresiva normalización da lingua catalana no sistema educativo de Catalunya é unha ampla realidade. Certamente, aínda queda camiño por percorrer, pero non temos dúbida ningunha que, nos últimos dez anos, o cambio foi moi importante. Non é este un artigo no que manexen cifras, datos, resultados de avaliacións, etc. De feito, o lector interesado pode atopalas en numerosos traballos que se publicaron nestes últimos anos. Pola contra, paga a pena realizar unha reflexión sobre o futuro da lingua catalana baseada nos argumentos que ó longo dos últimos anos se utilizaron para xustificar a presenza do catalán no sistema educativo.

PROBABLEMENTE, a inmersión lingüística é o fenómeno máis divulgado e, á vez, menos coñecido. Por iso, crin importante centrarme nela para explicar, dunha parte, a política lingüística que se seguiu en Catalunya e, da outra, discuti-lo futuro da presenza da lingua catalana na educación en Catalunya.

A inmersión lingüística é unha ampla realidade en Catalunya. Se só 96 familias de todo Catalunya decidiron escolarizar os seus fillos en lingua castelá durante o curso 95-96, isto significa que o normal hoxe en Catalunya é o ensino en lingua catalana, unha parte moi importante da cal son os programas de inmersión. Por iso, un discurso educativo, hoxe en día, sobre o futuro da inmersión lingüística é tamén un discurso normal sobre as condicións educativas do sistema escolar en Catalunya. Sen embargo, neste artigo, como xa dixen, a miña é outra intención. En concreto,

estou interesado en discuti-las condicións sociais e institucionais que fan posible a inmersión lingüística, os cambios que poden ocorrer no futuro próxi-

mo, as súas consecuencias en relación coa inmersión lingüística e, polo tanto, a maneira de encaralos desde unha futura política lingüística.

o estado da cuestión

A INMERSIÓN E A NORMALIZACIÓN LINGÜÍSTICA

Antes de comeza-la reflexión que anuncio, gustaría, en dúas palabras, sistematizar algunhas das condicións que están na base dos programas de inmersión lingüística. A ninguén se lle escapa, e menos ós que traballamos na educación bilingüe, que o seu éxito está intimamente vencellado coa motivación e coas actitudes. A voluntariedade que formula a actual Lei de Normalización Lingüística sobre a elección da lingua -ca-

greso académico, senón que ademais non conculca dereitos lingüísticos.

A inmersión lingüística respondía -e responde- a un proceso de integración no que ser catalán -ou a identidade catalana- esixía bastante pouco ou, noutras palabras, implicaba poucas renuncias. Certamente, unha das esixencias era que os fillos aprendesen a lingua catalana. Isto estaba vencellado a varias cousas. Unha, que deixo de lado e non comento, á percepción que ten de si mesma a sociedade catalana como socie-

pero agora interésame resaltar outro aspecto. En concreto interésame falar dos valores, instrumentos e camiños que se utilizaron en Catalunya para progresar en relación á normalización lingüística. En ningún momento, se postulou unha política na que os "nacionais" quedaban reducidos ós cataláns que se identificaban como tales. Pola contra, afirmouse que se pode ser catalán desde procedencias moi diversas, que se pode ser catalán independentemente da lingua que habitualmente se utiliza, etc e, sobre todo, buscouse a integración dunha única comunidade sen que isto provocase fracturas sociais. Desde este punto de vista, a diferenza do que ocorreu en Quebec -por outra banda, con consecuencias desagradables e, sobre todo, conflictivas que leva consigo- en canto á busca da harmonía entre os dereitos colectivos e os dereitos individuais no ámbito lingüístico, Catalunya é un exemplo.

Sen embargo, é evidente que as cousas están mudando. Dunha parte, as expectativas dos mozos de "vivir satisfactoriamente en Catalunya" xa non son as dos anos 80 ou, dito doutra maneira, o paro e un certo descreto das institucións democráticas comporta que "coñecer" ou "non coñecer" catalán sexa relativamente irrelevante. É dicir, pódese ter un bo coñecemento da lingua catalana e sentirse pouco identificado coa actual sociedade catalana. Doutra forma, surxiu un referente político, inexistente ata ben pouco, que fai da identidade española unha fonte de confrontación coa identidade catalana. É evidente, e tódolos comentaristas políticos xa o dixeron, que a suba do Partido Popular nas últimas eleccións ó Parlament de Catalunya, non responde unicamente a este factor, senón a moitos e diversos factores, pero interesame resaltar que antes este pólo non existía e

*A inmersión lingüística é unha ampla realidade en Catalunya.
Se só 96 familias de todo Catalunya decidiron escolarizar os seus fillos en lingua castelá durante o curso 95-96, isto significa que o normal hoxe en Catalunya é o ensino en lingua catalana, unha parte moi importante da cal son os programas de inmersión*

talán ou castelán- nos primeiros momentos da escolaridade non só atende ós lexítimos dereitos lingüísticos, senón que está tamén na base das actitudes lingüísticas positivas tanto cara á lingua catalana como cara á lingua castelá. A extensión do ensino da lingua catalana, e en concreto a extensión da inmersión lingüística, non tería sido posible sen estas actitudes de base. De feito, desde o meu punto de vista, o espectacular avance da inmersión lingüística nos últimos dez anos está directamente relacionado con esta cuestión: a percepción por parte da cidadanía que o ensino en catalán non só non prexudica o desenvolvemento e o coñecemento da propia lingua e o pro-

greso académico, polo tanto, a necesidade de coñecer-la lingua catalana para integrarse nela e, a outra, a necesidade de coñecerlo catalán como fonte de satisfacción para vivir en Catalunya. Este último aspecto paréceme moi importante porque "vivir satisfactoriamente en Catalunya" comportaba ter traballo, condicións de vida normais, etc. e isto, en certa medida, estaba asociado tamén -polo menos na percepción da inmigración dos anos 60 e 70- ó coñecemento da lingua catalana.

Todo isto non é independente da política lingüística que se seguiu en Catalunya. Xa falei da voluntariedade en relación á propia inmersión lingüística,

o estado da cuestión

O espectacular avance da inmersión lingüística nos últimos dez anos está directamente relacionado con esta cuestión: a percepción por parte da cidadanía que o ensino en catalán non só non prexudica o desenvolvemento e o coñecemento da propia lingua e o progreso académico, senón que ademais non conculca dereitos lingüísticos

agora si existe e, polo tanto, sentimentos e actitudes que, nos anos pasados, non tiñan canles de expresión ou eran moi limitados, agora os terán.

IDENTIDADE NACIONAL, COÑECEMENTO LINGÜÍSTICO E NORMALIZACIÓN LINGÜÍSTICA

Isto condúceme a dúas reflexións lingüísticas. En primeiro lugar, sobre o tipo de relacións entre a identidade catalana, a homoxeneidade nacional e o coñecemento do catalán. En segundo lugar, sobre os conflitos inherentes a unha política de normalización lingüística, neste caso do catalán. Parece claro –ou polo menos, os distintos discursos sociolóxicos non o poñen en dúbida– que, en Catalunya, un dos factores máis relevantes na construción da identidade nacional catalana se relaciona coa lingua e, polo tanto, durante bastante tempo pensouse que o acceso ó seu coñecemento e ó seu uso eran un factor determinante para aumentala homoxeneidade e a cohesión nacional. Creo que neste discurso hai unha parte de verdade, pero que non se inclúe toda a verdade ou, noutras palabras, que as cuestións

referidas á identidade non se solucionan unicamente desde o referente lingüístico. Xa sinaléi que, comezamos a dispór de datos entre a mocidade de Catalunya, segundo os cales dita correlación non queda nada clara e que, polo tanto, pequenos sectores da mocidade cun bo coñecemento de catalán amósanse hostís á identidade e á sociedade catalana. Neste senti-

do, é difícil esquecer o que tamén sinalaba anteriormente: a satisfacción persoal implicada no feito de vivir nunha sociedade determinada pode resultar incluso máis determinante desde o punto de vista da identidade que o mero coñecemento lingüístico. A este argumento pódese obxectar que para “vivir satisfactoriamente” na sociedade catalana débese coñecer a lingua catalana. Xa dixen que o creo así, pero que, á vez, “vivir satisfactoriamente” implica tamén postos de traballo, mecanismos de promoción social, etc., o cal para determinados sectores da mocidade, non deixa de ser unha utopía. Alguén podería cuestionar que ten iso que ver coa inmersión lingüística. Creo, como explicarei máis adiante, que moito. Así, a veces, prodúcese un discurso sobre este programa de educación bilingüe no que a súa xustificación dá a impresión que se fundamenta no cambio de identidade dos nenos e as nenas que teñen o castelán como lingua propia. Ó meu entender, non só é falso que mimeticamente se

o estado da cuestión

*En calquera proceso de normalización lingüística da lingua minorizada,
un dos obxectivos, a medio e longo prazo, é conseguir que
os monolingües (neste caso, en español) deveñan en bilingües*

produza un cambio de identidade desde o coñecemento lingüístico, senón que, ademais, un discurso sobre a inmersión lingüística que lexitime este razoamento e, que polo tanto, promova desde ela dito cambio de identidade creo que tería serias dificultades e podería provocar enfrontamentos non desexados por parte de ninguén. Isto condúcese á segunda reflexión.

Os problemas e as cuestións implicadas nunha política lingüística non excluínse son moitas e diversos. Xa dixen –e volvo a recordalo– que globalmente a política lingüística de normalización da lingua catalana que se seguiu en Catalunya combinou os dereitos lingüísticos da colectividade –a lingua propia de Catalunya é a lingua catalana– e os dereitos lingüísticos individuais das persoas –a cooficialidade das linguas– de forma exemplar e que, ó lado dunha clara política de extensión do coñecemento e do uso da lingua catalana, defendeuse e garantíronse os dereitos individuais. Sen embargo, tamén é

certo que unha política lingüística deste tipo non está exenta de conflitos. Referireime fundamentalmente a dous. Dunha parte, a incomodidade lingüística que supón a normalización da lingua minoritaria ou minorizada nas persoas de lingua maioritaria. O proceso de minorización dunha lingua implica entre outras moitas cousas, que as persoas que teñen dita lingua como propia convértense necesariamente –por obriga– en bilingües, mentres que os falantes da lingua maioritaria poden permanecer como monolingües. Este é o caso de Catalunya, onde tódalas persoas falan a lingua castelá e, sen embargo, só preto do 70% poden facelo en lingua catalana. Por iso, en calquera proceso de normalización lingüística da lingua minoritaria, un dos obxectivos, a medio e longo prazo, é conseguir que os monolingües deveñan en bilingües. Neste proceso, a escola ten un papel central xa que se converte no instrumento principal para conseguir que, polo menos, os fillos das persoas

da lingua maioritaria accedan ó coñecemento da lingua maioritaria e se convertan en bilingües. Á vez, o propio proceso de normalización fai cada vez máis difícil poder vivir exclusivamente na lingua maioritaria, o que significa que aquelas persoas, como no caso de Catalunya, que unicamente coñecen o castelán se vexan forzadas a introducirse no coñecemento da lingua catalana, o que, goste ou non, provoca unha certa incomodidade xa que é moito máis cómodo poder continuar vivindo só desde a propia lingua.

A segunda fonte de tensións á que me quero referir é a outra cara da moeda. Os procesos de normalización lingüística das linguas minoritarias deféndense por si sós sobre a base do respecto e a defensa dos dereitos lingüísticos das persoas falantes de ditas linguas. No caso de Catalunya, a minorización da lingua catalana está directamente en relación cunha política lingüística, practicada de antano, de negación e falta de respecto ós dereitos lingüísticos das persoas de lingua catalana e, por iso, cando a normalidade se fai posible, na conciencia dalgunhas das persoas que sufriron directamente dita negación e falta de respecto, o proceso vívese inexorablemente lento e costa entender que, independentemente da lexitimidade de determinadas formulacións políticas, estas non se poden impoñer por decreto a amplos sectores da poboación que, por outra banda, non as comparten.

Por iso, unha política lingüística, inspirada nunha ética e unha moral fundamentada en valores democráticos, non é allea a ámbolos dous pólos de tensión e o desequilibrio a prol dun ou doutro pode provocar conflitos non desexados na sociedade civil. Así, unha política lingüística, en Catalunya, que non avance na garantía dos dereitos lingüísticos das persoas de lingua catalana nunha

*A minorización da lingua catalana está directamente en relación
cunha política lingüística, practicada de antano,
de negación e falta de respecto ós dereitos lingüísticos*

o estado da cuestión

chea de ámbitos: medios de comunicación, xudicatura, educación, administración local, autonómica, do estado, etc. e deixe as cousas tal como están sería unha importante fonte de frustración e de conflitos. Pero, de igual xeito, a imposición de comportamentos lingüísticos ó conxunto da poboación, fundamentados unicamente en criterios ideolóxicos, sen ter en conta os comportamentos e actitudes lingüísticos reais podería conducir tamén ó conflito.

A sociedade catalana é máis heteroxénea do que as veces se pode pensar e, por iso, débense afinar ben e con coidado os instrumentos e os camiños que conducen —ou conducirán— á normalidade da lingua catalana. Neste sentido, volvo a reivindicalo realizado ata agora, especialmente a idea dunha única comunidade, iso si heteroxénea tanto lingüisticamente como desde o punto de vista da identidade, na que sen présa —é dicir, sen provocar fracturas sociais—, pero sen acougo, se avanzou para a consolidación dos lexítimos dereitos lingüísticos das persoas de lingua catalana.

Creo que o cerne da cuestión está en como aborda-las cuestións relacionadas coa heteroxeneidade lingüística, cultural e de identidade que, de “facto”,

existe en Catalunya. De feito, esta heteroxeneidade, como xa dixen, a veces, percíbese como un obstáculo para a normalización da lingua e a cultura catalana. Avanzar en dita normalización é obviamente un dereito lexítimo, pero, anque exista un amplo acordo en relación a isto, o proceso debe facerse, se se quere democrático, respectando a diversidade e buscando o consenso do conxunto da comunidade en torno a un único modelo de convivencia onde queden garantidos os diferentes dereitos individuais, o que non significa que non se produzan conflitos entre valores e dereitos lexítimos que ás veces son difíciles de resolver.

Unha mala maneira de resolvelos, anque nos fagamos reiterativos, é dar por boa a situación de partida existente no ámbito cultural e lingüístico. Posición que defenden, por exemplo, os que promoven a idea de que a lingua é un asunto privado e que debe quedar ó arbitrio do “libre mercado cultural”. É evidente que a lingua é un asunto privado, pero tamén, nos estados modernos é un asunto público: ten relevancia na escola, na administración e nos medios de comunicación, etc. e, polo tanto, deixa-lo seu regulamento ó libre arbitrio do “mercado

.....

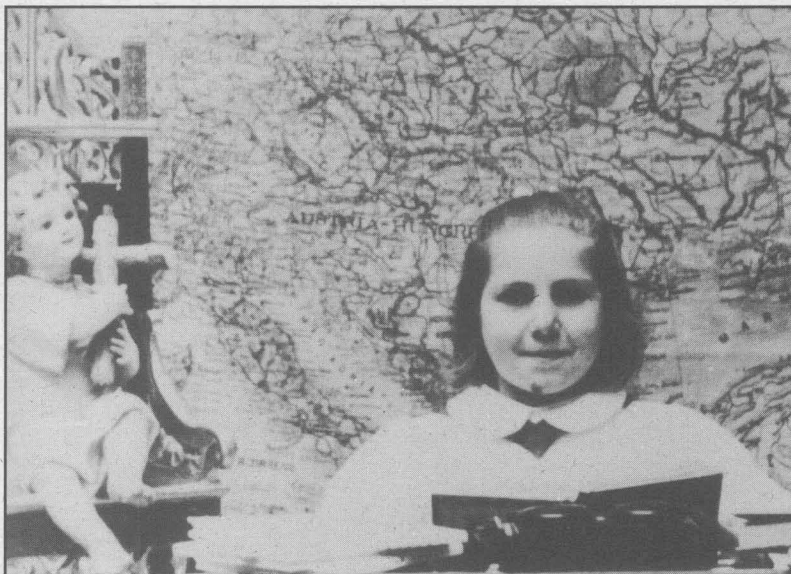
*É evidente que a lingua é un asunto privado,
pero tamén, nos estados modernos
é un asunto público*

.....

cultural” ten, entre outros problemas, que boa parte da cidadanía de Catalunya con todo dereito reclama unha acción pública da administración en defensa da lingua catalana e, conseguintemente, de modificación do actual estatus do castelán e do catalán en Catalunya.

Outra maneira de resolvelos é a busca da homoxeneidade cultural e lingüística por vía administrativa e considera-la diversidade como unha anomalía, unha limitación ou unha ameaza. A busca da homoxeneidade, entendida como valor absoluto, ó que se deben subordinar e sacrificar outros valores pode resultar enormemente perigosa. Por exemplo, a xustificación da inmersión lingüística e a súa imposición por vía administrativa a prol da identidade nacional catalana provoca rexeitamento e actitudes negativas tanto cara a lingua como cara a sociedade catalana.

Cabe outra solución, de feito, a utilizada ata agora pola Generalitat de Catalunya, na que se prioriza o Estado de dereito sobre o estado-nación, na que se preserva e garante o dereito democrático á diversidade, á diferenza individual e colectiva, a manter distintas identificacións nacionais, á pluralidade cultural e lingüística, etc. Evidentemente, esta formulación conleva a busca de fórmulas democráticas de integración cidadá, baseadas na non imposición e no respecto á diversidade e nunha valoración do pluralismo cultural e lingüístico, non

o estado da cuestión

como un mal, senón como unha riqueza e –aunque non se perciba como tal que tamén é lexítimo–, sobre todo, como un dereito cidadán das persoas e dos grupos culturalmente distintos.

A INMERSIÓN LINGÜÍSTICA E O FUTURO DO CATALÁN NA ESCOLA

A inmersión lingüística forma parte desta solución. Cando arrecian as críticas contra ela, as respostas acentuaron o seu valor de solución útil, non conflictiva e consensuada para garantir, desde a voluntariedade, o coñecemento da lingua catalana sen merma-lo coñecemento da lingua castelá. As acusacións de xenocidio lingüístico, imposición antidemocrática, etc. tiveron moi pouco eco na sociedade catalana e, de feito, non modificaron as actitudes das familias cara ó programa. Sen embargo, non está claro que no futuro sexa igual. Depende, ó meu modo de entender, dos argumentos e dos instrumentos que se utilicen para a súa xustificación e mantemento. Se os argu-

mentos se centran no ideolóxico –a lingua propia de Catalunya é o catalán e, polo tanto, debe ser a lingua do sistema educativo, o ensino do catalán garante a identidade nacional catalana, etc.– pode haber conflitos, xa que moita xente pode aceptar sen problemas –como ata agora– que a inmersión lingüística é un bo procedemento para aprende-la lingua catalana, pero ter moitos problemas para aceptar que a través da inmersión se produza un proceso de substitución lingüística ou de identidade. Como xa dixemos anteriormente, en Catalunya, ata hai ben pouco, non existían canles que se fixesen eco destas insatisfaccións, pero agora si que existen e, polo tanto, segundo como se fagan as cousas, poderémonos atopar con familias que escolarizan ós seus fillos en lingua catalana pero que aplauden desde o voto ou doutras maneiras á aqueles que non lles gustaría ver modificado o estatus actual do castelán en Catalunya.

Pola contra, se a inmersión lingüística reforza aínda máis o

.....
O que está en xogo non é

se o catalán debe estar

ou non estar presente

na escola,

senón como debe estar
.....

seu valor de instrumento útil para aprende-la lingua catalana e a lingua castelá e se xustifica como a mellor maneira de facelo, creo que ten futuro por diante e, como dicía, falar da inmersión lingüística será facer un discurso educativo normal. Se o creo así é porque penso que, hoxe en día, é imposible que en Catalunya aparezan situacións significativas de rexeitamento ó coñecemento da lingua catalana. Mesmo os críticos da inmersión non cuestionan este aspecto e proponen modelos rocambolescos para conseguilo. Por iso, o que está en xogo non é se o catalán debe estar ou non estar presente na escola, senón como debe estar. Se defendo a inmersión e o seu futuro é porque estou convencido de que a única forma de garantir que os miles e miles de nenos e nenas de Catalunya que non poden acceder ó coñecemento do catalán desde o seu medio social e familiar o poidan aprender e, desa forma, avanzar nunha sociedade –certamente plurilingüe–, pero non discriminatoria para os que teñen o catalán como lingua propia; se ademais isto contribúe á homoxeneidade nacional, benvida sexa.

I.V.

"O Modelo de Normalización Lingüística para o ensino": unha ollada desde hoxe

Equipo de
Traballo

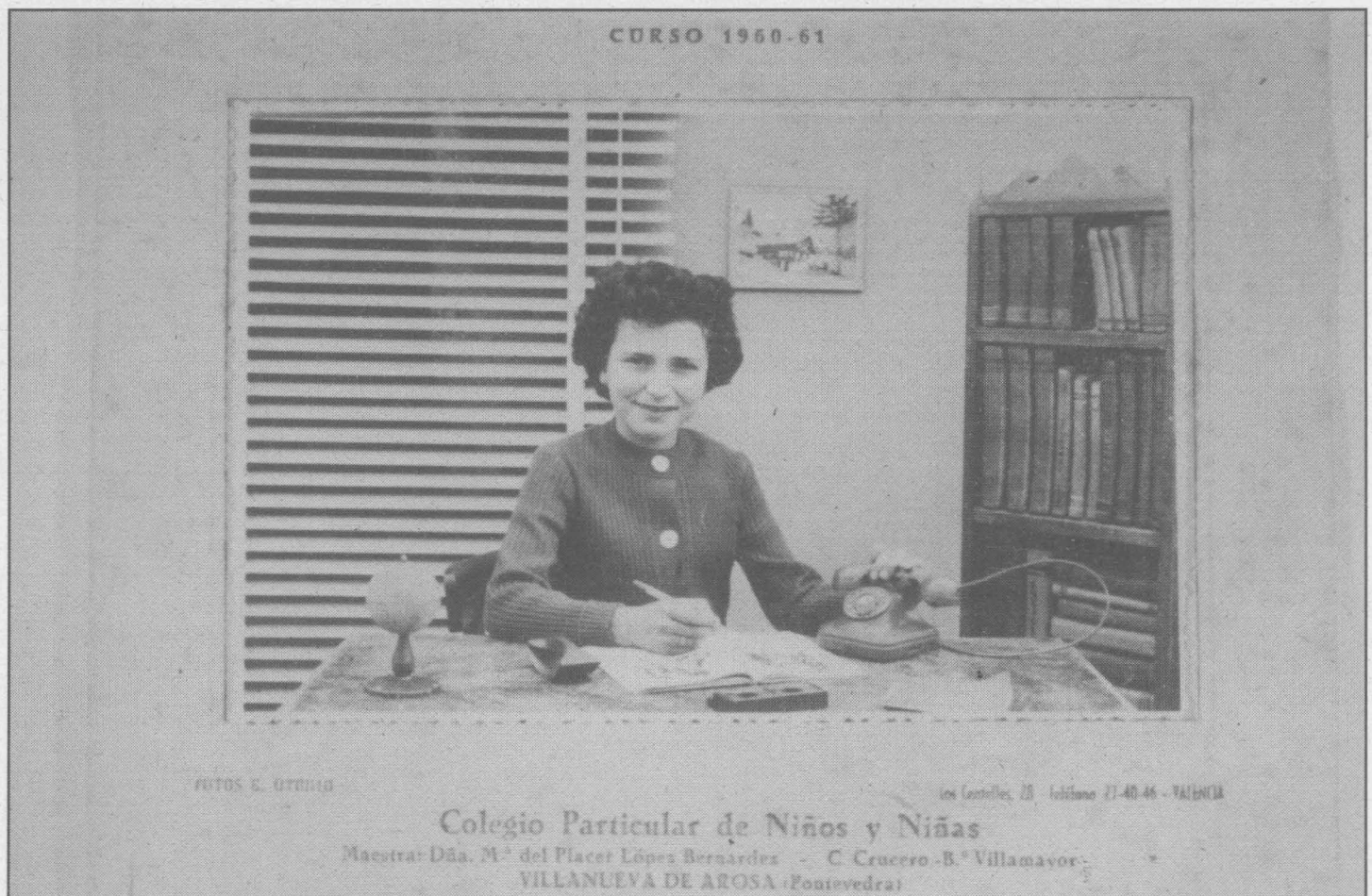
Nova Escola
Galega

1. ¿COMO NACEU O MODELO?

Na primavera do ano 1989, un conxunto de organizacións -APLL (Asociación de Profesores de Lingua e Literatura), ASPG (Asociación Sociopedagóxica Galega), BNG, CC.OO do Ensino, Concello de Fene, De-

partamento de Filloxía Galega (Universidade de Santiago), División de Estudos de Bilingüismo (ICE), Federación de APAs de Ferrolterra, Federación de Asociacións Culturais, Facultade de Filosofía e Ciencias da Educación, ICE (Instituto de Ciencias da Educa-

ción), ILG (Instituto da Lingua Galega), MNL (Mesa pola Normalización Lingüística), MCG, Nova Escola Galega, PSG-EG, SGEI (CXTG), SGTE, UTEG-(INTG)- elaboraron, despois da celebración dunhas Xornadas de Normalización que organizara Nova Escola Galega,

o estado da cuestión

*Quizais o Modelo debeu abordar unha introducción xustificativa máis rigorosa,
na que se tratase dun xeito máis amplo a situación sociolingüística
e a necesidade de acadar unha normalización lingüística*

un "Modelo de Normalización Lingüística para o Ensino". O documento presentouse o 30 de xuño ó Conselleiro de Educación e ó Director Xeral de Política Lingüística. O 5 de xullo foille, así mesmo, presentado ó Presidente do Parlamento Galego.

Este documento viña precedido por outro elaborado só uns meses antes por Nova Escola Galega. Esta organización levará a cabo en 1988 as Primeiras Xornadas de Normalización Lingüística, das que saíra unha comisión que elaborara un documento titulado *Un modelo de normalización lingüística para o sistema educativo galego* (Santiago, 1989). Este documento, amplamente difundido, debatérase nunhas segundas xornadas, ó ano seguinte, ás que se invitara a un amplo número de organizacións. Esas xornadas, como se dixo antes, foran o punto de arranque para a elaboración do "Modelo de Normalización Lingüística para o Ensino", consensuado entre todas as organizacións.

2. O MODELO VISTO DESDE HOXE

Pensamos que desde a súa elaboración xa pasou o número de anos suficiente para facer necesaria unha revisión. Esta revisión, en todo caso, correspóndelle ó conxunto das organizacións que o elaboraron, polo que as notas que figuran a continuación deben tomarse tan só como unhas reflexións en voz alta que poidan servir como punto de partida para iniciar esa reflexión. Será preciso un debate en profundidade, á luz de todo o ocorrido desde 1989, que permita redefinir o Modelo e introducir nel as modificacións que se consideren necesarias.

O Modelo constaba de catro apartados:

1. Situación actual e necesidade dun modelo de normalización lingüística para o ensino.
2. Principios básicos e desenvolvemento do modelo.
3. A etapa de transición.
4. Da Administración Educativa

Destes apartados, o esencial era o segundo, xa que nos ou-

tros o que se abordaban eran aspectos previos ou complementarios.

O Modelo ofrecía unhas notas sobre a situación actual (a do ano 1989) e a necesidade dunha planificación lingüística para o sistema educativo, sempre orientada a conseguir unha normalización lingüística plena.

Nestas notas abordábanse diferentes aspectos, cremos que dun xeito deslabazado e sen profundidade. Estes aspectos, moi variados, aparecían mesturados, sen grande coherencia.

Quizais o Modelo debeu abordar unha introducción xustificativa máis rigorosa, na que se tratase dun xeito máis amplo a situación sociolingüística e a necesidade de acadar unha normalización lingüística (na sociedade e no ensino), o papel que o ensino xoga nese proceso, o punto desde o que se parte, a análise do marco lexislativo e se a aplicación do Modelo esixía ou non a súa modificación, etc. E, para rematar, bótase en falla unha argumentación que servise de base para a xustificación social e pedagóxica da necesidade de contar cunha planificación lingüística no ensino. É dicir, lida desde hoxe, a introducción resulta esquemática e insuficiente.

Pódese pensar que o que se bota en falla nesta introducción corresponde máis a un estudio teórico que a un documento como o Modelo. Pero parece evidente que unha proposta que supón cambios substanciais no uso das linguas no ensino, e que xa se sabe previamente que vai atopar moitas resistencias na sociedade, debe aparecer amplamente fundamentada (aínda que quizais hai que debater tamén afirmacións coma esta, xa que, coma todo, tamén se pode discutir se esas resistencias sociais existen de por si ou se só son aparentes, derivadas da non preocupación da Administración por ese problema).

*Bótase en falla unha argumentación
que servise de base para a xustificación social e pedagóxica
da necesidade de contar cunha planificación lingüística no ensino*

o estado da cuestión

.....

***Cremos que no modelo
de planificación proposto
hai bastantes aspectos
que conservan
toda a súa vixencia***

.....

Con todo, cremos que nesa introducción, por exemplo, non se abordaba un aspecto básico, referido ós problemas sociolingüísticos, como é o das actitudes (na sociedade, nas familias, no profesorado), que se ten revelado como un atranco moi importante para os avances normalizadores.

Hoxe, o estudo sobre os diversos aspectos da realidade sería moito máis doado de facer, por contarse con moi diferentes materiais (o Mapa Sociolingüístico dun xeito especial) e por contarmos cunha experiencia maior acerca da viabilidade e das resistencias que provocan as propostas normalizadoras.

3. A VIXENCIA DO MODELO

No que se refire ó núcleo do documento, como é o modelo de planificación proposto, cremos que hai bastantes aspectos que conservan toda a súa vixencia. Entre os máis evidentes, citáremos:

– A necesidade de que se aplique a todo o sistema educativo, e de que sexa asumido pola Administración educativa.

– O recoñecemento de diferentes puntos lingüísticos de partida e, por tanto, a existencia de diferentes “camiños” en función das diversas realidades.

– A necesidade de fixar un “punto de chegada”, situado no modelo no remate da E. Primaria.

– A necesidade de que nos Centros haxa uns Equipos de Normalización Lingüística que adapten as liñas xerais do Modelo ás circunstancias específicas de cada Centro.

– A planificación, por parte de cada Centro, do uso do galego, de maneira que se detallen os puntos en que se concretará o camiño que se vai seguir.

– A necesidade de definir a competencia lingüística do alumnado cando entra por primeira vez na aula, para coñecer a realidade da que se parte, elemento decisivo para saber cal é

o camiño que se seguirá na planificación.

– A necesidade de tratar dun xeito diferente realidades aparentemente “iguais”. Porque o galego e o castelán non poden recibir o mesmo tratamento, dado que iso non solucionaría as desigualdades de partida.

4. O QUE SE LEVOU Á PRÁCTICA

Algúns deste puntos, nestes anos, foron asumidos, total ou parcialmente, pola Administración educativa. Entre os puntos

o estado da cuestión

.....

*Algúns dos puntos do modelo, nestes anos,
foron asumidos, total ou parcialmente,
pola Administración educativa*

.....

asumidos, e algúns mesmo xeneralizados, podemos salientar estes:

– A constitución dos Equipos de Normalización nos Centros. Estes ENL reciben unha axuda económica (os que a solicitan) e teñen un certo apoio por parte dos Coordinadores Docentes de Galego (unha figura que só está parcialmente aproveitada). Os ENL teñen ó seu cargo unhas funcións (a definición das liñas mestras da planificación, entre elas) que, en moitos casos, coinciden coas que se propoñían no Modelo. Pero, na práctica, só uns poucos están a cumprir ese labor, polos numerosos atrancos que se lles presentan.

– A necesidade de que cada Centro conte cunha planificación lingüística específica, en función da súa realidade, que debe formar parte do PEC e do PCC.

– Recoñécese na norma oficial a necesidade de que o ensino sexa en galego, naqueles

centros nos que sexa a lingua ambiental ou a maioritaria dos nenos e nenas.

– Recoñécese tamén a necesidade de incrementar o uso do galego como lingua vehicular, se se quere chegar a que se acaden unha boa competencia lingüística, aínda que iso queda limitado polo “equilibrio” entre as dúas linguas.

Pero tamén son moitas as propostas do Modelo que non se levaron á práctica. Algunhas delas conservan toda a súa vixencia; outras necesitarían dunha revisión se agora se elaborase un novo Modelo.

Entre as que conservan a vixencia, está a necesidade dunha planificación lingüística global para todo o país, na que se recollan as liñas comúns e tamén as especificidades zonais, sobre todo agora que o MSG permite coñecer con maior claridade os diferentes puntos de partida.

Tamén conserva a súa vixencia a necesidade dun forte incremento do uso do galego como lingua vehicular, máis necesario aínda naqueles contextos castelán falantes.

5. UNHA REVISIÓN NECESARIA

Desde a perspectiva actual, cremos que outros aspectos que están no Modelo precisarían hoxe dunha discusión.

En primeiro lugar, como xa

dixemos antes, a ausencia dunha fundamentación, dunha explicación sociolingüística e pedagóxica que axudase a entender as razóns que están detrás das propostas que se fan.

Ademais, está a necesidade de sinalar a súa validez, ou non, dentro do actual marco legal, derivado todo el da Lei de Normalización Lingüística (aínda que, coa mesma Lei, sabemos que se pode derivar outra normativa ben distinta). Se o Modelo ten propostas que obrigan a modificar a LNL, entón hai que dicilo, porque entón quedará claro que poderá ser válido, pero non para o momento actual, xa que a súa aplicación quedaría aprazada ata o momento en que a correlación de forzas políticas permitise modificar a LNL. Se se fai un modelo que teña cabida dentro da LNL, hai que explicar como o Modelo se deriva dun desenvolvemento diferente da LNL e como é perfectamente legal (o exemplo catalán está aí).

Tamén vemos outra eiva fundamental: o Modelo parece fialo todo a un cambio derivado da Administración, sen ter en conta as resistencias que a súa aplicación atoparía na sociedade e as resistencias que atoparía tamén nos centros de ensino. Isto está ligado ó tema das actitudes lingüísticas, decisivas para facer posible calquera avance. Un modelo que busque servir para aquí e agora debe ter en conta esta realidade, e propor medidas para modificala, algo que non aparece por ningures no Modelo.

Naturalmente, se o Modelo se fai pensando só en aplicalo noutras circunstancias futuras, entón estas eivas non serían tal, xa que se supón que o Modelo se aplicaría con outras circunstancias sociais e políticas. Pero se se quere que sexa viable xa, entón non se poden esquecer, mesmo para deseñar a fase transitoria, estas circunstancias ás que facemos referencia.

.....

Son moitas as propostas do Modelo que non se levaron á práctica.

Algunhas delas conservan toda a súa vixencia;

outras necesitarían dunha revisión

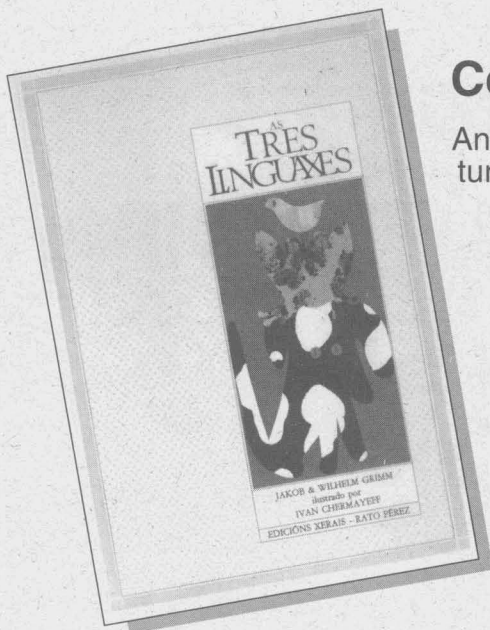
se agora se elaborase un novo Modelo

.....

Os CONTOS DE SEMPRE

*Existencias
limitadas*

COLECCIÓN RATO PÉREZ

Andersen, Grimm, Perrault... 15 obras dos grandes mestres da literatura infantil universal:

A CINCENTA
A BELA E A BESTA
A BELA DURMINTE DO BOSQUE
A PASTORA DOS GANSOS
NEVEBRANCA E ROSAVERMELLA
A RAÍÑA DAS NEVES...

- Unha coidada edición, versión galega de Valentín Arias, encadernación en cartóné, ilustrado a toda cor por artistas europeos de renome.
- Destacados co 1º Premio da Feira Internacional do Libro de Bolonia no 1984.

PREZO CATÁLOGO: 15.375 Ptas.

Agora XERAIS ofrécelle a posibilidade de mercar esta magnífica colección por só **4.900** ptas. máis gastos de envío.

EDICIÓN XERAIS DE GALICIA SA

Dr. Marañón, 12 Apartado 1446. 36211 VIGO

COLECCIÓN RATO PÉREZ

Existencias limitadas

Os envíos faranse por rigorosa orde de chegada

Desexo recibir ..... Coleccións Rato Pérez ó prezo promocional de **4.900 Ptas.** máis 350 ptas. de gastos de envío, importe que abonarei da forma que de seguido indico:

Contra-reembolso Tarxeta VISA Tarxeta 6000

Nº

Válida ata: Mes   Ano

Nome e apelidos .....

Enderezo .....

Código postal ..... Poboación .....

Sinatura

Antón Costa Rico

Chanzos no camiño da galeguización do ensino

Por vez primeira elabórase unha cronoloxía do proceso de galeguización do ensino, sinalándose os feitos máis significativos acaecidos entre 1946 e 1986.

1946-69

- Experiencias de Escolas Agrícolas na provincia de Lugo
- Escola da Granxa Barreiros (Sárria).
- Diversas experiencias de galeguización do ensino.

1958

- A profesora Antía Cal escribe o libro *Enciclopedia pró neno galego*, editada por Lar Galego de Caracas.

1961

- Ábrese en Vigo o Colegio "Rosalía de Castro" baixo a dirección de Antía Cal. O colexio comenza a celebrar no 1963 o Día das Letras Galegas.

1964

- Inicio dos cursos de lingua da Asociación O Facho da Coruña.

1965

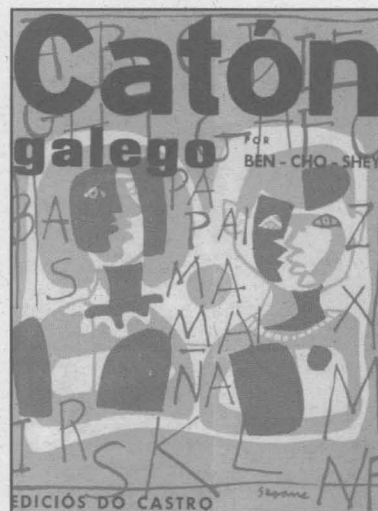
- A revista *Grial* ocupárase da presenza da Lingua galega no ensino. Volverá sobre a cuestión no 1967.
- Constitúese a Cátedra de Lingua e Literatura galega na Universidade de Santiago.

1968

- O profesor Valentín Arias pronunciará unha Conferencia en Lugo sobre o galego no ensino dentro das xornadas "O porvir da lingua galega". As diversas conferencias editáranse nun libro do mesmo título por parte do Círculo das Artes de Lugo. O texto de Valentín Arias será reeditado como "A lingua galega no escola" pola revista *Grial* no 1970 e tamén en Separata, no ano 1971.

1969

- Edicións do Castro edita o libro *Catón Galego* que Xosé R. Fernández Oxea (Ben-Cho-Sei) preparara en 1936 como obríña para a aprendizaxe da lectura.

1970

- O profesor Alonso Montero, xunto con Marcos de Abajo editan en Anaya o libro de texto *O galego na escola*.

- Discursos de A. Rosón e de Filgueira Valverde nas Cortes franquistas españolas sobre o ensino das linguas non oficiais.

- Carlos Durán escribe na revista *Grial* sobre o ensino do galego como lingua materna.

1971

- Creación do Instituto da Lingua Galega na Universidade de Santiago.
- Comenzan a darse clases de lingua galega fóra do horario lectivo e sen recoñecemento académico nalgúns institutos e colexios privados.

- O Instituto da Lingua, xunto co ICE da Universidade de Santiago convocan un curso de formación do profesorado en lingua galega. A iniciativa repetírase no 1972.

- Concurso "O galego na escola" do *Faro de Vigo* baixo iniciativa do profesor Valentín Arias.

- O Grupo de Traballo Galego de Londres do que forman parte con Carlos Durán outros varios profesores escribe o *Plan Pedagóxico Galego* (editado por Galaxia), un documento arredor da galeguización do ensino. Editan un *Boletín* ao servizo da extensión da conciencia galeguizadora.

galego, emprega en 5º de EXB no Colexio de Muxía o libro *Gallego - 1* preparado polo Instituto da Lingua Galega. O mesmo autor promove o debate sobre a lingua na escola nun Centro de Colaboración (espacio para a formación do profesorado).

lega, Literatura Galaico-portuguesa medieval, e Literatura moderna.

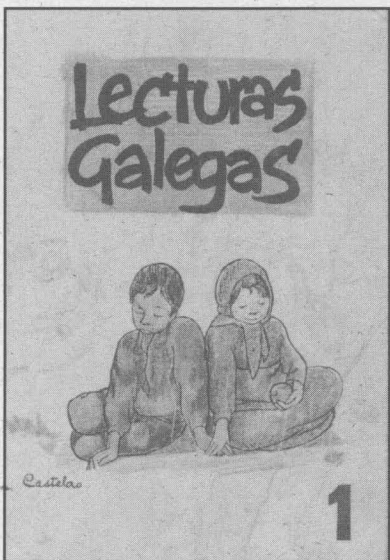
- As Escolas de Maxisterio de Santiago e Lugo imparten a disciplina de Lingua Galega.

- Inicio da edición de suplemento infantil de prensa *Axou-xere* no xornal *La Región* de Ourense, baixo impulso dos profesores Alonso Montero e Paco Martín.

M.ª TERESA BARRO. XAVIER TOUBES
CARLOS DURÁN. M. FERNÁNDEZ-GASALLA
FERNANDO PÉREZ BARREIRO-NOLLA

PLAN PEDAGÓXICO
GALEGO

GALAXIA

1973

- Realización da primeira versión de *Picariños*, material de lecto-escritura.

EMPARELLAR

 o fio

 o bolo

 o tubo

 a bandeira

 a cancela

- 150 estudantes universitarios cursan na Universidade de Santiago algunha das seguintes disciplinas: Lingua Ga-

AXOUXERE SEMANARIO DO NENO GALEGO
unha sección de PACO MARTÍN, ALFONSO RODRÍGUEZ CASTELAO e XAN BALBOA

CARTAFOL

Amigos meus:
O Ateneo de Ourense traballa na actualidade nun proxecto que pola súa ambición e moitas posibilidades debe contar co axuda dos cidadáns de todos os galegos.
O Ateneo pensa adicar un honrosaxe como exedamais ao facho, a seguinte figura de CASTELAO escudado no selo de Xaneiro de 1972 data na que se compra o vinetismo católico da morte, en Buenos Aires, do que foi galego universal.
O seguinte central do proxecto consistirá en facer unha edición de unha escolma das obras de Castelao. Unha edición de CIN MIL EXEMPLARES que serán obsequiados en fabricas, escolas, festas... para que cada un dos galegos máis que vivamos a vida de Alfonso Rodríguez.
O Ateneo fai un chamamento para acadar medios e poder levar adiante o proxecto. AXOUXERE pensa que debe sumarse a este chamamento e facer así tamén no nome dos seus amigos lectores.
Adicamos un número monográfico a Castelao e colaboraremos no que podamos. Tamén os, amigos, poderedes axudar. Facidvos:
O Ateneo pediu os artistas, galegos e non galegos, a donación de algunha das súas obras que serán expostas en Ourense e vendidas para conseguir os cartos precisos para edición da obra de Castelao.
Entre os seus lectores hai, de seguro, moitos artistas os que preguntamos a súa colaboración.
AXOUXERE outorga un premio de dibujo infantil sobre a obra de Castelao. Poderán participar todos os nenos menores de dezaseis anos e os dibujos, de calquera tamaño deberán ser enviados devorados do día vinte do presente mes a Redacción de LA REGIÓN, a nome de AXOUXERE e facendo constar no propio dibujo o nome, enderezo e lugar de estudio do concursante.
Todos os dibujos recibidos serán donados ó Ateneo de Ourense que poderá dispor de eles para súa exposición e venda.
Agradamos os vosos traballos.
Agora, e como fonte de inspiración para nosos pequenos artistas, incluimos aquí un dos relatos de COUSAS, libro do que é autor Alfonso Rodríguez Castelao:

EU NON TESO MAGRA do puerito que mira con ollos encimados de bo canto os automóviles pasan pola súa porta. Eu non teso só do puerito que non corre detrás dos automóviles. Fume que pasa o puerito, sempre así feli.
Eu non teso do rapaz que está formando non para correr en automóviles para pola súa porta. Eu teso do rapaz que corre detrás dos automóviles. Os rapaces inquietos que están probando os seus brazos e as súas pernas para ver se son capaces de facer algo de febrilidade.
Os rapaces da miña terra corren sempre detrás dos automóviles.

CANDE TRACCIÓN DIANTEIRA, TRACCIÓN TRÁSEIRA.

1974

- Incremento no número de obras de literatura infantil en galego. Crecente presenza de textos literarios nos Concursos de Contos e de Teatro Infantil convocados polo Facho.

- Inicio da edición do Boletín sindical *Alento* a cargo da recién creada U.T.E.G. (Unión de Traballadores do Ensino de Galicia).

- Importante declaración producida o 17 de Maio polo Colexio de Doctores e Licenciados

dos en Filosofía e Letras e Ciencias de Santiago, a partir dunha proposta de sección de Pontevedra en favor da galeguización lingüística e curricular no ensino, co envío de tal escrito ás autoridades ministeriais: "Os contidos docentes a transmitir non contemplan a loita de culturas que se opera sobre o país galego, nin a existencia da lingua galega, natural e materna da maioría de poboación. Asemade, os contidos emiten e propoñen ao alumno somentes modelos culturais propios das capas altas da sociedade urbana, burguesa e non galega.

De continuar a inxusta situación de privilexio do castelán e da cultura oficial e o descoñecemento da cultura gaelga e a súa lingua, forzosamente e nun plano imprevisible, o conflito resolverase coa destrución e eliminación da lingua galega e a súa cultura".

1975

- Edición do libro *Picariños* para lecto-escritura acompañada de material de lectura. (Metodoloxía global, individualizada e activa). A iniciativa principiara en Santiago en 1973 a partir dun curso organizado polo ILG e o ICE e tivo unha participación apreciable na súa preparación.

- Aprobación en maio dun Decreto ministerial que incorporaba de modo xeneralizado as linguas "vernáculos" no EXB en calidade de materias optativas.

- Nace o grupo de Pedagogía Freinet (ACIES) ao que se adhíren uns 40 profesores naquel ano, preconizando entre outras, a libre expresión e a creación de material didáctico en galego.

- Aparece a revista infantil *Vagalume*.

1976

- O colectivo "Nova Escola" difunde o documento *A loita pola lingua*. Unha loita democrática.

- O profesor Francisco Rodríguez edita en Xistral un ensaio de gran influencia na loita pola normalización no ensino: *Conflicto lingüístico e ideoloxía en Galicia*.

- O *Manifesto dos Ensinantes Galegos* que proclama a oficialización da lingua galega no ensino reúne adhesións en número de varios centos de sinaturas.

- Incremento da presenza do Grupo de Pedagogía Freinet.

- Celebración das 1as Xornadas do Ensino en Maceda (Ourense), axiña prohibidas pola autoridade gubernativa.

1977

- Edición de *Textos pro ensino do galego*, Ed. do Rueiro, con notable defusión.

- Importante actividade galeguizadora do Grupo Freinet.

- Aparición do Semanario *A Nosa Terra*.

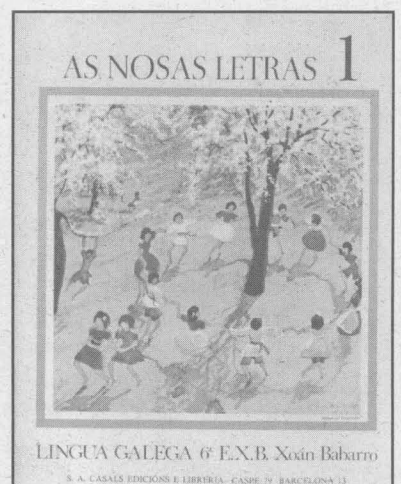
- Xéstase a creación da serie de libros de texto para o ensino do galego "Lúa Nova" que editará Anaya.

1978

- Nacen os Colectivos pedagóxicos "Vacaloura" para a creación de material didáctico de matemáticas en galego "Escola Aberta" atenta ao campo das Ciencias Sociais (vindo traballando unha parte dos seus compoñentes desde 1976, na preparación de material didáctico), ALBE de profesores de CC. Naturais e a Asociación Sócio-Pedagóxica-Galega que se presenta cunhas xornadas sobre a situación do galego no mes de Novembro. Pola súa parte, a Escola Dramática Galega e Preescolar na Casa preparan distintos materiais didácticos en galego.

- O Grupo Freinet (ACIES) comenza a editar a revista *As Roladas-2*, primeira revista pedagóxica en galego.

- Celébranse diversos En-

contros nos que a cuestión do galego ocupa un lugar sempre relevante.

- O ICE organiza seis cursos de galego noutras tantas cidades galegas.

- Xoán Babarro publica *As Nosas Letras*.

- A Asociación O Facho publica *O Galego hoxe curso de lingua*, obra de gran difusión e importancia para o coñecemento do galego no ensino.

- Impartición de cursos para mestres en diversos lugares de Galicia.

1979

- O profesor Pérez Vilariño publica o ensaio *Dependencia y discriminación escolar en Galicia*, en alegato contra a función selectiva da escola por non contemplar a existencia dos galego-falantes, publicado pola Ed. Akal de Madrid.

- Guillermo Rojo finaliza cun equipo de traballo o informe *Aproximación a las actitudes lingüísticas del profesorado de EXB en Galicia*, ao amparo do ICE da Universidade de Santiago, no que se pon de manifesto a existencia dun profesorado xove disposto a incorporar crecentemente o galego no ensino.

- O cantautor Suso Vaamonde edita un album (*Os soños na gaiola*) con 25 cancións para nenos a partir de textos poéticos escritos por Manuel María.

- Aumenta o número de libros e materiais ao servizo da escola da educación en galego, destacando as editoriais Galaxia e a catalana Casals. Títulos que fixeron época: *Volvoreta*, *Farangullas*, *Lúa Nova*, *O Raposo Pillabán*.

- O MEC aproba o R.D. 1981/79 de 20 de xullo de 1979 para a incorporación da lingua galega como materia obrigatoria no ensino non universitario e da materia de lingua e literatura galega no Bacharelato. A

Comisión Mixta MEC/Xunta de Galicia dicta a programación de Lingua Galega para os diversos niveis para a aplicación do anterior texto coñecido como Decreto de Bilingüismo.

- A ASPG, o Grupo Freniet redominado como Movemento Cooperativo de Escola Popular Galega e outros colectivos organizan cursos e actividades de galeguización.

- CC.OO. e FETE organizan a Escola de Verán.

- Nace Edicións Xerais de Galicia, como editora con singular interese pola creación de material didáctico en galego e ao servizo da normalización.

1980

- Rexístranse notabeis protestas contra as limitacións do Decreto de Bilingüismo, mentres son apercebidos varios profesores por rebordar tales limitacións na súa docencia.

- Aumenta o número e a calidade das iniciativas educativas arredor do Día das Letras Galegas.

- Edítase o disco de contos *Aló cando os animais falaban*, continuado un vieiro de edición que proseguirá cos discos de cancións infantil recollidas en *Cantares*, nas varias edicións de *Cantareliña* e outras iniciativas.

- Os grupos de Tiruleques Picapolaina de Santiago e Avantar do Carballiño dan os primeiros pasos do guiñol en galego, continuando a herdanza de Barriga Verde.

- No xornal *La Voz de Galicia* cómenza a aparecer o suplemento educativo "Escola Galega" coordinado desde o ILG. Terá unha vida curta.

- A fin de ano comenará a saír a revista pedagóxica galega *O Ensino*, promovida pola ASPG; con carácter bimensal chegará ao número 7; se ben unha ruptura de tal Asociación dando paso a ASPGP continuará a publicación en media dúcia

máis de volumes de bastantes páxinas.

- Obsérvase unha diversificación na produción editorial favorable á causa da galeguización.

- O profesor Antón Costa edita *O Ensino en Galicia* obra que sintetiza unha visión global da educación desde a clave da normalización.

- Celébranse distintas xornadas e encontros educativos algúns de carácter comarcal, como as 1as Xornadas de Murgardos.

- O *Boletín de Información Cultural Bendado* impulsado pola Librería Couceiro de Santiago convértese en vehículo de difusión editorial galeguizadora.

- O 21 de decembro é refrendado o Estatuto de Autonomía de Galicia, onde se contempla o galego como a lingua propia de Galicia.

1981

- Ante as limitacións do D. de Bilingüismo e a sanción a dous profesores rexístrase un documento con 300 sinaturas de profesores autoinculpados por rebasar a legalidade do D. de Bilingüismo e prodúcense dúas grandes manifestacións en Padrón e na Estrada.

- Chano Piñeiro crea o film infantil *Malapata*

- Edítase o novidoso material de lecto-escritura *Batería Suso*, creado por Ana Fernández Abascal e Xosé Saleta.

- Son nomeados oficialmente os primeiros profesores cadráticos e agregados de lingua e literatura galega para o ensino medio.

- Destaca a actividade de preparación de material didáctico do grupo de profesores Avantar, nucleado en Ferrolterra.

- Na fin do ano a Subdirección Xeral de Política Lingüística da Xunta de Galicia autoriza un total de 37 mate-

riais libros de texto en galego relacionados coa lecto-escritura, a lectura, a lingua, a literatura e ás ciencias sociais.

1982

– O D. 81/1982 de 29 de abril incide na incorporación da lingua galega no ensino, con algún avance sobre o anterior de 1979.

– Realízase o primeiro e maior paquete de transferencias educativas desde a Administración Central á Xunta de Galicia, en cumprimento do Estatuto de Autonomía

– Edicións Xerais de Galicia impulsa a edición de libros de literatura infantil e xuvenil en galego.

1983

– O 13 de xuño de 1983 o Parlamento de Galicia aproba a lei de Normalización, que se desenvolverá para a súa aplicación no ensino mediante o D. 135/1983 de 8 de setembro.

– Nace a Asociación Pedagóxica Nova Escola Galega, cunha grande transcendencia posterior para a galeguización do ensino.

– As editoriais Galaxia e SM convocan os premios de literatura xuvenil “O Barco de Vapor”.

– Celébranse abondosos encontros e xornadas para a formación do profesorado.

– En Vigo créase o primeiro Departamento Municipal de Educación dos que se constitúen en Galicia, usando o galego de modo normalizado en todas as súas actividades e publicacións.

– Un grupo de profesores de Nova Escola Galega comencan a elaborar o suplemento educativo *A Pizarra* de saída semanal no *Faro de Vigo*, chegando ao número 185 ás portas de 1987.

1984

– O total de libros de texto e material didáctico aprobado oficialmente naquel ano supera os 80 títulos.

– Aparecen publicacións pedagóxicas que incorporan o galego: *Quinesia* no campo da educación especial e *Adaxe*, desde a Escola de Maxisterio de Santiago.

– Constante aumento da documentación educativa en galego.

1985

– En xuño constitúese en Santiago a Asociación de Pais en defensa da Lingua (APA-

DEL), acadando a maior resonancia a través da campaña “Mil primaveras máis para a lingua galega” organizada desde Vigo.

– A ASPG e outras entidades convocan o importante “Encontro sobre o estado actual da normalización lingüística”.

– A Dirección Xeral de Política Lingüística convoca as primeiras xornadas de Lingua Galega no Ensino, con notable participación de ensinantes.

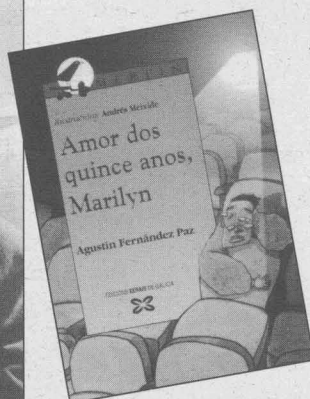
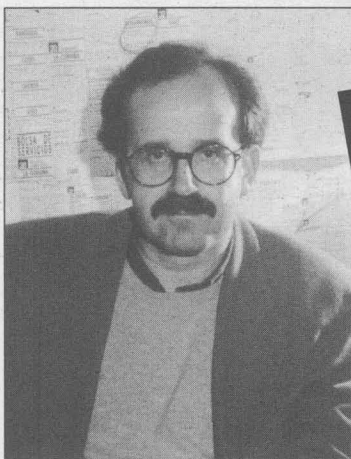
– É considerable a implicación de diversos Concellos na galeguización, a través dos seus servicios educativos: Vigo, Riveira, Redondela, Narón, Fene, Corcubián, Boiro, Oleiros e Santiago entre outros.

1986

– Na Universidade de Santiago preséntanse dúas investigacións arredor dos efectos do bilingüismo e do conflito lingüístico sobre o rendemento escolar e a expresión escrita en Galicia

– Nova Escola Galega promove a revista pedagóxica *Revista Galega de Educación* publicada por Edicións Xerais de Galicia.

A.C.R.

AMOR DOS QUINCE ANOS, MARILYN

AGUSTÍN FERNÁNDEZ PAZ

Colección MERLÍN

Cinco novos contos por palabras

“Con este libro pago unha parte, aínda que sexa moi pequena, da inmensa débeda que eu teño co cine”

Agustín Fernández Paz

XERAIS

entre onte e hoxe

Unha revista infantil galega (1975-1978)

Antón
Costa Rico

Manuel
Bragado

Vagalume

A revista *Vagalume* foi a primeira publicación en galego dirixida ós nosos rapaces e rapazas. Os autores describen o desenvolvemento desta experiencia que deixou unha forte pegada no proceso de galeguización da década dos setenta.

A REVISTA infantil galega *Vagalume* naceu á luz co su primeiro número o 1º de xaneiro de 1975, en tempo de loita e de búsqueda dun horizonte cultural novo para Galicia.

Sen embargo había xa tres anos que o proxecto comenzara a ser debatido e formulado, logo de que houbo que sortear mil e un problemas administrativos, legais e económicos para que se saír adiante. Unha historia ligada moi directamente ao nome de Xosé María Méndez Domenech, un dos movilizadores do ano 68, universitario compostelano, cando estaba a rematar os seus estudos de Física e Química. Desde o nacionalismo, buscando a revalorización cultural do galego singularmente ante o mundo rural, logo de saír da cadea por condea do político Tribunal de Orden Público (o famoso T.O.P.), madurando intencións ata no 1972 poder formular o Proxecto de publicación de nome *Tixola* que comenzou a ser difundido singularmente a través dos Coloquios Europeos de Parroquias, daquela xa o ámbito propicio para os sectores cristiáns que tentaban vivir unha fe inculturada en Galicia. Xentes como o profesor compostelano Agustín Bueno, a familia Fernández de Lugo vencellada ao ensino tanto en Lugo a través do Colexio Fingoi como en Vigo,

monxas e profesoras da Compañía de María, o crego Manoel Espiña desde A Coruña, onde “apadriñaba” a Asociación Católica de Mestres, de onde sairá o primeiro método de lecto-escritura en galego (*Picariños*), os profesores Xoán Babarro e Ana Mª Fernández e tantos outros, foron acompañando o vencemento de balados que se opoñían á idea, entre eles a propia legalización dunha publicación periódica en lingua galega.

Finalmente, baixo a coordinación da mestra rural e

monxa Marta García de Leanz (galega de devoción), diplomada en publicacións infantís pola Escola de Periodismo da Universidade de Barcelona, o 1º de xaneiro de 1975 saía o primeiro número da Publicación “para poñer nas mans dos educadores/as un material formativo en galego, que puidera interesar aos escolares de xeito que en *Vagalume* atoparan un aguillón para se esforzar en ler a súa propia linguaxe”; para acadar este obxectivo procurábase que a publicación

Vagalume pretendeu poñer nas mans dos educadores

un material formativo en galego para
que os escolares puidesen ler na súa lingua

teña a meirande cantidade posible de traballos feitos por nenos (polo que) pedimos aos nenos que nos remesen contos, debuxos e outros materiais”.

A revista incorporaba plenamente a cor, contando unha moi importante proporción de imaxe, estruturando un contido variado no que había lugar para os contos, o cómic, a sección dos máis pequenos, a historia de

Galicia, a xeografía, os xogos e os xoguetes populares tradicionais, as matemáticas, a recuperación de textos literarios¹, as ciencias naturais, ao longo das súas 20 páxinas.

Comezou a saír con carácter quincenal ata fins de xuño do 75 (12 números) momento no que os crecidos custes de edición obrigaron a repensar diversos extremos da publicación, logo do que volveu saír en xaneiro do 1976 (con carácter mensual ata abril) e desde abril con carácter variable ata fin do 76 (número 29). A partir de xaneiro do 1977 xa saíría con periodicidade mensual ata o seu derradeiro número dobre 45-46 en maio de 1978, momento no que comesta polas débedas desparecía cun: “Adeus nenos. Que sexa deica logo”.

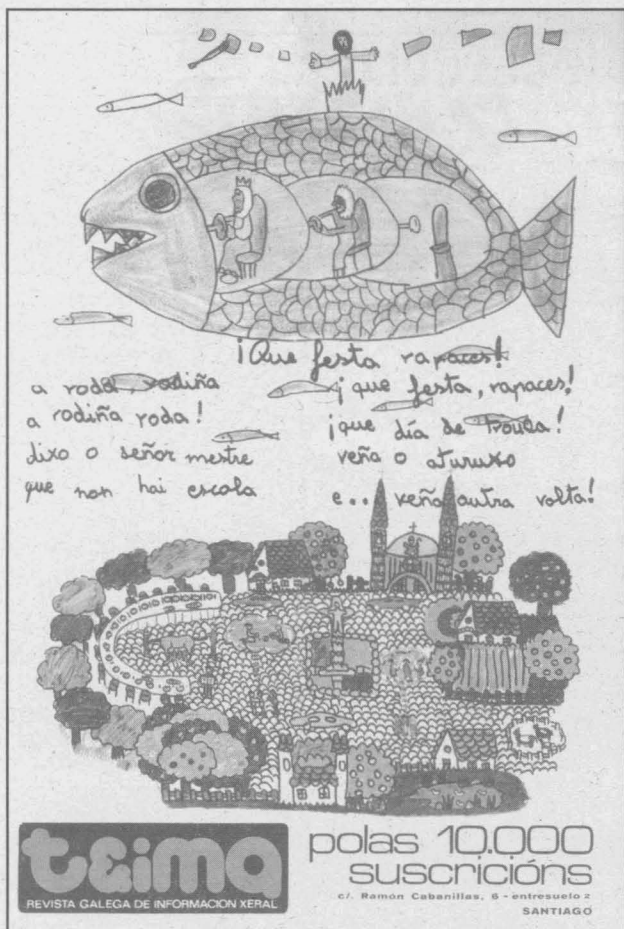
A edición dunha revista a cor, en papel estucado, sen apoios económicos públicos, supoñe uns custes insuperables a pesar do importante número de subscritores, que pagaban 530 pts. por unha (subscrición) de 18 números en 1975. Hai que salientar que eran 1.300 xa en marzo de aquel mesmo ano, correspondendo os 2/3 a escolas e colexios públicos do mundo rural². Pouco despois eran 1500. Nos tempos posteriores habería de todo: primeiro descensos, situándose en 1150 os exemplares distribuídos do número 25 (outubro do 76), e pouco a pouco unha moi notable recuperación ao punto de chegar aos 5.230 distribuídos en outubro do 77.

Virían tamén a creba da distribución por outros motivos, e o peche da Revista *Teima* —estando disposta a encargarse da súa distribución—.

Os vaivéns afectaron tamén aos seus contidos e seccións, por veces sen suficiente orde. É do caso destacar que durante os anos 77 e 78, a parte máis notable dos espacios foi ocupada polos textos literarios, contos e imaxes aportados por nenos e nenas de moitos centros educativos de toda Galicia, sobre todo das provincias costeiras occidentais como se pode ver noutro lugar³. Centros que en moitos casos estiveron presentes desde o principio, de tal modo que aberto un concurso literario no 1975, a fin del recibíronse na redacción un total de 1.127 cartas, entre as que se seleccionaron os textos e o centro gañador, que correspondeu ao da Modia, onde exercían Pura González, Cristina Álvarez e Antón Rozas.

Un notable número de profesoras e profesores de diversos puntos colaboraron con *Vagalume*; algúns escribiron textos eles mesmos⁴, colaborando na parte gráfica tamén bastantes debuxantes⁵.

Na rede de apoio difuso, xunto ás moitas persoas do movemento cristián dos Coloquios de Parroquias, podemos anotar: a Asociación Católica de Mestres da Coruña, o Movemento Cooperativo de Escola Popular Galega (Pedagogía Freinet), ao que mesmo pertencen-

Vagalume chegou a distribuír

5.300 exemplares no mes

de outubro de 1977.

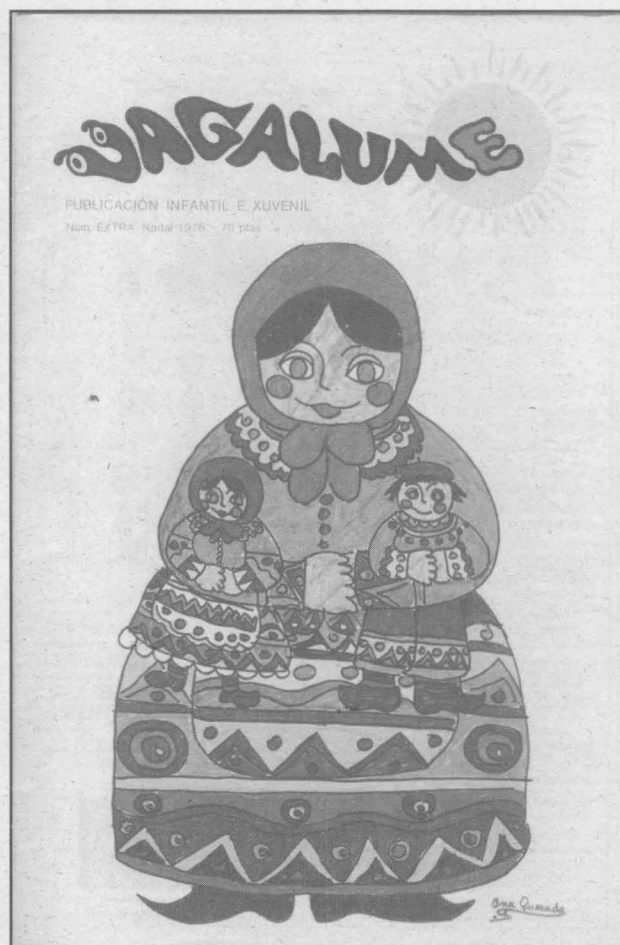

cía a Directora da Publicación, asociacións culturais (O Facho da Coruña, O Galo de Santiago, F. Lanza de Ribadeo, a Auriense, Abrente de Ribadavia, a Asociación Cultural de Vigo, o Patronato Rosalía de Castro), o ILG, encargado da supervisión lingüística e as editoriais Galegas (Galaxia, Castrelos, O Castro, Xistral) doantes de lotes de libros.

Tiveron unha moi importante responsabilidade organizativa, os aludidos Xosé Mª Méndez Domenech, Agustín Bueno e

Marta de Leanéz, quen sería substituída na Dirección cando no Nadal do 77 a publicación se asenta definitivamente en Pontevedra, tendo ao fronte ao profesor Xosé Fertes Bouzán, noutro militar membro da UMD (Unión Militar Democrática) polo que con outros estivera preso. De igual modo é do caso citar a Ana M^a. Fernández Puentes, a Cipriano Jimenez Casas, a Alfonso Pxequeiro, redactor nos últimos meses e a Cesar Portela entre outros.

A través das páxinas de

NOTAS

¹ De autores como Cotarelo Valledor, Dora Vazquez, Laureano Prieto, Pura Vazquez, e Agrelo Hermo, entre outros.

² Unha nota inserta no número 7 (1975) informaba así das subscricións

A Coruña	Lugo	Ourense	Pontevedra	Barcelona	Madrid	Outras	Extranx	Total
Capital 99	Cap. 24	Cap. 29	Cap. 24	16	49	27	9	101
Ferrol 26	Prov. 73	Prov. 23	Vigo 80					
Santiago 154	Tot. 97	Tot. 52	Prov. 580					
Provincia 122			Tot. 684					
Total 40			Total 101					

Total mundo rural 798

Total cidade e fóra de Galicia 537
1.335

³ Compañía de María de Cangas/ Carnota/ A Modia (Cambados/ Abellá (Frades, Folgoso de Caurel/ S. Lázaro de Santiago (Agrupación Escolar de Muxía)/ Compañía de María de Coruña/ Praceres (Marín)/ S. Miguel de Sarandón/ Reboredo (Vimianzo)/ San Xoán de Muro (Poba de San Xulián)/ Grañas de Sar (Ortigueira)/ Baio/ Pendella (Folgoso de Caurel)/ Baroncello (Abadin)/ Treor (Vimianzo)/ Quines (Melón)/ Cornado (Touro)/ Igrexa (Teo)/ Fondevila/ Laxes de Orro/ Rial Monzo (Corcubión)/ Guitiriz/ Lanzó (Mesía)/ Rábade/ Curros (Toques)/ Coristanco/ Cobas de Lobos (Cambados)/ Buscás (Ordes)/ Infesta (Pontecesures)/ Pontecesures/ Sta. M^a. de Oia/ F.P. Agraria de Ribadeo/ Fingoi (Lugo)/ Rianxo/ A Caeira (Pontevedra)/ Noia/ San Paio de Navia, Fleming, Rosalía de Castro, Martín Codax e E. Nieto de Vigo/ A Cañiza/ A Xunqueira (Pontevedra) Dena/ A Barqueira (Mañón)/ Meaño/ Cerceda/ Vila de Cruces/ Estudio (Pontevedra)/ Foz/ Catoira/ Padrón/ Campolongo (Pontevedra)/ S. Xurxo de Veá/ Touro/ Arca.

⁴ Adultos colaboradores/as con textos: Paz López Facal / Paco Martín / Xoán Babarro / Anisia Miranda / F. López Peña / Gonzalo Naveza / Neira Vilas / Ana M^a. Fernández / Ramón Piñeiro / Felipe Sánchez / Carme Barra / A. Gómez Gil / Xosé Fererirós / Herminda Castro / Alberto González / Victoriano Rodríguez / Avelino Pousa / Dourado Neira / M^a. Dolores Araujo / Agrelo Hermo.

⁵ Debuxantes: Xiraldez / Oitabén / Ferreiro / Loli Vazquez / Ricardo López / Pedro de Llano / Pepe Barro / Xaime Trepát / Fernando / Siro / J. Llorca / Fernando Porto / Saavedra Pita / Navarro / Miguel Docampo.

Vagalume tivemos ocasión de ler, ver e gozar traballos moi diversos xunto a contos, poesías, debuxos e textos teatrais. A vida das anguías, as volvoretas de Galicia, a construción dun laboratorio metereolóxico, a vida mariñeira, a vida dos ourizos de mar, os mosteiros galegos, o millo, os coleópteros, os portos e os peixes, o entroido, as bisbarras galegas, as esculturas da natureza, a vida das abellas, a arquitectura galega, o camiño de Santiago, o cancionero noso, os oficios tradicionais, a vendima, os xogos tradicionais...

Vagalume ocupa por todo unha fermosa, pioneira e necesaria páxina de louvor, na memoria da loita pola galeguización e a renovación pedagóxica en Galicia. Cómpre non esquecerlo.

A.C.R. / M.B.R.

Antón
Costa Rico

Primeira revista pedagóxica en lingua galega

As Roladas -2

O autor fai un percorrido polas publicacións pedagóxicas galegas, describindo a experiencia de As Roladas-2 publicación promovida polo Movemento Cooperativo da Escola Popular Galega desde 1978 a 1981.

DESDE 1856, ano en que comezou a editarse na Boa Vila de Pontevedra *La Constanza*, como “periódico de instrucción primaria e secundaria, ciencias artes e literatura”, un total de 58 cabeceiras de prensa pedagóxica e profesional docente se editaron en Galicia ata o ano 1936.

Revistas e xornais de varia-

do impulso e alcance; modestos case sempre, importantes e moi valisoso noutros casos. En todos eles, a lingua galega non ocupaba lugar e se acaso ás veces un recuncho poético, unhas frases ou a anotación da conveniencia do seu uso escolar.

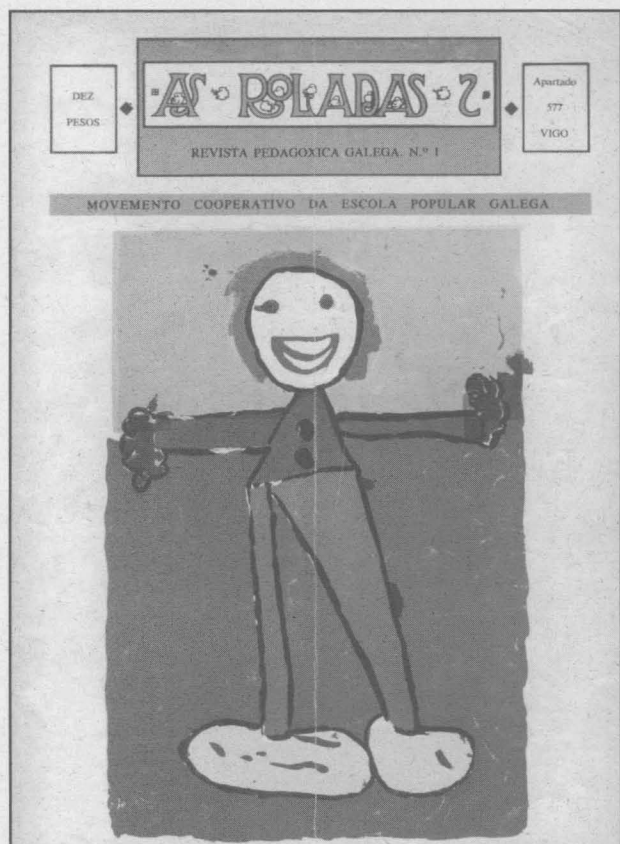
Na primavera do 1936, era por maio, finalmente a “Federación Gallega de Trabadores de la Enseñanza” (FGTE) afecta á UGT, tomaba a decisión de impulsar a recreación en galego da publicación *La Escuela del Trabajo* que editaban os profesores da sección provincial ourensán, co nome de *A Escola do Traballo*, que sen embargo non puido chegar a porto ante o inicio da guerra civil española e da ditadura franquista. Morría así un tempo de liberdade e de proxectos.

Tiveron que pasar moitos anos ata que por fin comezou a haber un número notable de profesores e profesoras, desde os inicios dos pasados anos setenta, dispostos a mudar as prácticas e a filosofía educativa, dentro dun contexto máis amplo español de reivindicación dunha escola democrática. Dispostos por iso tamén a facer presente nas aulas a lingua galega, xeneralizadamente falada no contexto social.

Aquí e acolá rexístranse diversas iniciativas galeguizadas da educación. Os primeiros métodos de lecto-escritura

en galego, as primeiras gramática para uso escolar, a reivindicación do galego nos xornais, algunha revista escolar ou o máis significativo nacemento da publicación infantil en lingua galega, de nome *Vagalume*, no 1974 (co primeiro número o día 1º de xaneiro de 1975). Neste marco, no ano seguinte de 1975, ía nacer o grupo galego de pedagogía Freinet como “Asociación para a Correspondencia e a Imprenta Escolar” (ACIES) por mor do que en diversos lugares de Galicia durante os anos 1976 e 1977 comenaría a aparecer un notable número de xornais escolares en lingua galega, case sempre feitos coa axuda de multcopistas ou de rudimentarias prensas de xelatina. Polo seu pé e sendo propio dos integrantes de asociación reclamadas da Pedagogía Freinet o recoñecemento da importancia da comunicación escrita, ACIES iniciou a confección dun moi modesto *Boletín Interno* para consumo dos algo máis de 60 ensinantes afectos e organizados en Galicia.

Non tardaría en chegar a decisión de promover unha revista pedagóxica en galego, infelizmente a primeira da nos historia. Co nome de *As Roladas-2*, en recordo de aquela *As Roladas* para nenos (pequeneira e só dous números, cun total de 8 páxinas) impulsada no 1920 por algúns galeguistas. A comprensión de Gráficas Ga-

entre onte e hoxe

licia e mesmo unha primeira colaboración económica do responsable da Editorial Anaya, en Vigo, o profesor Xulián Maure, permitiron que no outono de 1978 saíra á luz pública o número cero da nova publicación. Membros de ACIES se encargaron de facer a súa difusión entre os ensinantes e estudantes de pedagogía, de tal modo que en pouco tempo varios centros deles se suscribiron.

A partir de aqueles momentos e con cadencia irregular ata maio de 1991 puideron editarse 9 números ademais do primeiro ou cero, máis unha separata que recolleu á tradución ao galego dun fermoso texto de Vicente Risco, escrito e publicado en castelán nos anos 50, co título agora de *A vida dos nenos na aldea galega*. De tirada 1000 exemplares; chegando a sobrepasar os 500 subscritores. Nas súas páxinas (algo máis de 500 en total) apareceron artigos arredor das seguintes cuestións: a Pedagogía Freinet e as súas técnicas, a creación literaria infantil, o teatro escolar, os obradoiros plásticos e de manualidades, a educación ambiental, experiencias pedagóxicas varias (colonias, de ciencias naturais de ganderías de barrios), a educación especial, a problemática da escola rural e a da galeguización, o ensino da

xeografía, os estudos do medio desde a escola, notas sobre a psiquiatría infantil, a literatura infantil, consideracións sociolóxicas sobre os docentes e a educación, notas sobre a historia da educación en Galicia, e sempre a actualidade educativa de Galicia observada desde o ángulo da renovación pedagóxica. Non faltaron es editoriais esixentes e comprometidos.

Non era no seu contido, coas debidas excepcións, unha publicación de suficiente consistencia. De algún modo todos estábamos comezando. Endemais o aparato organizativo e administrativo era moi precario, contendo iso si coa benevolencia de imprentas colaboradoras, de librerías que axudaban a difundila sen a penas recibir marxe de librería e de algunhas casas anuncianteas que así tamén colaboraban.

Contábase co acompañamento de quen vían unha publicación a medrar e mellorar aos poucos, coa colaboración esporádica de xentes como Fifio ou Loquis na maquetación, de Antonio Palacios na corrección lingüística, e sobre todo co entusiasmo dos socios de ACIES, red denominada, no ano 1978, como Movemento Cooperativo de Escola Popular Galega. De algún deles, os que coído que máis pularon pola publicación, aunque non todos de modo permanente, deixamos sinal¹.

Na primavera do ano 1981 coa confianza de se embarcar nun proxecto de superior alcance, xunto con outros colectivos de ensinantes galegos, despedíase a publicación anunciando a pronta saída da *Revista Galega de Educación*. Con todo, diversos avatares técnicos impediron que tal fora certo ata o ano de 1986, agora desde Edición Xerais de Galicia e promovida por Nova Escola Galega².

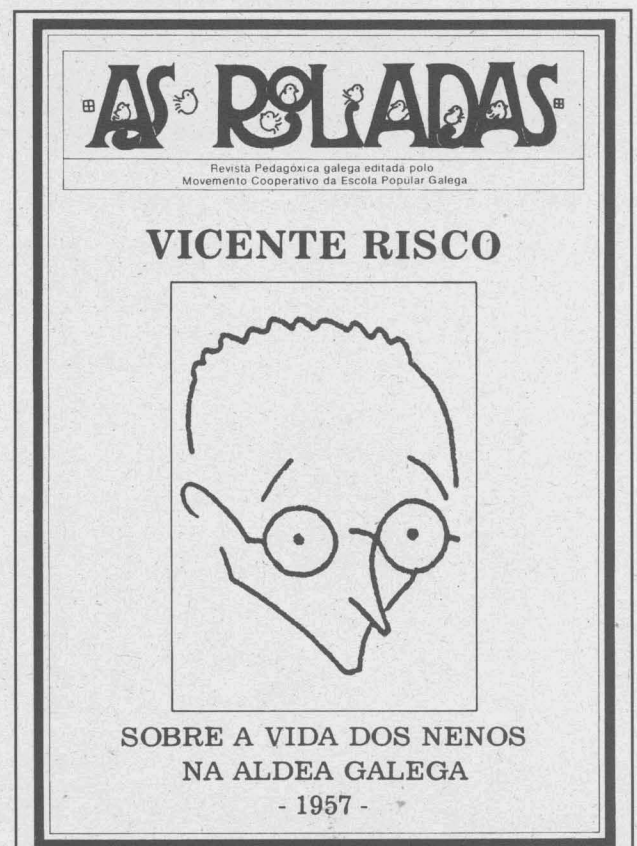
As historias miudas desta historia de tesón quedarán para outra.

A.C.R.

En *As Roladas-2* aparecen sempre a actualidade educativa de Galicia observada desde o ángulo da renovación pedagóxica

¹ Concha Álvarez / M^a. D. Araujo / Antón Cortizas / Antón Costa / Sabela D. Regueiro / Fernando Domínguez / Xán F. Orreca / Agustín F. Paz / Xosé M^a. Grandío / Ana M^a. Iglesias / Tere Mailly / Isabel Mato L. / Dolores Portabales / Anxo R. Chao / Manolo Rico T. / Xesús R. Jares / Xaquín Ros / M^a. Salvado / Mercedes Suárez / Cristina Sotelo / Sabela V. Fandiño / Suso Vecino.

² Entremedias, mentres a nova *Revista* non saía o relevo tomáranlo o suplemento *A Pizarra - Faro de Vigo*, onde persoas como Miguel Vazques Freire ou Manolo Bragado, entre outros, chegan a desenvolver un notable traballo de ponte e de continuidade.

Antón
Costa Rico

Manuel
Bragado

Os alicerces da edición de literatura infantil en galego (1961-1975)

Sinálase o percorrido efectuado pola edición dos primeiros libros para rapaces na nosa lingua. Catorce anos de esforzos que supuxeron a edición de 40 títulos.

ACHEGADA da dictadura en 1936 colleu á cultura galega sen tradición escrita no campo da literatura infantil en lingua galega. Unha pequeneira presíña

de libros, ou mellor folletos, era todo que tínhamos.

Así, sen libros en galego para nenos trascorreron moitos anos ata que nos anos oitenta puido comezar a normalizarse este sector cultural. Este inicio de normalización ten uns antecedentes, dos que imos falar de seguido.

Nos finais dos anos cincuenta arredor das actividades pedagóxicas promovidas desde a Escola agrícola de Barreiro (Sárria) polo mestre galeguista Avelino Pousa, amparados polo empresario Antonio Fernandez López, comenará a realizarse unha colleita de contos populares tradicionais por parte de nenos e mestres de varias escolas rurais da provincia de Lugo, a partir da que se preparou a edición do libro *Contos populares da provincia de Lugo*, preparado desde o Colexio Fingoy de Lugo, que foi editado pola editorial Galaxia no 1963, ano simbólico por varios motivos no inicio da recuperación cultural galega.

Cando isto ocorría xa había dous anos (1961) que emigrante e dinamizador cultural en América, aínda descoñecido, Xosé Neira Vilas, publicara na editorial Follas Novas de Buenos Aires un libro destinado no futuro a se converter no libro de literatura infantil máis emblemático de todo este período; falamos

de *Memorias dun neno labrego*. Tivo a súa primeira edición en Galicia (Ed. do Castro) no 1968, pronto esgotada, polo que seguiron outras en: 1969, no 1971, no 1972, 1973 ata 17 na actualidade, e logo de ser traducido a máis de 7 linguas.

Denantes desta primeira edición en Galicia da obra de Neira Vilas, pola súa parte, a editorial Galaxia inicia un programa de traducións de libros infantís escritos orixinalmente en catalán e castelán ao galego. Saen así no ano 1966 os libros *O abeto valente* e *O globo de papel*, que apareceran previamente en catalán na Ed. la Galera

CENTRO DE ESTUDOS FINGOY

CONTOS POPULARES DA PROVINCIA DE LUGO

EDITORIAL GALAXIA

fundada no 1963. Vai ser Xohana Torres á súa tradutora ao galego, como tamén dos publicados no ano 1967, *Todos os nenos do mundo*, *Seremos amigos* e *Unha nova terra*. Neste mesmo ano a propia Xohana Torres escribe e edita *Polo mar van as sardiñas*. Un outro libro publicaba Galaxia no mesmo ano: *O lobo e o raposo*, unha nova colleita de contos lucenses.

Menos será o que se edita no 1968: *Contos pra nenos* de Laureano Prieto, *Os soños na Gaiola* de Manuel María e *A Galicia Azul* de Carlos Casares, o conto gañador do 1º concurso de Contos Infantís convocado pola Asociación Cultural O Facho da Coruña (que nacera no 1963). A edición sucesiva con carácter anual deste concurso de contos, fixo do ano 1968 unha data particularmente importante para a literatura infantil en galego. Sen esquecer a edición das *Memorias dun neno labrego* no ano 1969 só se editou *O león e o paxaro rebelde* de Bernardino Graña, un conto premiado no Concurso de O Facho, o mesmo que outros libros posteriormente editados. Tampouco deu mais de si o ano 1970 (ano no que se editaron 31 libros en galego): a editorial Galaxia tirou do prelo *D. Gaifar e o tesouro*, un conto popular.

Novo impulso se rexistrará no 1971. Xunto a reedición das *Memorias*, editáranse *Cousas de Xán e Pedro*, *Miúdo e a Campaiña dos grilos* de Emilio G. Fernández, e *Espantallo amigo e O Cabaliño de buxo*, ambas as dúas obras de Xosé Neira Vilas. Neste mesmo ano, comencian a aparecer nos suplementos dominicais de *La Voz de Galicia* contos recoñecidos / premiados nos Concursos de O Facho, mentres no Sur, o mestre Valentín Arias, con algunha colaboración, consegue a través das páxinas de *Faro de Vigo* abrir un espazo permanente –que continuará no 1972– que acolle redaccións e textos libres escritos por nenos e nenas que se presentaban ao concurso “galego na escola”, arredor de 40 temas. Participaron nenos e nenas de case 35 centros escolares, case todos da provincia pontevedresa.

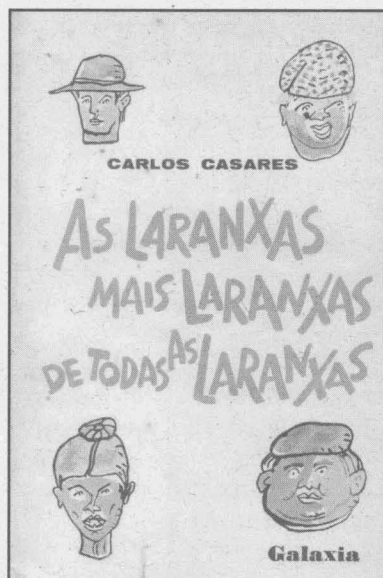
Sobre os anteriores piares continuarán as tarefas. En 1972 serán xa oito ou nove os libros editados: *O neno mentirán e o lobo*, as *Lecturas galegas* –preparadas polo Instituto da Língua Galega–, *Un tempo de sol a sol* (poemas), *O principiño* fermosamente traducido por Carlos Casares, *O espantapaxaros*, *Calriños e o seu abó*, e a reedición de *Contos populares da provincia de Lugo*, *Os soños na gaiola* e as *Memorias dun neno labrego*.

Este panorama editorial intensificárase no ano 1973, ano no que, por outra parte, chega a edición de libros en galego a cifra de 53. Preséntanse 102 obras ao Concurso de O Facho, das que 39 concursan na modalidade “contos de nenos”. Neste ano, o mesmo O Facho enceta a convocatoria anual do “Concurso de teatro infantil” (textos), que gaña por primeira vez Carlos Casares coa obra *As laranxas máis laranxas de todas as laranxas*. Neste mesmo 1973 e con prolongación ata 1974 abrírase unha nova iniciativa. Paco Martín, Alonso Montero e Ulises Sarry preparan para a súa periódica saída o Suplemento Infantil *Axóuxere*, que aínda que confeccionado en Lugo sairá en *La Región* de Ourense.

Durante 1974 fortaleceranse o conxunto das iniciativas botadas a andar. É ademais o ano da experimentación do libro de lecto-escritura, acompañado dun caderno con 26 contos, *Picariños* e o da preparación da revista *Vagalume*.

Ao rematar 1975 pouco máis de 40 títulos compoñían o abano editorial da literatura infantil galega, mentres no caso de Cataluña se aproximaban aos 500 títulos, sen embargo en Galicia quedaban, con todo, sentadas as bases para un novo tempo.

A.C.R. / M.B.R.

Avelino
Pousa Antelo

Promotor das
Escolas Agrícolas

A miña experiencia encol do noso ensino

EN 1970 BALTASAR PORCEL dixo nunha conferencia: “Eu, señoras e señores, son un deses animais estranos e mediterráneos ós que chaman catalanistas... Poido asegurar que non son catalanistas nin por rebeldía nin por nostalxia; sono simplemente por razóns de natureza e de xeografía”.

Pois ben eu podería dicir o mesmo trocando o mediterráneo por atlántico e catalanista por galeguista, aínda que, no meu caso, si que hai un contido de rebeldía e inconformismo contra unha sociedade alleada que se traiciona a si mesma.

Pero ¿a que ven esto nunha revista galega de educación?

Pois simplemente, aínda que sexa moi á lixeira, contar algo do que foi a miña experiencia educativa: De como asistín a unha pobre escola rural rexentada por un mestre castelán, despois por un andaluz e logo por un extremeño, ca natural dificultade de comunicación mestre alumno, o que complicaba aínda mais o ensino rutinario e memorístico que entón se impartía naquela escola allea á nosa realidade, á nosa cultura e ós nosos intereses.

Cecais foran as eivas daquel ensino aberrante as que axudaron a mentalizarme e crear o meu espírito crítico, inconformista e rebelde e a miña reacción positiva de intentar, dende os meus anos

de estudante, axudar á mellorar a situación das nosas escolas, colaborando nunha sección Escolas e Mestres que publicaba entón o xornal vigués *El Pueblo Gallego*.

Naqueles traballos dun mozo estudante eu sostiña a necesidade de adaptar o ensino á nosa realidade e ós intereses dos nosos nenos. Tiven un profesor extraordinario –Don Xosé Toba Fernández– que foi un ensinante modélico naqueles tempos de rutina institucionalizada.

Na miña comarca natal do Val de Bacala o interese polo ensino manifestouse arredor dos anos 20 coa edificación das escolas de Cobras e Aro, no concello de Negreira e a de Seoane, en San Xoán de Barcala, concello de A Baña; as tres creadas pola sociedade “Unión Barcaleña” da Habana, unha de tantas que os nosos emigrantes construíron co seu heroico esforzo, por ter padecido en carne propia a falla dun bo nivel educativo que os obrigaba a enfrentarse, en inferioridade de condicións, con emigrantes mellor preparados, procedentes de países con superior nivel educativo.

Eu lembro o impacto que me producira aquel discurso que Castelao pronunciara, o día 19 de setembro de 1931, nas Cortes Constituíntes da República no que insistira no fracaso dun sistema educativo que non tiña en conta nin a nosa cultura nin o noso idioma, e que “despois de

séculos de marxinación só se ten conseguido este pobre triunfo: que os nenos das escolas galegas crean que falar castelán é falar ben, e que falar galego é falar mal. E sigue: “Si os galegos aínda somos galegos, é por obra e gracia do linguaxe e se perdémo-lo linguaxe xa non nos queda ningunha esperanza de revivir”.

Pasados uns anos, e despois de que baixara un pouco a represión que seguiu á Guerra Civil, tiven a sorte de poder levar adiante o proxecto Barreiros de Sarria, creada e sostida polo gran mecenas do ensino que foi o empresario e enxeñeiro de camiños Dn. Antonio Fernández López, “Antón de Marcos”.

Do impacto popular de dita escola xurdiron os Cursiños para Mestres do medio rural que se celebraron en Lugo, durante o verán desde 1948 a 1971 en que morreu o Sr. Fernández que era o animador e que sostivo economicamente esta interesante e orixinal experiencia educativa que penso que foi a máis importante que se deu nunca en Galicia.

O eido educativo é sempre aberto e dinámico, pero ten que apoiarse nos ensaios e nas experiencias anteriores, co natural espírito de superación, nesta aspiración de conquistar unha educación mellor que incida tamén na mellora do nivel de vida da poboación á quen vai destinada.

A.P.A.

O galego na escola no 1970

Ben-Cho-Shey

Autor do
Catón Galego

NUNHA TERRA, como a nosa, onde a Lei escrita ten máis forza que a razón e que o senso común, pódense calificar como acontecementos extraordinarios ocorridos no ano 1970 o da aprobación polas Cortes Españolas do uso das linguas vernáculas en tódolos graos do ensino e a publicación do libro sobre a *Planificación de la educación en Galicia* no que se afirma textualmente que “Existe una lengua y una importantísima cultura popular en Galicia, y hay que tenerla en cuenta a todos los niveles” e que “En las regiones bilingües se podrán completar estos conocimientos lingüísticos con el estudio de la lengua vernácula respectiva”.

Así pois atopámonos con que, deica agora, había no Maxisterio galego tres clases de escolantes: primeiro, os exactos cumpridores das leises que prescindían totalmente do idioma galego nas súas escolas; segundo, os que disimuladamente se valían do galego pra poder ensinar ós nenos que

somentes coñecían a súa lingua nai, e terceiro, os que abertamente e con plena conciencia do que facían ensinaban o castelán ó traveso do galego, tarefa na que, por certo, abundaban mais os escolantes alleos a Galicia que os naturais do país.

Por outra parte, os remisos alegaban non ter libros axeitados pra ensinar o galego como si esto poidera ser un argumento válido despoixas da campaña que se fixo contra do uso e abuso dos textos escolares no ensino.

Esas dúas pexas desapareceron coas devanditas disposicións oficiais e coa publicación dos primeiros libros escolares en galego.

Aínda así, moito me temo que tanto os escolantes como os Inspectores renuentes non se decidiran a empregar o galego nas escolas agardando a que polo Ministerio se dicten as normas correspondentes e dende Madrid lles digan ce por becando, a que hora e de que maneira se poderá ou deberá ensinar o galego tendo en conta as previsións do home do tempo,

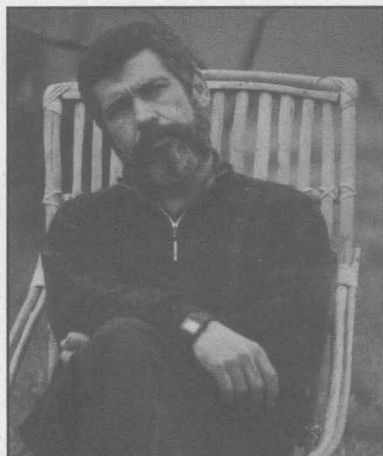
non vaia selo diaño que logo os acusen de galeguistas se non toman tódalas precaucións e se ateen a “lo mandado por la Superioridad” con maiúscula e todo.

A pesares do meu alonxamento de Galicia teño noticias de que son moitos os mestres que traballan nas súas escolas cos novos libros galegos e que acadan os bos resultados que eran de agardar.

O ano 1970 foi o primeiro, dende que hai ensino oficial, no que se practicou nas escolas galega o ensino da lingua vernácula xa sen medo ós superiores incomprensivos e ás disposicións prohibitivas anteriores. Foi o ano da decrúa. Encetouse unha laboura escolar de longo tempo agardada e que terá de dar froitos excelentes si se leva a feito con fe, con agarimo e con verdadeira vocación e axeitada preparación de escolante entregado á súa profesión e á súa terra.

B.C.H.S.

(en *Galicia Anos 70*,
Editorial Celta, Lugo).

Cando petan na porta pola noite

Xabier P. Docampo

Lista de honra do IBBY 1996

Premio nacional
de literatura infantil 1995

Premio Rañolas 1994

Antía Cal

Fundadora do
Colexio
Rosalía de Castro

O ensino do galego no ano 70. Experiencias persoais

A profesora, Antía Cal, unha das promotoras da galeguización educativa desde o Colexio Rosalía de Castro de Vigo, comunicaba fermosamente a súa experiencia neste traballo publicado no libro *Galicia. Anos 70*.

A MIÑA EXPERENCIA persoal encol do ensino do galego é moi probe, e ben o sinto porque amais de ser unha das miñas grandes arelas, tamén gustaría moito hoxe de poder ter un traballíño xeitoso, pra axudar a estes estupendos rapaces do C.O.U. de Lugo. De todos os xeitos eu vouvos contar o que moi sinxelamente, pro con profundo respecto e agarimo polo noso pobo, facemos nesta Escola.

Somos un conxunto de 350 nenos e unha mancha de mestras. Os raparigos teñen dendo os 3 aos 10 anos. Pertencen a unha clase social ben acomodada, viven en Vigo e son polo tanto castelán-parlantes.

A Escola tomou por Patroa á nosa Rosalía, a nosa festa é tamén o Día das Letras Galegas, as nosas aulas chámanse polos nomes, case que

todas, dos galegos que dignificaron a Terra: Castelao, P. Feixóo, P. Sarmiento, A Bóveda, C. Maside, C. Gallástegui, C. Arenal, Ramón M^a. Aller, M. Murguía, Labradores, Mariñeiros, irmandiños, s'en esquecer de dedicarlle unha aos nosos parentes de Portugal: Camoens. E vádesme perdoar unha pequena fraqueza e que vos diga que tamén hai unha adicada ao meu home: Antón Beiras, non somentes porque a súa vida foi un afervoadado pulo pola súa Terra, senón tamén porque o espírito dista Escola é obra súa.

Todo isto comprometémos a moito, temos de facer honra destes nomes, os nosos nenos adeprenden pouco a pouco que foron estes seus devanceiros.

Xa na derradeira clase, que é a miña, facemos o trato de traballar ben toda a semana e dedicar o vernos pola tarde ao

galego. Outros anos simplemente liamos, falabamos, contabamos contos e xogabamos en galego. As poesías de Rosalía, de Cabanillas, de Pondal, de Curros, de Manuel María, de Celso Emilio; os discos da Nova Canción Galega; *Memorias dun neno labrego*, de Neira Vilas, con quen os nenos sostiveron unha emocionada correspondencia –non daban creto que fora posible que lles mandara unha carta o “pai” de Balbino–; *Retrincos* de Castelao, *Os dous de sempre...* e cantos íbamos acadando deiquí e dalá eran a nosa delicia ben gañada polo traballo de toda a semana.

É simpático ver como escomenza a cousa. Falamos primeiro da riqueza da xente que ten dúas linguas, tomamos conta como escomenzaría a “fabricarse” unha linguaxe, xogamos decote a nomear calquera obxecto e quen sabe porlle máis “nomes” (eiquí na Escola tamén aprenden o inglés), topamos ou arranxamos “estensións” semánticas dende o castelán-inglés-galego (pez-pescado, fish, peixe) e cando xa estamos ben preparadiños, dámonos conta que venos ben aproveitarnos do galego para mellor comprender as “mecánicas” das línguas. Mais adiante decatámonos que deste

Xa na derradeira clase, que é a miña, fixémo-lo trato

de traballar toda a semana e dedicar o vernos pola tarde ao galego

xeito Portugal, Brasil e moitas terras de África e ata a India serán tamén da nosa comunicación. E xa de remates, posto que pola mañanciña almorzamos leite de vacas marelas, xantamos e ceamos grelos, repolos, froita, bisteques que na súa maior parte foron medrados polo agarimo de labregos galegos que non falaban outras verbas que as galegas. E nós en Vigo xantando peixiño fresco traído polos nosos mariñeiros de baixura ou de altura, énos o mesmo.

Logo aínda lle damos un repasiño ás Encíclicas e un saudiño ao noso amigo Xohán XXIII, que dende unha simpática e pequeniña foto preside a nosa Segredaría da Escola (onde se resolven todos os “follóns” dos nosos traballos), pro que de certo todos os nenos maores andamos atrás dun bo “poster” pra poñer xunto doutros que temos de Gandhi, Luterero King, Einstein, Novoa Santos, B. Russell, Gagarín, todos eles compañeiros nosos na Escola.

Despois das Encíclicas quedanos aínda falar dos DEREITOS DO HOME, da nosa tamén coñecida UNESCO, tamén xente de ben pra nos, que cando temos calquera asunto todos os nenos escribímoslle e contéstanos moi seriamente e ben. A cuestión de escribir non se nos pon por diante; por esas fotos fómolos acadando así. Agora temos de agardar outra carta que puxemos ao Papa pra resolver o de Xohán XXIII; coidamos que contestará.

Bueno, despois disto botábamnos en falla un libriño pra estudar seriamente o galego

---

Bueno, despois disto botábamnos en falla un libriño pra estudar seriamente o galego. Iste ano saíu *O galego na escola* de Xesús Alonso Montero e Xosé M^a. de Marcos Abajo que nos está axudando moito. Tamén este ano foi bo porque nun viaxe que fixen eu a Portugal decateime de certo, que como moi ben dicía Castelao, os da banda daló do río non son tan estranxeiros, e merquei libriños portugueses que estamos lendo con moito gusto.

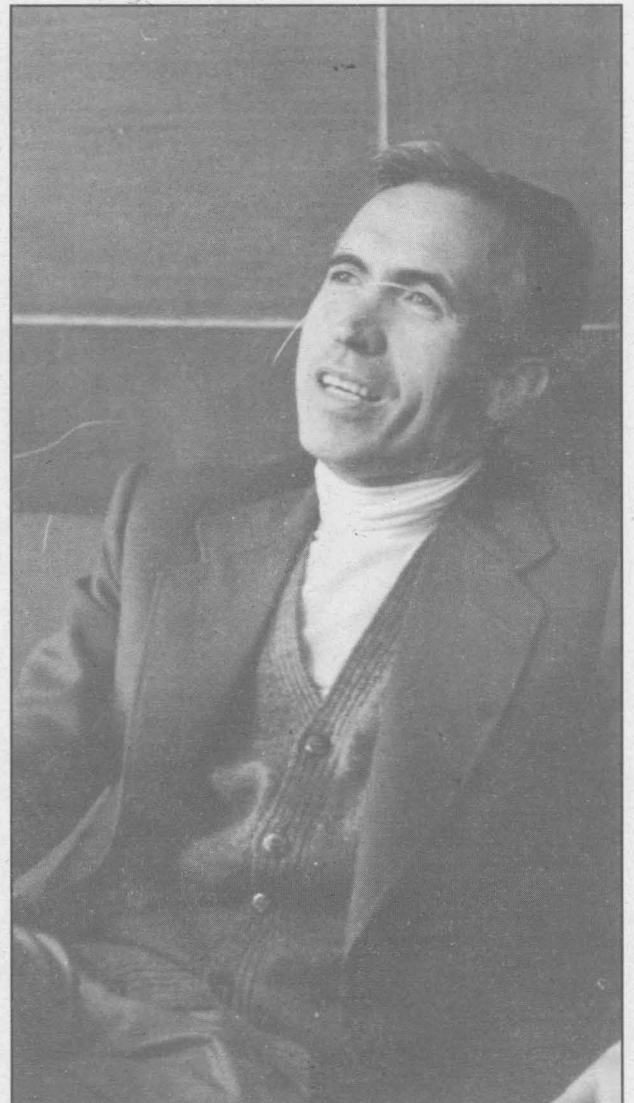
Pra remates vouvos dar o resultado dunha enquisa que fixemos niste mes de decembro aos nenos de 7-10 anos. Foron 123 os que respostaron. Había sete nenos de familia non galega e 15 nenos tiñan un dos seus pais nado fóra de Galicia. Preguntámoslles “¿Te gustaría hablar en gallego? Somentes tres dixeron que non, tres dixeron que non sabían (dos pequenos); os demais dixeron que si. “¿Lo entiendes?”. Cinco dixeron que non; 31 dixeron que regular. Os demais todos si. “¿Quién habla gallego en tu familia”? 32 dixeron “nadie”; tres non contestaron, catro din “mi muchacha”, os demais to-

dos nomean alguén que lles toca de perto.

Eiquí remata a nosa cativa experiencia.

A.C.

(en, *Galicia Anos 70*, Editorial Celta, Lugo)

Os nenos mantiñan unha emocionada correspondencia con Xosé Neira Vilas

---

Valentín Arias

Mestre xubilado

Cara e cruz

O autor, promotor de múltiples iniciativas de galeguización no ensino durante o seu exercicio profesional, dá conta das súas experiencias, analizando a problemática actual da normalización, comparándoo co camiño xa percorrido.

DESDE QUE se deu en reclamar “licencia para o ensino da lingua galega nas nosas escolas” —gañando o ingreso nos ficheiros policiais— ata que se xeneralizou, por lei, o tal ensino no sistema educativo de Galicia... pasou o que non vexas.

Deamos fe de casos vividos en primeira persoa. Cumpriron recomendacións para que algún xornal acollese un concurso de redacción en galego entre os escolares do país. Acudiuse a

cantas tribunas o solicitaron (contadas por centos) para explicar, oralmente e por escrito, a necesidade de incluírmo-lo galego no ensino. Houbo que xogarlla a quen cadrou facer visita de inspección durante unha clase de lingua galega e, batendo coa negativa do mestre a interrompe-lo experimento, quixo facerlle reconecer perante os alumnos que lles ensinaba galego para que aprendesen o castelán mellor.

Feito todo a semellanza do xastre do Pío Pío, que cose de balde e pon o fío. Amais de apandar coa acusación de axente ben pago por forzas sen nome.

—Total, ¿para que?— case me increpa alguén o outro día.

Para incrementa-los postos de traballo nuns milleiros que son os profesores de galego... Para dar vida a autores e editoriais que producen textos en galego usados escolarmente...

Para derramar regueiros de cartos no ensino desta lingua... Para cargar ós escolares cunha materia máis no ensino...

É o que se di. Mais non está no dito canto é.

A CARA

Reparando na rapazada galega de hoxe en día, bótase de ver —con toda evidencia— que a nosa xente nova padece ben menos complexo do que padecemos-las xeracións precedentes. Tanto quen procede dun medio galegofalante (que, polo regular, xa non se avergonza disto), coma quen vén dun medio castelanfalante (que, de ordinario, non se ten en máis polo feito).

Se non se caera nisto, obsérvese. Contrapoñamos autoestima a complexo. E non se me desentendan ó agacho de ser froito dos tempos, pois que a

Acudiuse a cantas tribunas o solicitaron

(contadas por centos) para explicar,

oralmente e por escrito,

a necesidade de incluírmo-lo galego

no ensino

entre onte e hoxe

xeración espontánea non existe e a inclusión da lingua galega no ensino –xunto coa oficialización da mesma– algo, non pouco, tivo que ver no noso desacomplexamento.

Pois isto, só isto, que se dese un paso adiante na normalización dunha xeración de galegos, digo eu, traballos e mais sacrificios, individuais ou colectivos, ben mereceron e han merece-la pena.

Sábese que a infravaloración dunha lingua conleva a infravaloración subxectiva de quen se move no ámbito dela. E, entre nós –polo visto– demostrouse a inversa. É xusto celebralo.

Mais igual cómpre recordalo, para evitar recaídas.

A CRUZ

No que si non habemos caer é na autocompracencia. Como se dixo nalgures, “mans á obra e ollo aberto”.

Vexamos. A situación actual –ensino do galego en case tódolos centros docentes do país, con algo de ensino en galego nalgúns deles– aínda fica lonxe de se acomodar cumpridamente ós intereses dos galegos. Pois non descubrimos mediterráneos afirmando que a xente de Galicia non vai acada-la situación de normalidade que lle cómpre a cada pobo mentres que a lingua galega non sexa a nosa lingua primeira. E mal se encamiña o tratamento escolar que recibe a lingua galega actualmente para logralo tal obxectivo.

Con efecto, o ensino do galego e mailo ensino en galego resulta positivo –está á vista–. Mais o feito de se desenvolver xeralmente en castelán a relación escolar (profesores, pais, alumnos), coa contradición engadida de comunicacións oficiais en galego, por medo ou oportunismo, está situando cla-

.....

Bótase de ver –con toda evidencia– que a nosa xente nova

padece ben menos complexo

do que padecémo-las xeracións precedentes

.....

ramente á lingua galega en posición de lingua segunda, terceira ou o que cadre. Exactamente o que se fai con calquera lingua estranxeira. Mais dáse o caso de que a galega é a propia, a do país.

¿Resultado? De así seguir, non é difícil preve-la entrada nunha noite máis pecha. Precisamente despois de vérmolo día. É preocupante virarlle as costas á luz. Resulta incomprendible.

E, por máis que un deteste sinalar, cadraría impropio non chama-la atención dalgúns responsables. Velaí dous exemplos:

a) A administración educativa debe facer que se cumpra a lei, tanto no espírito coma na letra. O funcionario galego que usa o castelán se lle peta –aquí e hoxe– non pode xustificarse con que fai uso da súa liberdade; pois que, realmente, contri-

búe á substitución lingüística en Galicia que tanto mal nos leva feito.

b) O profesor que se expresa en castelán porque o interpela nesta lingua un compañeiro, un alumno ou o pai deste –na Galicia de 1996–, non debería antepoñe-la súa imaxe de tolerante, ben educado ou cortés á función educadora (axudar a que cadaquén descubra os propios intereses) para o que a sociedade o remunera.

Eu ben sei, por min mesmo, que custa bo traballo muda-los hábitos. E entendo que isto explica conductas que deberan ser diferentes. Mais non penso que as xustifique. De ningunha maneira.

Se os rapaces responden sen complexos, non caímo-los adultos na trapela de transferírrellos nosos.

V.A.

.....

A xente de Galicia

non vai acada-la situación de normalidade que lle cómpre a cada pobo

mentres que a lingua galega non sexa a nosa lingua primeira

.....

Engracia Vidal

Profesora

O ensino do galego: entre onte e hoxe

O MEU "ONTE" é moi "onte". No 1976-77 impartín o primeiro curso de lingua galega no I.B. Concepción Arenal de Ferrol. Organizado polo Instituto e mailo Ateneo e con autorización da Delegación. Horario extraescolar e participación voluntaria. Manexabamos *Galego I*. Con normativización incerta. Pero cun interés engadido que nos facía aprender a todos. Recordo imborrable.

No 1980-81, nese mesmo instituto (entón só masculino) comezou o Ensino obligatorio en 1º e 2º. Tocáronme sete cursos de 2º de BUP. ¡Algo arripiante! Necesitei toda a miña forza persoal, toda a miña experiencia pedagóxica (daquela xa de 25 anos...) e tres meses de curso para logra-lo respecto mínimo á clase. Utilizabamos *As nosas Letras* de Babarro, e coido que non conseguín nin dez na clase de corenta. Foi o curso máis duro dos corenta e un que levei no Ensino. Pero coido que foi o que me deu a maior satisfacción por supera-la dificultade.

No 1981-82 vin para Pontevedra, para o I.B. da Xunqueira. Estreámo-los primeiros textos de Xerais. Estreámo-la Literatura no 3º curso aínda sen libros e con só dúas horas semanais. Pero nun ambiente fácil e receptivo. Os horarios eran fatais. A derradeira clase dos venres ás seis da tarde...

A partir de aí cada vez foi sendo máis doado. Nos primeiros anos encontrei uns alumnos-as que por primeira vez enfrontaban o galego como asignatura. Pero cada curso foi subindo o número de anos que

traían de estudio cando chegaban a BUP e COU. Era moito máis cómodo traballar con persoas que coñecían a lingua. mesmo a escribían, porque as faltas tíñanas tamén no castelán... Os horarios fóronse normalizando ata te-la calidade de calquera outra asignatura. E os materiais aumentaron e perfeccionáronse a velocidade increíble. ¡Canto se leva feito!

AS CLAVES DOS "ÉXITOS"

Lingua de 1º e 2º:

- Moito estímulo e POCOS suspensos. Estes gañáronos a "pulso".

- Posibilidade de subir nota coas lecturas extra.

- Moita liberdade de expresión:

- Exercicios escritos sempre de TEMA LIBRE. Curtos, feitos na clase. Lidos e comentados. Moi variadas técnicas de estilo.

- Debates por grupos. Entrevistas. Mesas redondas. Miniconferencias. Sempre con temas elixidos por eles sen máis ensura ca o respecto mutuo.

- Posta en común de lecturas tamén de libre elección e moi valoradas para calificacións.

Literatura de 3º:

- Exposición de temas por eles mesmos, en equipo. Baseadas máis na lectura directa dos libros ca na soa teoría.

- Estimula da lectura. O récord estivo en 27 libros nun curso de algún alumno.

- Alta cotización dos suspensos...

COU

- Menos liberdade polo exame de selectividade.

- Limitación pola mesma opción. En xeral só poden optar os que teñen opcións pouco definidas...

- Bos materiais e moito traballo persoal.

- Satisfacción e notas altas na Universidade.

INSATISFACCIÓNS

- Os "pouquiños" que cada ano non foron capaces de expor ou ler.

- No momento de sona-lo timbre pasan automaticamente ó castelán...

- A ortografía correcta non a dominan. A verdade é que eu non me matei por ela...

- Os que tiveron profesores reintegracionistas sofren as consecuencias máis...

EN RESUME

No puramente académico considero que para o Galego foron anos en liña ascendente. A baixa de nivel, que a hai, non corresponde ó galego asignatura senón á calidade do ensino en xeral, ó famoso fracaso escolar que haber haino...

Na fala habitual nunca foi para arriba desgraciadamente.

Onde a liña baixa en picado é no profesorado. Claustros en galego, clases en galego, ata de Literatura ou Lingua castelán, coma houbo en tempos, foron desaparecendo ata extinguirse...

Os profesores de Galego, antes militantes da lingua, son, en xeral, uns funcionarios máis que cumpren coas súas clases...

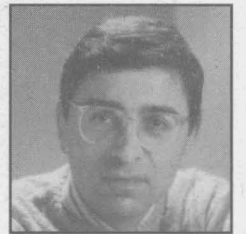
¿Futuro?... imos TER FE...

A década dos setenta. Unha visión desde a Costa da Morte

Xoán Babarro
González

Profesor

XA NON RESULTA doado imaxinar desde as condicións actuais o panorama desolador de comezos dos setenta.

Para os que experimentámola lenta incorporación da nosa lingua ás aulas, ó botarmos unha ollada vintecinco anos atrás, dáno-la impresión de estarmos comparando o século XX co de Sarmiento, pois a escuridade cubría practicamente tódolos sectores relacionados co ensino, e moi especialmente co primario, onde tan só existían determinados sarmientos que se arriscaban contra a incompreensión de autoridades e compañeiros. Nestas liñas achegareime á miña vivencia persoal, sen dúbida paralela a doutros profesionais, nunha época carente de normas concretas para o desenvolvemento das "linguas nativas", recoñecidas na Lei de Educación de 1970.

En Asturias, no curso 70-71, intento unha tímida recuperación do bable de Quirós redactando cos alumnos, e para o seu asombro, unha serie de textos. Esa máxima emoción que produce ver como uns nenos alfabetizados noutra lingua descubren que a súa propia pode tamén escribirse e lerse, volvina repetir en Muxía no outono do 71 (precisamente o ano en que a R. A. adicara o Día das Letras ó muxián Lopez Abente), data na que introduzo o galego en 1º de Primaria fomentando a súa pre-

sencia en actividades e participando en concursos coma o que convocaba *Faro de Vigo*. Nesta

época na que se recibía trimestralmente o tesouro de *Grial*, celebrábase calquera publica-

Nº 1

17 DE MAIO DE 1978

Colexios que colaboran

Dumbria-Muxia-Fisterra
O Pindo-Carnota
Esteiro-Muros

DÍA DAS LETRAS GALEGAS

ción a multicopia, coma o humilde *Boletín* do Grupo de Traballo Galego de Londres, que intentaba incidir no arredado maxisterio.

No 72-73 xa introducimos como obrigatorio para 5º o *Galego 1*, que acababa de editalo ILGa, alumnos que irían usando gradualmente este método para acabaren en 8º coa *Historia da literatura galega* de F. del Riego. Daquela parecíanos un logro para o alumnado o teren un libro de Galego e que este idioma acadase a categoría das demais materias. Tal "oficialidade" facíase extensiva ó Libro de Calificacións, onde se deixaba constancia da nota obtida nunha materia que non figuraba en letra impresa. Neste mesmo curso a inspección permíteme tratar nun centro de colaboración cos mestres do concello o tema do galego, fonte de innumerables polémicas e incomprensións.

Por esta época, cos precedentes do reeditado *Catón galego* (1969) de Ben-Cho-Sey, *O galego na escola* (1970) de A. Montero, *O catecismo na escola* (1972) de Morente e Vidán e *Lecturas galegas 1* (1972) do ILGa, Cincel programa un libro para 1º, pero, ante os resultados desoladores dunha enquisa que analizaba a actitude do maxisterio ante a lingua, a editorial, decide suspenderlo proxecto.

En setembro do 73 asistimos unha ducia de mestres e mestras en Ourense a un curso impartido por un grupo "Freinet" de Murcia, lugar que aproveitamos para insistir na dignificación da lingua. Esta xuntanza orixinaría a edición de obras para lecturas teatrais e a xeneralización en moitas escolas da rudimentaria multicopista de xelatina, que en Muxía daría como froito a revista *O Corpiño*. As innovacións freinetianas ían ter máis repercusión a partir de 1976 coa Asociación para a Correspondencia e a Imprenta Escolar, despois Movemento Cooperativo da Escola Popular Galega, que publica en 1978 o primeiro número de *As Roladas-2*. Tamén se imprime no outono do 73, para experimentar en varias escolas, a primeira versión do método de lecto-escritura que xeraría *Picariños* (1975), realizado por un equipo dos Mestres Católicos da Coruña, asociación que aglutinaba unha serie de profesionais que, entre outros intereses, contaban co da recuperación da lingua e a formación do profesorado.

A aparición en 1974 de *Vagalume* supón un enorme avance para a normalización lingüística dos nosos alumnos, pois por fin dispuñan dunha publicación que se amoldaba ós seus intereses. Mirármola participación nos seus concursos quizais poida aproximarnos a un posible mapa das escolas que asumían o galego: A Modia (Cambados), Carnota, Salto-Reboredo (Vimianzo), San Xoán de Muro (Pobra de S. Xulián), Muxía e outros vinte centros. No 75 acabo *As nosas letras*, libro que, despois de pasar por varias editoriais, imprimiría Casals (1978) e que serviu para introducir na cultura do país a varias xeracións de alumnos ata publicárense textos axeitados ós diferentes niveis.

En abril do 76 asisto (con A. Cal, V. Arias e R. Chacón) ás Jornades Pedagógicas de Pla-

nificació Lingüística a l'Estat Espanyol, organizadas polo ICE de Barcelona, e en xuño do ano seguinte, en representación do de Santiago, participaría noutras similares en Sitges, con G. Rojo, coa ponencia "Obxectivos para unha política lingüística", que contemplaba o ensino en galego, co Castelán como materia, en centros galegofalantes e propúñanse outros modelos, nos que se incluían os emigrantes e a franxa de Asturias, León e Zamora, aínda hoxe no máis puro abandono. Neste mesmo curso formalizamos en Muxía as clases de Ciencias Sociais da 2ª Etapa en galego, incluíndo os exames oficiais desta materia, daquela supervisados pola inspección. En setembro deste ano arríscome a progamar en Cee un curso de Gramática, Hª da Lingua e Hª da Literatura, ó que asisten entre 60 e 70 mestres e mestras da área espallada entre As Revoltas (Cabana) e Muros (estaban Xosé Mª Lema, Rafael Mouzo, Concha Blanco, Agrelo Hermo, Pili Seoane, Marta G. de Leániz e outros). O curso, impartido por Francisco F. Rei e Rosario A. Blanco, ía crear lazos duradeiros e fomentar a colaboración, destacando os concursos e festivais organizados con motivo do Día das Letras (que empezaba a coller certo pulo na escolas, fronte á total indiferencia de comezos da década), a publicación do *Xornal do Xallas* (1978) e *Ribeira da Xallas* (1979) e a galeguización de diferentes actividades, pois aínda que moitos profesores non teñan establecido un horario específico para o Galego, si, en cambio, realizan diferentes traballos nesta lingua, a miúdo relacionados coa cultura tradicional, coma o estudo *Rexurdimento da nosa artesanía* do Colexio Ponte do Porto (1978-79).

No nadal do 77 Anaya dá a coñecer as *Bases para a unificación das normas lingüísticas do galego* e será nesta mesma editorial

Boletín
no. 5
nadal 71

grupo de traballo galego   Londres

NON SO L. M. DA DO S. B. L. D. O

A carta dunha mestra galega, cunha iniciativa para o ensino do galego, que publicamos no número derradeiro, atopou controversia entre outros mestres. Veleis que que di un deles:

"A solución que propón a compaña por vosteda citada non aspira a moita que digamos. Inda na situación actual se lle poden adicar máis horas fóra dos sábados, o caso é que o mestre queira faguelo.

Mais ca problema dos pais no parece que é problema dos mestres. Empezamos porque moitos non saben escribir a nosa lingua e, o que é peor, algunha consideramos inferior por non suporaron o "complexo da lingua". A primeira das cousas era que o mestre tratara de desentangarlarse neste aspecto.

E verdade que temos que improvisar moitas cousas por non dispormos de material axeitado pero por agora o interese dos mestres deixa moito que desear. De non vir unha orde de "muriña" ou publicárase un método pro ensino e coñecemento das dúas linguas o loxio galego irase estalando e a escola favorecerá e outendore o castro máis do que esta hoxe."

Entamos de acordo co noso compañeiro. Afectivamente se o mestre o quer, podese adicar máis tempo que a unha do ensino do galego. Inda na situación actual o mestre ten un criterio pedagógico que debe exercer. E a el corresponde a distribución do tempo. Non hai nada que decidirse.

Porcoñon importantes a observación que fai ao final: a situación docente actual perpetúa a situación do castro. E desallinas un criterio pedagógico válido e abogar polo ensino do galego, inda que súa súa saís que pra evitar a proliferación do castro. Que se ensine o galego bo e o castro bo. Que non se convirte a nosa situación lingüística en colonial coñecida dos círculos castilanos ou africanos. Ningunha pode esquecer que a situación lingüística galega, desentore nun momento ou noutro. Unha lingua burlada ondrará un xeito de pensar bastardo e perpetua a escravitude e o imperialismo cultural.

onde X. Maure, ademais de xestar Edicións Xerais, proxecte por esas datas a serie *Lúa Nova*, que marca o inicio das programacións que se darán a coñecer nas diferentes editoriais, xa preocupadas polo mercado do libro galego. A partir deste ano comezan a xeneralizarse os cursos de reciclaxe organizados polo ICE e o ILGa, que incidirán positivamente no colectivo do profesorado en tódolos aspectos.

Con todo, e a pesar do decreto de 1975 que regulaba, con carácter experimental, a incorporación das "linguas nativas" nos niveis de Preescolar e Básica, dos manifestos que se suceden na segunda metade da década, das escolas de verán, da maior presenza de galego escrito (*Teima*, 1976; *A Nosa Terra*, 1977; *Encrucillada*, 1977); de *Preescolar na casa* (a partir de 1977), de documentos como *El lenguaje en la Educación Preescolar y Ciclo Preparatorio* (1979) de Gallego Jorreto e mesmo do polémico *Decreto de bilingüismo* de 1979, debemos admitir que o galego no ensino básico comezou os oitenta nunha situación moi precaria. Non sempre un manifesto, e mesmo un curso para profesores, ían emparellados a unha praxe escolar, por falta de material, por dificultades á hora de enfrontarse individualmente contra os organigramas establecidos, etc. Era frecuente entón distinguir entre os profesionais que tiñan a lingua incorporada plenamente ó horario lectivo e os considerados "militantes de fin de semana", por xebraren o seu labor diario dos postulados que defendían. De aí que para moitos ensinantes o de "galego na escola" non pasaba da oralidade informal, que, por outra banda, xa supuña un avance. En xeral, pódese afirmar que a globalidade do maxisterio estaba nos setenta moi lonxe dos obxectivos que trazaban asociacións culturais, partidos políticos, escritores e

certos sectores universitarios; de tal xeito, que cando no 1979-80, xa na Preautonomía, empeza a facerse gradualmente obrigatorio o ensino da lingua, fronte ó terreo arado dos centros que comezaran a principios da década, a inmensa maioría parte de cero; aínda que coa vantaxe de termos superadas colectivamente determinadas actitudes negativas.

Afortunadamente, hoxe en día estamos a un abismo dos setenta en cuestión de prexuízos, nivel cultural, medios, lexislación, etc.; pero, a pesar dos logros acadados, que son moitos,

dá a impresión de achámonos de novo nunha zona de mar calmo da que é imposible saír coas velas que temos para chegar a porto salvo. O mundo do ensino, con respecto á lingua nas diferentes materias, está pasando por unha situación de abandono, que é preciso superar se de veras queremos acadar unha galeguización efectiva. Coido que non viñan mal recupera-la ilusión dos anos setenta e a forza que nos unía (aínda sen nos coñecermos) para trazar un novo ronsel e racha-la ineficaz burocracia que nos pexa.

X.B.G.

MÉTODO EXPERIMENTAL
ANTERIOR A PICARIÑOS,
PUBLICADO POLA
ASOCIACIÓN CATÓLICA
DE MESTRES DA CORUÑA
EN 1973.

Antón Santamarina

I.L.G.

Avances enormes, logros cativos

CANDO tomamos en consideración outros procesos de reivindicación política e lingüística no século pasado ou no presente (calquera das nacionalidades do antigo Imperio austro-húngaro, por exemplo) podemos comprobar que o ensino da lingua autóctona era o elemento principal das reclamacións. Igualmente para o poder metropolitano (austríaco ou húngaro ou o que fose) o ensino da lingua da corte era entendido como o principal axente asimilador; de feito, a través da alfabetización, controlada polo goberno, formábanse as elites

desde as metrópoles, pola escola difundíase a lingua e fomentábase a formación do espírito nacional. Pódense aducir exemplos que se queiran para demostrar que a fortuna das linguas vai ligada á súa presenza nas escolas.

No caso de Galicia e das outras comunidades españolas con lingua propia dáse unha situación particular pois a “autonomía” non é equiparable a “emancipación”; é dicir: a comunidade recupera moitos dos seus dereitos pero o estado conserva a súa hexemonía sobre a comunidade; lingüisticamente establécese un pacto polo cal as dúas linguas son oficiais e obri-

momento agora de discutir este modelo nin debater qué porvir pode ter unha lingua minoritaria dentro del. Houbo un tempo en que me manifestei pouco favorable a este tipo de convivencia pero hoxe, *rebus sic stantibus*, cada vez estou máis convencido de que o porvir do galego, nunha temporada, radica en que o orientemos cara a un bilingüismo diglósico ó estilo do defendido por Fishman (e non certamente cara ó bilingüismo harmónico que parece se-lo oficial).

Levamos máis de 15 anos con isto e é tempo abondo para facer tanto unha valoración da normalización lingüística no ensino como para avalialo in-fluxo que tivo o ensino recuperación do idioma e da conciencia idiomática. Todo isto é perfectamente cuantificable e deberían de facelo os sociolingüistas; noutras páxinas desta mesma revista xa se dan datos que excusan calquera opinión. Como simple observador, comparada a situación actual coa anterior á da pre-autonomía ou á dos inicios da autonomía temos que dicir que os avances foron enormes. Hai 20 anos non había en galego máis alfabetos cós poucos centos que lograban selo de maneira autodidacta; hoxe, de 30 anos para baixo, é infrecuente encontrar analfabetos en galego. Como lingua da administración tamén é evidente que no ámbito do ensino foi onde o galego adquiriu un status de normalidade maior (máis ca na propia Xunta onde o castelán, por increíble que pareza,

*Hai 20 anos non había en galego máis alfabetos cós poucos centos
que lograban selo de maneira autodidacta;
hoxe, de 30 anos para baixo, é infrecuente
encontrar analfabetos en galego*

(profesionais e funcionarios), que acababan constituíndo una capa social privilexiada e lingüisticamente alienada e alienadora. Noutras palabras, dese círculos que reivindicaban o recoñecemento dos dereitos nacionais, o ensino sempre foi considerado un ambiente privilexiado para a socialización e preservación dunha lingua; ou desde o outro punto de vista,

gatoria a presenza de ambas na escola. É unha situación que non ten moitos precedentes nas políticas lingüísticas de ningún país dado que o “normal” é ou que a lingua autóctona estea prohibida ou ben que haxa escolas separadas dunha e doutra lingua (polo menos en certas etapas do ensino). Non se poden polo tanto dar paralelos de éxito ou fracaso. Non é o

entre onte e hoxe

---

segue a se-la lingua dos Consellos e a predominante na maioría das oficinas).

Todo isto tivo xa un valor enorme e creo que compre destacar principalmente ós profesores de galego como protagonistas deste *revival* idiomático. Nas estatísticas máis solventes que hoxe circulan demóstrase que o número dos que coñecen o galego, nivel oral e escrito, aumenta de ano en ano. En cambio esta recuperación de coñecemento non vai acompañada por unha recuperación no uso. E isto é porque a política de recuperación do galego se deixou case exclusivamente reducida á materia de galego no ámbito do ensino. Noutras áreas do ensino a presenza do galego foi bastante menos eficaz. É verdade que hai unha lexislación referida ó ensino en galego das outras materias e que hai moitos ensinantes que espontaneamente se suman ó proceso de recuperación do galego como lingua vehicular nas aulas; pero estase (segundo teño entendido) moi lonxe de ter chegado o "equilibrio" de clases en galego e castelán segundo o modelo que ten deseñado a administración. E é que (temos que recoñecelo) nos diferentes corpos do ensino quedan moitos sectores do profesorado, quizais a maioría, que son indiferentes e mesmo hostís ó uso do galego.

Daquela, se o noso término de comparación é o que había hai 15 anos temos que dicir que ós avances foron enormes. Se o fixamos no que esperabamos disto hai 15 anos temos que dicir que os logros foron máis cativos; son sen dúbida moito máis cativos cós alcanzados en Cataluña e mesmo en Euskadi onde a distancia idiomática fai moito máis difícil a recuperación.

Como recuperador da conciencia idiomática o ensino do galego (e en galego) foi un motor dunha importancia moi relativa.

A.S.

PLATAFORMA POLO ENSINO EN GALEGO

O ENSINO EN GALEGO

O NOSO ESFORZO COMUN

Xulián
Maure Rivas

Editor
e profesor

De onte a hoxe no libro escolar

O auto, editor pioneiro na edición de libros escolares en lingua galega, rememora os esforzos realizados durante a década dos 70, confrontándoos coa situación actual.

NON É fácil en tres páxinas transmitir a visión que un ten do proceso/retroceso lingüístico dos nosos últimos vinte anos. O que segue son fragmentos de cal e de area que neste momento non sei seguro para qué futura construción servirán.

Onte, cando en 1974 fixen a primeira enquisa sobre as actitudes dos mestres residentes en Galicia ante o ensino en lingua

galega, había moitos mestres favorables á súa incorporación na escola. Tres anos máis tarde, dende a delegación en Vigo da editorial Anaya, empecei a editar a primeira serie de libros en galego para os cinco primeiros cursos de EXB. Chamábase a serie *Lúa Nova* e consistía en cinco libros con lecturas graduadas e exercicios variados para que puidesen servir de complemento ós libros casteláns das distintas áreas de coñecemento. Paco Martín, Xoán Ba-

barro e Ana Fernández, Camino Noia, X. M^a. Lema e M. Rico foron os autores desta serie pioneira cando Galicia aínda estaba lonxe de ter unha lei de normalización lingüística. O que si había en Galicia xa daquela era un sector privilexiado que non deixa de revira-lo fuciño ante calquera movemento pedagóxico ou cultural que potencie o equilibrio psicolingüístico da ampla poboación galega que, gracias á marxinación lingüística que padece, lle vén servindo de ca-

tafalco para a súa privilexiada situación. Así o *Lúa Nova 4* de Camino Noia foi denunciado en *La Voz de Galicia* polo periodista da casa, Sr. Caparrós, ó tempo que o presidente do grupo Anaya era presionado para que retirase o libro do mercado. Esta obra distinguíase pola defensa da natureza e xa desde os primeiros capítulos trataba temas tan "perigosos" como *a pedra, a auga, a terra*, onde había entre outros un texto do profesor Bermejo Martínez criticando os vertementos radioactivos a 150 millas da Torre de Hércules. Distinguíase tamén na defensa das variedades culturais por riba das fronteiras administrativas que con frecuencia dificultan a convivencia xusta e libre dos humanos. Remataba o libro cunha ilustración fotográfica do día da Patria Galega polas rúas de Santiago coas bandeiras das organizacións políticas e sindicais galegas. Na crítica que facía, Caparrós dicíase que o libro contiña mensaxes subliminais que poderían afectar a alumnos inocentes.

Hoxe, cando levamos moito andando e xa non queda un centro escolar que non teña a lingua galega na súa programación oficial, nin dispoña dos profesores necesarios para impartila, Galicia como comunidade de expresión galega segue lonxe da normalización lingüística. Onte había colectivos de mestres que estaban moi por riba do que a lexislación permitía, e hoxe moitos profesionais do ensino e a mesma Administración non chegan ó nivel que a lexislación actual esixe. Hai moitos alumnos que non reciben en galego máis cás clases de lingua —ás veces como mera gramática dunha lingua estraña—, cando, polo menos no ensino medio, o ideal oficialmente proposto é que cada unha das linguas oficiais estea presente nun cincuenta por cento das asignaturas. Segundo a lei todo neno

A Xunta dispón dunha lexislación que non é capaz de cumprir a facer cumprir ós seus mesmos funcionarios.

Fáltalle vontade política e autoridade moral

galego ten que ser acollido, cando chega por primeira vez a institución escolar, na súa propia lingua e isto na práctica soamente se fai cos nenos que teñen a lingua castelá como lingua primeira. Os que chegan coa lingua propia de Galicia seguen padecendo, agás pequenas excepcións, a mesma tortura lingüística de sempre.

Hoxe segue sendo imposible que un neno nacido en Galicia poida acadar unha formación escolar de nivel medio instalado na súa propia lingua, cando esta lingua é o galego. O que é normal en Burgos, Florencia, Hamburgo ou Viana do Castelo aínda non se pode conseguir en ningunha das cidades galegas nin na escola máis rural dos Ancares ou da Limia. ¿Como é posible que, se ós grupos de docentes que traballaban hai vinte anos na promoción do ensino galego lles sumamos os medios económicos que ten hoxe a Xunta, non teñamos mellores resultados? ¿Que pasou cos que fixeron *Valagume* ou *Roladas-2*,

e cos grupos profesionais como *Avantar* ou *Vacaloura*, con *Escola Aberta*, *Xilbarbeira* e tantos outros? ¿Que fan os novos profesionais que chegaron ó ensino xa aprobada a lei de normalización lingüística?

Moitos poden ser os elementos que incidan no retardamento da normalización lingüística de Galicia. Creo que entre eles teñen especial importancia os seguintes:

1.- A Xunta dispón dunha lexislación que non é capaz de cumprir a facer cumprir ós seus mesmos funcionarios. Fáltalle vontade política e autoridade moral. Moitos profesores que deberían dar clase en lingua galega levan máis de dez anos sen facelo e sen que lles pase nada por tal incumprimento.

2.- Unha confusión entre liberdade de cátedra e anarquía ortográfica dificulta ós alumnos a percepción dunha lingua e cultura galegas como valores nos que debe fundamentarse o futuro de Galicia como colectividade humana. A discordia

Unha confusión entre liberdade de cátedra e anarquía ortográfica dificulta ós alumnos a percepción dunha lingua e cultura galegas como valores nos que debe fundamentarse o futuro de Galicia como colectividade humana

A burocratización

dificulta a normalización lingüística

ortográfica, conflito sen interese público e de natureza grupal e parasitaria, pode produci-la sensación de que estamos diante dun problema insoluble e ser usado como desculpa por parte non pequena do profesorado que aínda non asume a lei de normalización lingüística galega. A veces a ignorancia irresponsable de altos cargos permítese a frivolidade de subvencionalo conflito, baixo a carauta do servicio

democrático, e coa mesma retarda-la normalización e o aprecio social da propia lingua.

3.- En 1979, catro anos da citada lei, aparece editado o primeiro libro de matemáticas para 1º de BUP, feito por *Vacaloura*, colectivo de profesores galegos de matemáticas. Non tivo subvención ningunha; non había quen a dese nin se precisaba, e puidose vender a precio de mercado como tódolos libros de matemáticas. En 1995 a Xunta (*DOG do 11/7/1995, 5.59-5.564*) concede subvención millonarias a varias empresas para editar libros, entre outros para libros de matemáticas, nos que a subvención supera os gastos de produción: case dous millóns e medio para libros do profesor que poden producirse por menos da metade. Isto explica que naceran editoriais dirixidas a conseguir todo tipo de subvencións oficiais para libros que poucos van mercar e que rematarán podrecendo nos almacéns. A consecuencia deste descontrol (?) é que cos medios cos que terían que promover a normalización da lectura e o uso de libros de texto en galego o que realmente se promociona son empresas editoriais que o día que rematen as subvencións terán que pechar, por falla da demanda que non se creou e que soamente a función pública pode e debe crear por ser un ben cultural.

4.- A burocratización dificulta a normalización lingüística.

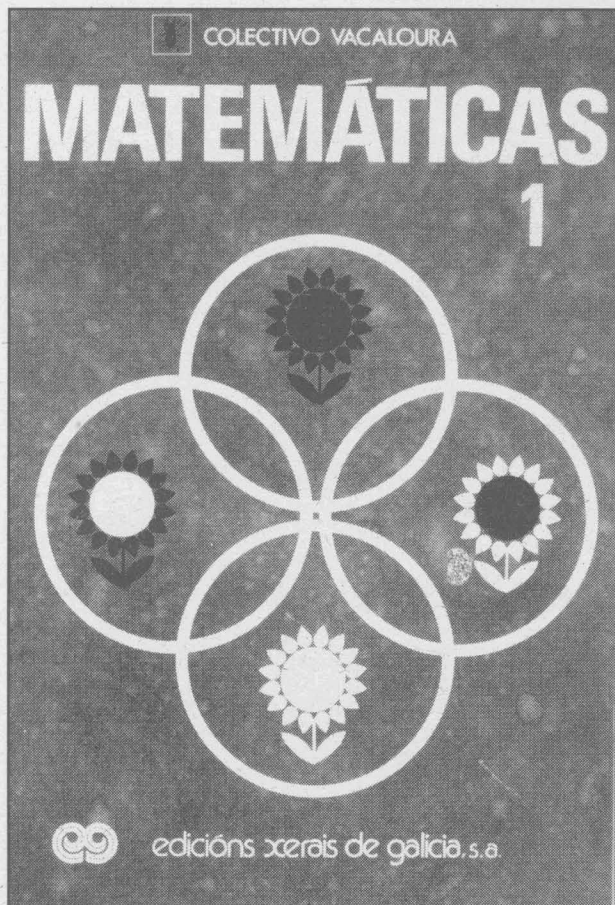
- Os profesores son valorados nos concursos de traslado por ter certificados dos cursos oficiais de lingua galega, cando o que habería que avaliar é o uso da lingua galega que fagan nas súas clases.

- Non tódolos funcionarios que teñen responsabilidades relacionadas coa lei de normalización lingüística son na súa práctica diaria galegofalantes, polo que a súa función como axentes normalizadores da lingua está moi reducida e a veces

ten efectos contrarios. A batalla da normalización non se pode gañar con mercenarios que levan dentro o maior inimigo da lingua galega, responsable deste conflito lingüístico. Por moito que cobren os altos cargos do sector, pouco pode mellorar a situación da lingua galega se o que realmente senten, o patrimonio lingüístico que lles entregan os seus fillos, é o castelán.

De onte a hoxe a normalización lingüística no ensino algo foi mellorando. É longa a lista de aportacións dos últimos anos que non citei, como esta revista por exemplo; pero tamén hai atrancos motivados por discordias entre os máis concienciados, como as heterografías de *A Nosa Terra*, publicación que por outro lado presta servizos imprescindibles. Con todo nestes anos a imaxe social da nosa lingua segue sendo unha marca de clase e de clase baixa. Os medios económicos que Galicia ten para invertir a diglosia van con frecuencia para os sectores que onte defendía Caparrós e que hoxe posiblemente están mellor defendidos e subvencionados. A normalización da lingua galega por ser un proceso complexo non é viable actuando exclusivamente no sector escolar. E hoxe un dos atrancos máis importantes está nos medios de comunicación privados, que non defenden nin promoven os bens culturais de Galicia e ademais supoñen unha sangría de miles de millóns para a Administración. Cada día os medios de comunicación teñen máis influencia na transmisión de valores sociais e ó mesmo tempo son estes medios unha peza que miman os políticos pagando silencios e mercando adhesións. O servizo que prestan a normalización os medios de comunicación de titularidade pública aparece con frecuencia contrarrestado polos intereses dos medios privados, insaciáveis de subvencións públicas.

X.M.R.

O pasado: proxecto non de todo frustrado

Antón
Rozas Caeiro

Fundador de
Escola Aberta

Seu fillo que afirmaba lle deran unha espada moi corta,
unha espartana aconselloulle: pois adianta un paso”.

(Apotegma de PLUTARCO. Sec I-II).

PÁRAFO dunha carta enviada a ESCOLA ABERTA o 5-I-89: “Xa sabedes que me fai moita ilusión que *Galicia en imaxes*, cando menos, chegara a rematarse”.

O certo é que a devandita colección de temas didácticos en diapositivas non chegou a rematarse.

Anos antes, o 25-V-82 recibíase unha carta na que un suscriptor da colección se queixaba: “Estimado compañeiro: A pesar da túa palabra e a do meu fillo... con respecto a que nesta semá recibiría os primeiros temas de *Galicia en imaxes*, non chegou ó meu poder ningún. ¿Pero que pasa con eses temas? Estamos próximos a remata-lo curso e nin un só tema se recibiu. Pese a ter mandado no seu día os cartos correspondentes á suscripción anual”.

Pouco despois remesábam os primeiros temas a tódolos suscriptores, preto de douscentos. A elaboración era case tan artesanal coma facer olas de barro: Adela fotografando o país dun extremo a outro, o Antón escribindo os guións e escollendo textos complementarios, Mon facendo minuciosos debuxos e gráficas, Eduardo corrixindo as probas, Lino atendendo a parte administrativa, alguén levando as cousas á imprenta ou enviando os paquetes ...

O 28-IX-84 remesábam un escrito do que entresaco:

“Despois dunha longa tempada sen noticias nosas, poñémonos hoxe en contacto con vostede para comunicarlle que despois de grandes dificultades de índole técnica que nos impediron cumpri-lo enunciado en cartas anteriores, estamos na disposición de continuar coa publica-

ción *Galicia en imaxes*, da que vostede é suscriptor”.

Puro eufemismo como se pode ver. A cousa era, como xa dixemos, artesanal e, polo tanto, non daba para cubrir gastos; os espazos entre envío e envío alongábanse, pero aínda así saíron como 70 temas dos 90 pre-

.....

**Fronte ós estereotipos establecidos (¿ou cecais impostos?)
dunha cultura única, universal, unificadora
deberíase abogar por realza-las diferencias culturais**

.....

vistos. Mentres tanto, había azos para sacar adiante libros como *Galicia. A nosa terra, A pesca en Galicia, A emigración, O marisqueo, A lingua é o noso escudo, Os dereitos dos pobos, Boletín informativo e Galicia en mapas* ...con mapas feitos a man en papel vexetal e letras autoadhesivas, a espera, naturalmente, da aparición dos ordenadores, que xa albiscabamos con gran ilusión. Todo isto non era incompatible coas charlas e proxeccións de diapas ó longo e ancho do país en asociacións culturais e recreativas, APAS, centros de ensino, centros da terceira idade e mesmo en congregacións relixiosas.

O 13-V-85 escribíennos así: "O Colexio Público.. vai poñer en marcha un Campeonato de tenis de mesa para toda a comarca (.....). Estando presupuestada esta actividade deportiva encol das 200.000 pts., prégoles que esa entidade teña a ben estudar e aportar o que xuzgue oportuno".

Non me consta a resposta que se lles deu, pero a ben seguro que recibiron un lote de libros que dalgún xeito deberon agradecer.

**O PRESENTE - FUTURO:
¿PARA CANDO
UN NOVO PROXECTO?**

"Cúmpre poñer un límite a aquel correr dun lado para outro ó que se entregan gran parte dos homes, sempre en movemento por casas, teatros e prazas. (...) Pregúntalle a un destes ó saír da casa: "¿Onde vas? ¿Que pensas facer?" responderache: "Non o sei de fixo, pero irei ver a alguén e seguramente farei algo" (...) Sen un **fin determinado** vagan en busca de ocupación, e fan non xa o que se propuxeron, senón aquilo co que topan, igual que as formigas que corren de acá para alá polos troncos das árbores sen chegar a termina-lo seu camiño. Alguen definiu a súa maneira de vivir como unha ociosidade traballadora". (SÉNECA en "De tranquillitate animi". Séc.I).

REFLEXIÓN

Fronte ós estereotipos establecidos (¿ou cecais impostos?) dunha cultura única, universal, unificadora deberíase abogar por realza-las diferencias cultu-

rais. Hoxe e mañán, coma onte, a nosa etnia, ou sexa Galicia como expresión cultural dun pobo, ten dereito a ser respectada, é dicir: coñecela en tódolos seus aspectos, desenvolve-las súas potencialidades, arriquecela. Deste xeito arriquecémola cultura universal, a de toda a humanidade. O respecto polos nosos valores culturais evita a imposición de pautas culturais (¿só culturais?) alleas, pero tamén evita a imposición dos novos xeitos de comportamento no seu máis amplo sentido (costumes, crenzas, pautas normativizadas de conducta, organización social, técnicas de traballo...) a outras comunidades culturais; evita a intolerancia.

Xa todos estamos acordos con que se debe preservar a diversidade natural. Fagámolo mesmo coa diversidade cultural. Ben mirado é algo semellante. A extinción dunha especie non é benéfica para ningún en particular, nin para o conxunto. A perda da identidade cultural, das tradicións, dun xeito de ver a vida e de actuar nela... é sempre irreparable. Calquera folla que se arrinque de ese gran libro que é o patrimonio cultural da humanidade reduce o seu contido, empobrece.

O mundo da educación é un dos medios para preservar a desenvolve-las riquezas culturais que temos e nas que nos integramos. Neste eido os educadores deben ser conscientes do seu papel: busquen o "fin determinado" aínda que sexa cunha "espada moi corta".

NOTA BENE

Non se me escapa que o monográfico desta revista está adicado á normalización lingüística. A perspicacia do lector ou lectora xa terá posto co seu pensamento, máis ca palabra, o froito cultural colectivo da lingua galega nos lugares oportunos do escrito.

A.R.C.

.....

**O mundo da educación é un dos medios para preservar
a desenvolve-las riquezas culturais que temos e nas que nos integramos**

.....

A situación lingüística, de onte a hoxe

Francisco
Rodríguez

Profesor e
Parlamentario
BNG

NON ESTAMOS obxectivamente nun bo momento histórico-social para a nosa lingua. Basicamente porque nen o modelo político vixente no Estado Español nen o modelo socio-económico hexemónico na UE son propicios á restauración de usos das linguas que padecen unha subordinación diglósica.

No noso caso concreto, o do galego, existe unha clara distancia entre a adhesión sentimental ao idioma que, sen dúbida, ten medrado, e a adhesión práctica ao mesmo que, sen dúbida, ten retrocedido. Este retroceso cuantitativo –xeracional, social, espacial– non pode facer esquecer, con todo, lixeiros, tímidos, pero sobre todo non homoxéneos nen consolidados, avances cualitativos. Porén, segue a ser unha situación diglósica reformulada, con matices diferentes aos dos últimos anos do franquismo.

As posibilidades legais limitadas que ofrece o marco constitucional e estatutario, e todas as regulamentacións derivadas, non están sendo utilizadas na potenciación real da restauración de usos do noso idioma en todos os ámbitos da vida social, especialmente aqueles vinculados ás funcións económicas, do ensino a todos os niveis, das relacións pragmáticas de rango elevado, dos transportes e dos medios de comunicación, etc... Práctica-se a política do *facere que se fai*, que consiste en que a realidade non mude sobor de todo co esforzo

.....

*No caso do galego existe unha clara distancia
entre a adhesión sentimental ao idioma que,
sen dúbida, ten medrado, e a adhesión práctica ao mesmo que,
sen dúbida, ten retrocedido*

.....

da Administración. Defendense coa tese do “bilingüismo harmónico”, para xustificar tanta confusión, imperancia, e mesmo represión, cando determinados sectores sociais pola súa conta aplican os aspectos máis positivos da lexislación vixente –o caso do Coléxio Público de Palmeira é elocuente–. Non existe, pois, unha auténtica política lingüística desde a Administración galega a prol do noso idioma. Este é un factor indudablemente determinante, o factor esencial, á hora de vulgar a actual situa-

ción lingüística e as responsabilidades conseguintes.

Certamente, hai, como non podía ser menos, acomodación social, un certo conformismo, nos sectores potencialmente defensores doutra política lingüística. Urxe que despreguemos. Pero, alén de coerencias persoais, o obxectivo do sector social máis concienciado ten que ir polo camiño de que o poder político asuma unha alternativa lingüística máis consoante coas necesidades do país. Menos fraudulenta.

F.R.

.....

*O obxectivo do sector social máis concienciado ten que ir polo camiño
de que o poder político asuma unha alternativa lingüística
máis consoante coas necesidades do país*

.....

Carme
Hermida Gulías

Universidade de
Santiago

¿De quen é a culpa?

O PRIMEIRO pulo que sinto á hora de cualifica-lo desenvolvemento da normalización lingüística no ensino dende unha perspectiva histórica é dicir que nada mudou, que estamos como estabamos. Pero esta é unha resposta visceral que nega unha parte da historia. Houbo cousas

que todo o alumnado tivo e ten a oportunidade de aprender e perfecciona-la lingua, senón polo que este feito supuxo para a consideración social da lingua e para a difusión da cultura galega. Que o idioma estea no currículo académico fai incuestionable a consideración do galego como unha lingua de cultura, característica que secularmente

ensino segue a ser desgaleguizador. E de que non hai ensino en galego é unha boa mostra a última lei aparecida, proba evidente de que a presenza do galego como idioma vehicular do ensino é tan escasa, que mesmo resulta insuficiente para a inexistente, ou se existe é malintencionada, política lingüística da Xunta de Galicia. O labor desgaleguizador é evidente: ó non cumprirse o artigo 13.1 da Lei de Normalización Lingüística, segundo o cal os nenos e nenas deben ser escolarizados na súa lingua materna, acontece que os galego falantes son obrigados a recibiren a docencia e a expresárense nunha lingua que non é a súa. E por moito que se nos queira facer crer que isto conduce ó bilingüismo harmónico, a súa principal consecuencia é ben diferente, pois o que se consegue é o abandono do galego e a adopción do castelán como lingua vehicular das relacións sociais e privadas. Ó ser desgaleguizador, o ensino tampouco foi un dos soñados motores da normalización. A ensinanza do galego é, globalmente, moi semellante á do inglés: os rapaces e rapazas que non o teñen como lingua materna aprenden os seus rudimentos, pero son poucos os que ó remataren o período escolar o dominan con fluidez e con corrección abonda.

Se comparámo-lo proceso de normalización lingüística cunha carreira de 3000 m, eu diría que dende que soou o disparo (as diferentes leis que permitían o uso do galego no ensino) só conseguimos afastarnos un nada e

Que o idioma estea no currículo académico

fai incuestionable a consideración do galego como unha lingua de cultura,

característica que secularmente se lle negou

que mudaron. A xente que entrou na Universidade a finais dos anos setenta e a comezos dos oitenta non tivo a posibilidade de estudia-lo galego no seu currículo académico. Hoxe, o alumnado que chega á Universidade e tamén o que remata antes os seus estudos tivo que cursa-la materia de lingua galega durante todo o seu período escolar, agás, claro, quen se acollese á lei de exencións. E aínda que me siga a parecer pouco o cambio, a realidade é que foi importante. E foino non só por-

se lle negou. Ademais, o labor desenvolvido polo profesorado foi fundamental para difundir-lo conflito lingüístico e as tendencias normalizadoras dunha parte da sociedade. E iso traducíuse, en moitos casos, en sumar máis brazos ó labor iniciado.

Andouse (ándase), si, pero non todo o que se debía (e debe) nin o que se podía (e pode). De feito, eu considero que hai dúas características que definen dun xeito xeral o noso sistema escolar: 1) non hai ensino en galego, só hai ensino do galego; 2) o

entre onte e hoxe

todo da liña de saída, uns cincuenta metros, e aínda estamos a 2950 metros da liña de chegada. E a maior responsabilidade de que isto sexa así tivérona os sucesivos gobernos galegos, este incluído, por non aplicaren unha política lingüística tendente á recuperación do galego e á súa normalización. Do desinterese dos nosos gobernantes dá fe a escasa lexislación que ten como finalidade o fomento do uso do idioma, tanto no sistema escolar coma en calquera outro ámbito da vida pública e privada, e o incumprimento da existente. E por se isto non abundase cómpre pensar que despois de levar moitos anos coas competencias de educación transferidas á Xunta é incomprendible politicamente que non se intentase pór en marcha un modelo de escola galega, identificada coa realidade sociocultural e sociolingüística do país.

Dicía que isto é produto do desinterese dos gobernantes, pero non debemos esquecer a parte de culpa que temos nós, os cidadáns e as cidadás deste país, coa nosa pasividade e coa nosa escasa mobilización social. E digo isto porque coído que as cousas serían moi diferentes se unha soa persoa obrigase á Xunta a escolarizar os seus fillos en lingua galega.

Cando penso na nosa responsabilidade xórdeme unha pregunta que eu mesma só podoo contestar engruñando os ombreiros, ¿por que as persoas concienciadas non fomos quen a creamos unha escola galega á marxe do ensino oficial castelánizante? Xa sei que a educación é un dereito fundamental e grauíto, pero ¿debemos seguir achantando coa desgaleguización? Non esquezamos que a escola catalana se iniciou no século XIX en centros privados e que as ikastolas tamén naceron da iniciativa privada.

C.H.G.

PLATAFORMA POLO ENSINO EN GALEGO

O ENSINO EN GALEGO

ESTÁN NO SEU DEREITO
DE TI DEPENDE

A MESA

Manuel Portas

Profesor

Onte, hoxe,... ¿e mañá?

Q UEN NO-LO ia dicer hai tan só vinte anos?, comentábame non hai moito un compañeiro de traballo, con algo máis de meia dúzia de triénios às costas, referíndose à presenza do galego no ensino. El, que coñeceu o final da etapa máis negra, lembraba as represalias que, ao amparo do chamado *Decreto de Bilingüismo*, encargárase de executar a Inspección Educativa, o mesmo organismo que hoxe en día está obrigado (?) a velar polo cumprimento da lexislación que

determina o emprego do galego nalgúns materias do ensino non universitário. Cun optimismo que non daba pé a retrucá-lo, o meu compañeiro recordaba tamén o que supuxo nos Claustros a chegada do profesorado de lingua e literatura galegas, un aguillón que en moitos casos colaborou a que outros ensinantes (el propio), galego-falantes salvo nas aulas, desen o paso definitivo para galeguizaren a súa práctica docente. E os subsidios varios a proxectos varios, e a creación das equipas de normalización,...

Avanzo real? Miraxe auto-complacente? Ao meu amigo non lle puden negar que, en termos absolutos –incluíndo portanto aos ensinantes de galego–, a percentaxe de ensinantes en galego no total dos claustros se tiña incrementado. Do mesmo xeito, o dereito individual dos docentes a ensinaren no idioma do país non era discutido agora. Mais avonda con isto? A situación lingüística actual supón un avance tan significativo con respecto ao pasado como para sermos optimistas? A realidade lingüística nos centros educativos é complexa e comparar as etapas difíceis co momento actual é misturar allos con bugallos, pois os parámetros mudaron, e non só os sociolingüísticos e os ideolóxicos, mais tamén os ambientais e os atitudinais. É así que lle razoei que vivemos un momento de estancamento nebuloso, e mesmo de retroceso relativo. E a miña afirmación non foi, non é, un radicalismo verbal irreflexivo.

Se ben hai tempo que o palpábamos na observación directa, recentes investigacións so-

ciolingüísticas –nada sospeitosas de maniqueísmo alarmista– confirman o crecente descenso de galego-falantes entre a xente máis nova. O país perde falantes, Galiza perde falantes no tramo xeracional que marcará o seu futuro lingüístico, eses galegos e galegas que agora mesmo están a povoar as aulas en que traballamos. A regaleguización é moi pequena para tentar compensar nos centros educativos o que se incumprimento dos tímidos avances preceptuados por lei no uso do galego dá-se nunha grande parte dos centros, nomeadamente en Médias e sobretudo na Privada. Na Universidade, nada, nen lexislación, nen medidas que aseguren un mínimo de docencia en galego, pese a etapas de gobernos a priori sensíbeis ao fenómeno lingüístico. Certo fastio e un sentimento de impotencia asenta no profesorado galeguista. Que facer como individuo, que facermos como colectivo, dentro dun Claustro? Denunciar o incumprimento e o abandono institucional no seguimento do –cativo– proceso normalizador lexislado? E que máis?, ou é que avonda con denunciar? De que maneira pular polo proceso? Cal é o papel que lle corresponde às Equipas de Normalización?

Ainda que a responsabilidade está tamén nos individuos, o papel da Administración é fundamental nun proceso normalizador. Sendo xenerosos, benpensados e prudentes na valoración das intencións, a actuación en materia lingüística da administración educativa caracterizou-se até agora, salvo raras excepcións, pola *ineficacia*. Á

.....

***O país perde falantes, Galiza perde falantes
no tramo xeracional que marcará o seu futuro lingüístico,
eses galegos e galegas que agora mesmo
están a poboar as aulas en que traballamos***

.....

clamorosa ausencia de iniciativas concretas que supoñan avances significativos no emprego da lingua nas aulas, suma-se o abandono no seguimento do proceso nos poucos casos en que a lexislación era clara e taxativa. Faltou desde o comezo vontade, independentemente da cor do goberno que exercese, faltou a vontade política de establecer un Modelo Lingüístico definido e explicitado, con obxectivos e prazos, para o sistema educativo galego.

Pese ao volume de desenvolvementos para o ensino xerados a partir da LNL, a súa eficacia, a súa incidencia na práctica docente, foi máis ben escasa, salvo a louvada –por única, aínda que incompleta– Orde de Manuel Taboada, nos estertores do goberno Albor (condicionada pola presión das Conclusións dos *Encontros* fundacionais da Mesa), recentemente actualizada e ampliada (?) para o novo marco da Reforma. Esta mesma ineficacia detectámola nas campañas de concienciación, que no mellor dos casos erraron no destinatario sociolóxico a quen dirixir a mensaxe galeguizadora. Ineficacia, en fin, mesmo na continuada, onerosa e cansina política de cursiños, baleiros de compromisos sociolingüísticos, arelados e frecuentados na maioría dos casos só polos pontiños para o concurso de traslados (cantos ensinantes pasaron a empregar o galego produto desa reciclaxe?).

Mais tamén podemos ser malpensados, e (mal)pensar que a Administración operou sempre con consciencia de causa. Falta de Planificación Lingüística? Non. A ausencia dun obxectivo lingüístico definido, explícito, o deixar que todo siga igual (a fraternal convivencia harmónica entre idiomas, o lento languidecer até que a normalización se converter en utópica,...) é tamén unha política lingüística concreta.

E a actuación é ás veces mesmo sibilina. Perante a falta dunha proposta clara de política lingüística para a galeguización dos centros educativos, perante a ausencia de planos e campañas sociolingüísticas sectoriais, de medidas administrativas estudadas, con prazos de execución,..., trasladan-se as responsabilidades aos mesmos centros. ... a táctica de Pilatos. Propondes Equipas de Norma-

lización? Aí as tedes: facede con elas o que queirades, tomades migallas económicas para montar revistas, actuacións musicais, concursos literarios, facede mesmo estudos sobre o emprego do galego... Só as Equipas. Do resto das medidas propostas no Plano de Normalización para o Ensino por sindicatos e asociacións (nas que as Equipas eran só unha parte indivisible dun todo), nada. Quen determina a docencia en galego? Que ten o poder de estipular que se imparte en galego e como se incrementa o seu emprego?

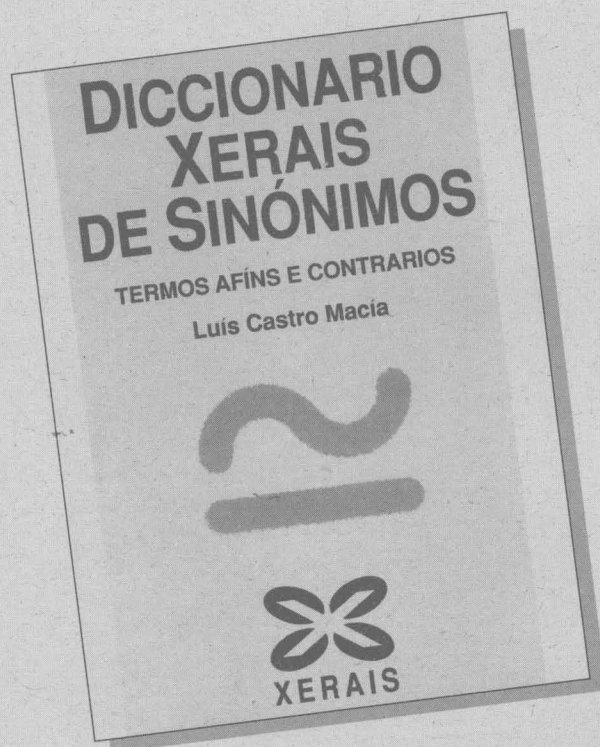
A situación lingüística do ensino exige unha *Planificación Lingüística* con medidas concretas dentro dun programa específico, con obxectivos, con prazos de implantación, medidas coordinadas coa actuación en áreas de actividade sociolingüística relacionadas co mundo da xuventude (libro, banda deseñada, música, televisión, rádio, cinema, teatro, informática,...), tendo en conta tanto as experiencias realizadas no noso país, como as aplicadas noutros contextos sociolingüísticos. Precisamos que nese Plano de Normalización se contemple unha reciclaxe lingüística dos traballadores e traballadoras do ensino inserida dentro do marco máis amplo que constitui a reciclaxe pedagóxica, recoñecida

.....

***Sendo xenerosos, benpensados e prudentes na valoración das intencións,
a actuación en materia lingüística da administración educativa
caracterizou-se até agora, salvo raras excepcións,
pola ineficacia***

.....

Unha ferramenta moi útil para os que traballan co noso idioma

- 30.000 entradas
- 165.000 sinónimos e contrarios
- Breviario gramatical
- Apéndice verbal: 32 modelos conxugados e información sobre 6.428 verbos
- Sinónimos, termos afíns, antónimos, termos contrarios, frases feitas, observacións léxicas, caracterización gramatical e ortográfica

EDICIÓN XERAIAS DE GALICIA

dentro da xornada laboral, que vincule ao profesorado a unha práctica docente asociada a un perfil lingüístico da praza que ocupa ou ten que ocupar. Así mesmo, o perfil lingüístico deberá figurar nas prazas ofrecidas nos concursos-oposición. Para a elaboración dos PEC (que agora cando molestan se proíben (Palmeira), a Administración deberá colaborar cos centros, establecendo os perfis lingüísticos das prazas docentes, tendo en conta o contexto sociolingüístico ambiental, para fixar así os ritmos do proceso galeguizador.

Que a progresiva implantación da lingua galega no ensino é condición *sine qua non* para podermos asentar un proceso de normalización lingüística global para o país, resulta unha obviedade tal que non por repetida debe ficar no mundo das tautoloxias. Mais se isto é certo, non é menos certo que mesmo con un ensino totalmente normalizado non garantiríamos a vida normalizada da área da poboación -a dos sectores máis novos da sociedade- máis castigada pola castellanización. A Normalización é, como a propia lingua, como a propia realidade sociolingüística, un fenómeno complexo: unha esfera e non unha figura xeométrica con faces facilmente delimitábeis. A normalización requir un novo xeito de actuar, máis serio e rigoroso, nun marco legal cargado de contido e concrecións. Polo de agora cumpre apurar ao máximo as potencialidades -aínda que cativas- do actual marco legal, levando o difuso sistema actual ás súas propias contradicións. Contodo, a experiencia acumulada leva-nos a pensar que só con forzas propias gobernando o país podermos levar adiante un proceso efectivo de normalización. No envite xogamos a existencia como nación.

M.P.

O traballo do Equipo de Normalización Lingüística

E.N.L.

Colexio Público de Palmeira

O PROCESO normalizador no C.P. de Palmeira empeza hai varios anos, como consecuencia dun traballo en equipo, cuns obxectivos pedagóxicos e unha conxunción de vontades e esforzos que van dirixidos á Normalización Lingüística e cultural. Nestas condicións, no Curso 88-89, créase como tal o Equipo de Normalización Lingüística.

Inmersos nunha dinámica de traballo na que participan tódolos Equipos do Centro (Equipo da Biblioteca, Medio Ambiente, Novas Tecnoloxías, Obradoiros,...) vaíse debuxando un proxecto global que se recolle no P.E.C. (Proxecto Educativo de Centro) elaborado por todo o profesorado, no que se contempla como Nota de Identidade do Centro a *Normalización Lingüística*, que propón o uso do galego como lingua vehicular e a súa incorporación progresiva como lingua de aprendizaxe.

Todo isto se desenvolve posteriormente no P.C.C. (Proxecto Curricular de Centro).

Así, o traballo normalizador está presente en toda a actividade do Colexio, e dende o Equipo de Normalización reali-

zanse labores de colaboración cos demais Equipos e labores de difusión e animación ó uso da lingua galega en tódolos ámbitos.

A presenza do galego no Centro, vívese con normalidade, xa que todo tipo de rotulacións, carteis, documentación, circulares... fanse en galego dende hai ben tempo.

A prol da Normalización da lingua galega no Centro, actúan outros Equipos de traballo, plasmándose estas actuacións en Proxectos específicos tales coma Obradoiros (Educación para a paz, Educación para a saúde, costura, teatro, cociña, consumo, Educación vial, Técnicas de Estudio...), actividades de Medio Ambiente, actividades de Animación á lectura dende a Biblioteca...

Os labores de difusión e animación realízanse a través dunhas *Propostas de traballo* que o Equipo elabora e propón ó resto do profesorado:

- *Unidades Didácticas* (sobre o Magosto, Nadal, Antroido, Letras Galegas...), que constan de textos escollidos e unha lista de suxerencias e actividades, para que o profesorado atope un material que lle permita desenvolver-lo seu traballo;

LUÍS SEOANE

**POETA
DRAMATURGO
ARTISTA PLÁSTICO**

**LETRAS GALEGAS 94
C.P. PALMEIRA**

*A presenza do galego no Centro, vívese con normalidade,
xa que todo tipo de rotulacións, carteis, documentación, circulares...
fanse en galego dende hai ben tempo*

facendo partícipes deste xeito a tódolos membros do Claustro de Profesores/as.

– *Campañas específicas* dirixidas á recollida de información sobre diversos temas (peixes, froitas...). As campañas consisten na edición dun folleto (tríplico), que pide ás familias distinta información relativa ó tema. Co material recollido elaboráanse carteis informativos que se colocan polo Colexio, e sirven como recurso didáctico para traballar nas aulas.

– *Recollida de vocabulario propio desta zona*, ademáis de contos, cantigas, refráns... de tradición oral, facendo partícipe así, ó resto da Comunidade Educativa (colaboración de pais/nais, avós/avoas...).

– *Exposicións monográficas*, sobre a Historia da Lingua, Luis Seoane....

Unha das últimas experiencias foi a de poñer en marcha no curso pasado (94-95) “A NOSA RADIO”, unha radio escolar, que emite no tempo dos recreos, dous días á semana. As emisións, teñen unha duración de 20 minutos. Cada emisión ten varias seccións:

– *Música* (popular, clásica, moderna) da cal se ocupa o “Equipo de musicólogos” formado por 6 alumnos/as de 7º e 8º nivel, que se encargan de seleccionar a música e gravala.

– *Mensaxes*, de produción propia ou textos literarios curtos (poemas, citas...) dirixidos ó uso e prestixio da lingua galega. Deste traballo ocúpase o “equipo literario”, composto por cinco ou seis alumnos/as encargados/as de elaborar estas

mensaxes, recolle-las doutros compañeiros/as, ou buscalas en libros.

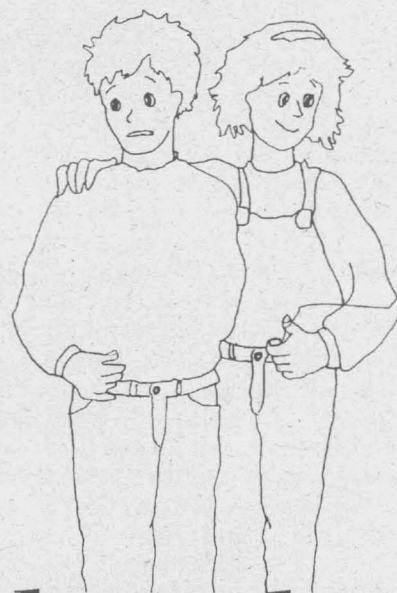
– *Imprevistos*, recados, dedicatorias, anuncios... Estes imprevistos son recollidos e difundidos polo “Equipo de locu-

tores/as”, formado así mesmo por cinco ou seis persoas.

– *Novas de actualidade* e do pobo: esta sección é responsabilidade dun “Equipo de reporteiros/as”, que se encargan de seleccionar-las novas importantes que se publican nos xornais, e que teñan relación coa educación, deporte, actualidade..., e mesmo recoller e informar das novas salientables que ocorren no pobo durante a semana: campionatos deportivos, actuacións musicais...

Tamén contamos cun “equipo de técnicos/as” responsables da posta en marcha dos apare-

O idioma galego
non pende dun fío,

depende... de ti.

Colectivo de Equipos de Normalización de A Barbanza

llos: radio-cassette, micrófonos, altavoces...

Así mesmo, para chama-la atención dos oíntes, de cando en vez, fanse propostas do tipo:

“O primeiro neno/a que se presente no estudio, cun calcetín vermello e outro amarelo, recibirá un grande agasallo”. A estas peticións acuden nenos e nenas rapidamente, e así participan tamén da emisión, e é unha maneira de atraer-la súa atención; o “grande agasallo” que reciben pode ser un bolígrafo, unha pegatina, unha tárxeta postal ... que a todos e todas encanta e así séntense partícipes da experiencia. Outra sección da Nosa Radio é a de “adicatorias”, que se leva a cabo con gran éxito.

Ó remate do curso, o colexio edita unha revista, chamada “TIXOSA” cunha selección de traballos das distintas clases, sendo ésta, maioritariamente en galego.

Temos traballado tamén, en colaboración con outros Equipos de Normalización do Barbanza, formando un colectivo que realizou actividades de animación ó uso do Galego como: concursos de frases, carteis, entre os alumnos/as de tódolos colexios, emisión de pegatinas coas frases e debuxos dos gañadores; repartíronse bolígrafos co slogan “Úsame en galego”, para

Este Equipo elaborou unha Proposta de introducción do galego como lingua vehicular e de aprendizaxe que foi aprobada por unanimidade no Claustro de profesores/oras e polo Consello Escolar

tódolos nenos/as, fixéronse exposicións itinerantes que recorreron tódolos Centros...

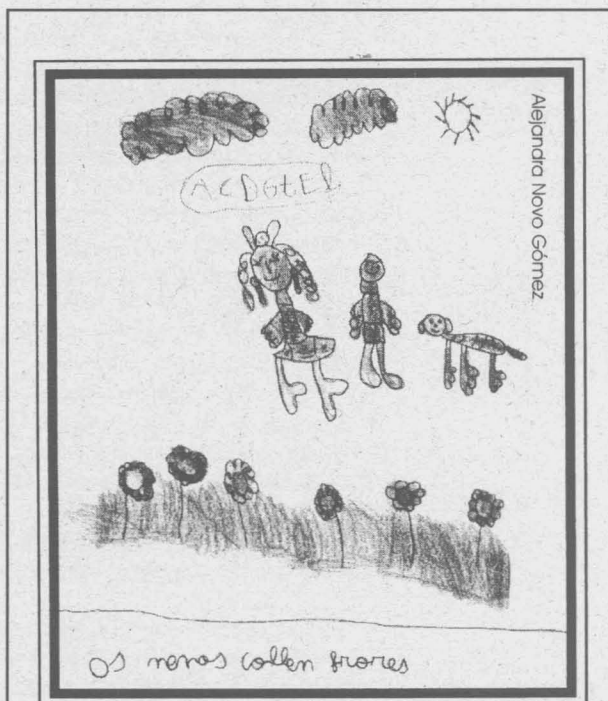
Por último resaltar que, como resultado do desenvolvemento da Nota de Identidade do noso P.E.C. referida á Normalización lingüística, este Equipo elaborou unha *Proposta de introducción do galego como lingua vehicular e de aprendizaxe* que foi aprobada por unanimidade no Claustro de profesores/oras e polo Consello Escolar no curso 93-94. Esta proposta comenza a desenvolverse no curso 94-95 coa Alfabetización en galego nos cursos da Educación Infantil, non habendo ningún problema. A segunda fase da proposta contempla a continuidade da Alfabetización en galego, nos nenos/as de 1 curso de Educación Primaria no curso 95-96; así se fai, xurdindo ó principio de curso, un grave problema como consecuencia da actitude negativa dun sector minoritario de pais/nais que se manifestan en contra desta proposta. O Claustro de Profesores/oras e o Consello Escolar, que no seu momento aprobaron por unanimidade este Proxecto, non atoparon apoio algún por parte da Administración Educativa. Esta actitude negativa está a provocar un malestar que repercute negativamente no traballo que se está a desenvolver durante este curso no Centro.

Esperamos ir superando as dificultades, co ánimo de traballo que ata o momento manifestamos e coa necesaria colaboración da Administración que

debería apoiar-la Normalización, non só elaborando leis, senón facendo que as leis se cumpran.

Palmeira, 5 de febreiro de 1996.

E.N.L.
Colexio Público de Palmeira

TIXOSA

Revista do Colexio Público de Palmeira

Nº 2

Curso 1994-95

Miguel Carricoba Armesto

Eduar Garza Cabrera

Emiliano Orizales Orizales

Fidel Sangregorio Cordero

Colexio Mª Auxiliadora Lugo

O traballo normalizador no colexio Mª Auxiliadora

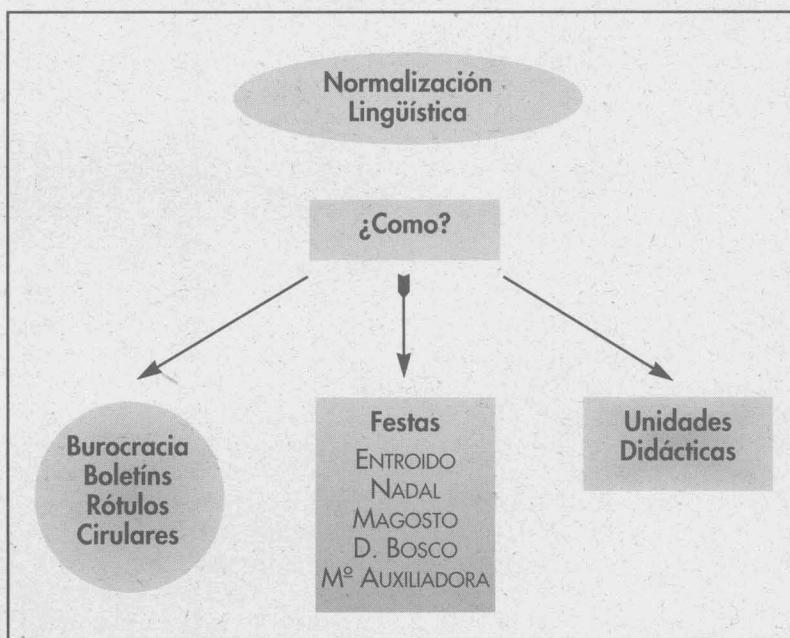
"... tal vez porque só tardiamente parece tense chegado a comprender que o soporte e instrumento co que conta a escola para contribuír á normalización dunha lingua non é o seu ensino".

Xosé Ru bal Rodríguez
Profesor da Universidade de Santiago

A EXPERIENCIA normalizadora no colexio concertado Mª Auxiliadora de Lugo, iniciouse xa hai uns cantos anos, co motivo da creación dos equipos interdisciplinares de lingua galega. Partimos da realidade de que os nosos alumnos son castelánfalantes na súa maioría. E non pretendendo nun primeiro momento conseguir que adopten o galego como primeira lingua, por que somos conscientes de que é algo que escapa ás nosas posibilidades, xa que esta situación é un reflexo do que acontece na sociedade galega actual, pretendemos ser un elemento concienciador cara a esa futura normalización lingüística.

Por eso, neste momento os obxectivos que nos propoñemos son:

1.- Conseguir que o resto de compañeiros e compañeiras empreguen o idioma como lingua vehicular nas súas materias, escapando deste xeito da

simple a asignaturización do idioma (clase de lingua galega).

2.- Que os alumnos empreguen o galego o máis posible dentro e fóra das clases.

Nun principio a nosa labor, como en moitos outros colexios, centrouse na normalización do aparato burocrático; feito que resultou doado dada a boa disposición coa que contamos por parte da dirección do colexio. Hoxe en día tódalas comunicacións ós pais, Erpas, actas, boletíns de notas, certificados, etc.... que teñen que ver coa labor administrativa do centro realízanse en galego.

Pero, o logro deste obxectivo, aínda que importante de por si

mesmo, non satisfacía plenamente as expectativas que o equipo de normalización lingüística tiña marcado nun primeiro momento. Propuxémonos entón ataca-lo problema normalizador dende varios frontes.

Iniciámo-la elaboración dunha revista escolar de periodicidade trimestral, na que participan un número importante de alumnos (sobre todo do ciclo superior). Para o funcionamento da mesma, realízanse reunións semanais con tódolos alumnos onde se planifica o traballo. Conquerindo deste xeito, sen imposición de ningún tipo, que a maioría dos asistentes, uns trinta, empreguen o galego

PERFIL DO CENTRO

- Colexio privado concertado Mª Auxiliadora
- Carácter relixioso, dirixido pola orde das Salesianas.
- Ubicado no centro urbano de Lugo, na Avenida de Ramón Ferreiro
- Importante tódolos niveis de E. Infantil, E. Primaria así como os cursos de sétimo e oitavo de E.X.B.

como vehículo de comunicación entre eles e mailos profesores coordinadores.

Tamén funciona a pleno rendemento, unha biblioteca escolar, xestionada polos propios alumnos, e que utiliza un soporte informático en galego. Isto levou a que, inconscientemente, os propios alumnos bibliotecarios empreguen habitualmente, o idioma. Paralelamente, logrouse que a lectura en galego alcance un nivel de usuarios moi elevado. Incluso superior á lectura en lingua castelán.

Escusamos dicir que contribúe ó aumento de falantes en galego; o feito de que unha parte do profesorado utiliza habitualmente o galego como lingua vehicular nas súas relacións co alumnado. Polo que consideramos moi importante que o maior número posible de profesores, utilicen o idioma.

Outra das labores normalizadoras realízase no ámbito das festas colexiais. Entendendo como tales, aquelas que levan consigo algún tipo de actividade festiva por parte de alumnos e profesores programada con antelación, prepáranse festas tradicionais galegas (Nadal, Entroido, etc...) así como aquelas outras que teñen que ver como carácter propio do centro (Don Bosco, Gratidade, Mª Auxiliadora, etc...). Tanto unhas como as outras desenrólanse practicamente na súa totalidade, en galego; ben sexan os carteis anunciadores das festas, os guións teatrais (se existen este tipo de representacións nos actos previstos), a ambientación dos corchos das aulas por parte dos rapaces, etc...

E chegamos así por fin, a actividade central da nosa labor normalizadora, a programación de Unidades Didácticas, con dobre obxectivo: *a renovación pedagóxica por unha banda, e pola outra a normalización*. Normalización que afecta tanto ós profesores, nas súas tarefas docentes, como ós alumnos, no desenvolvemento das actividades.

.....

Pretendemos conseguir que o resto de compañeiros e compañeras empreguen, o dioma como lingua vehicular nas súas materias escapando deste xeito da asignaturización do idioma, da clas de lingua galega

.....

Estas unidades prográmanse de xeito que participen o maior número de materias. En case todas, procúrase que exista un único elemento dinamizador e motivador que delimite o marco referencial de actuación. Este marco ten un carácter "fantástico" en canto os alumnos/as asumen diferentes roles que tentan ir máis alá do mundo aular, involucrándoos no medio e así dalgún xeito saca-lo idioma á rúa. Por exemplo, nunha das unidades didácticas programadas, a do "Contorno", o elemento dinamizador é a presentación dunha proposta no Parlamento Europeo de mellora das condicións ambientais que afectan ó seu contorno máis inmediato. Pero para que eles/as poidan participar na sesión sobre cuestións "medioambientais", é preciso que obteñan o carné de "eurodeputado/a verde", tendo que realizar ou planificar algunha "acción ecolóxica" no seo da familia, vivenda comunitaria, colexio... e se esa acción implicaba utiliza-lo galego, moito mellor. Na unidade didáctica da "Vendima", o elemento motivador é o estudio dunha zona vinícola galega, Amandi. Onde ademais de vendimar, realizan unha recollida de datos, base do posterior traballo aular e de paso entran en contacto co idioma, con xente co o usa habitualmente e nun mundo diferente ó seu, o mundo rural.

Todo esto obriga a que os profesores teñan que elaborar

material propio en galego, xa que non se empregan libros de texto. E aquí atopámonos co *primeiro elemento normalizador* da nosa proposta: a elaboración de material propio en galego. Tamén, e como obxectivo importante, conséguese que no desenvolvemento das unidades o marco referencial sexa o propio da nosa terra. Como mostra, pode ser que no caso da materia de Lingua Inglesa, os conceptos impartidos apoiáanse en referencias ó contexto galego. Falamos por exemplo de Amandi, Lugo, Breogán ou Celulosas de Pontevedra e non de London, New York ou MacDonals como é habitual nos materiais e exercicios propostos en tódolos libros de texto sen excepción algunha. Seria este *o segundo elemento normalizador* que nós cremos importante neste traballo. Nótese que o resultado do estudio dunha determinada estrutura gramatical na lingua extranxeira, non depende en ningún caso, dos elementos referenciais que forman parte dela.

Pareceunos interesante ligala labor normalizadora, coa

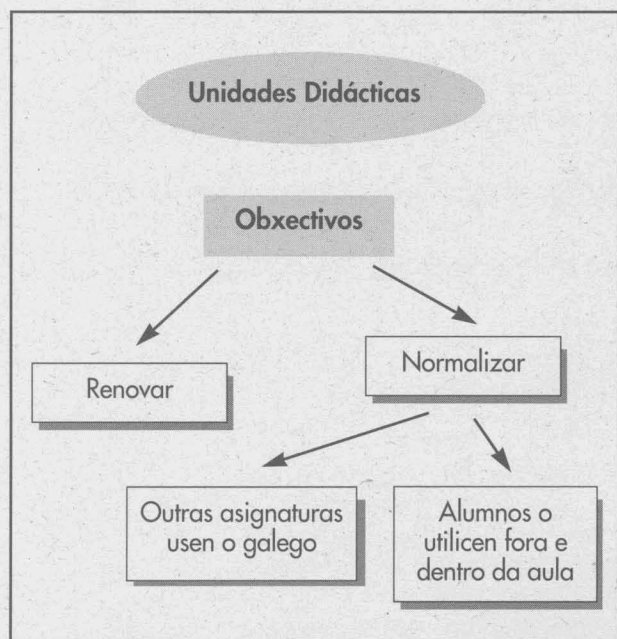
Exercise 3. (In pairs) Choose one of the hillforts and ask your partner here is es, as in the exemple:

Student A: Where is "Castro de Valín"

Student B: It's in Bóveda

Student A: And where's Bóveda in the map?

Student B: It's in the wet of Lugo

renovación pedagóxica que propiciaba a implantación da LÖXSE en canto ó tratamento interdisciplinar das asignaturas ou ben no enfoque globalizador con que deben ser presentados os contidos.

Na actualidade, o equipo de normalización lingüística do colexio, ten programadas un total de cinco unidades interdisciplinares que abarcan dendo o último curso do terceiro ciclo de primaria ata o último curso de

Unidades Didácticas Interdisciplinares
A VENDIMA 2º curso - 3º primaria Inglés, sociais, ciencias, galego, manuais
CULTURA CASTREXA 2º curso - 3º primaria Sociais, galego, inglés
O CONTORNO 2º curso EXB Sociais, inglés, galego, preteconoloxía
A IDADE MEDIA 3º curso EXB Sociais, galego
A CIDADE DE LUGO 7º curso EXB Inglés, sociais, galego

ciclo superior de E.X.B. O número de asignaturas que se integran en cada unha delas, no é o mesmo nin son as mesmas dependendo da unidade de que se trate. Lembremos que se trata dun traballo difícil e que require moita vontade por parte do colectivo de profesores que forman parte dun mesmo centro, para poñerse de acordo, reunirse con frecuencia para avalia-las actividades, etc...

O que si podemos salienta, á vista do gráfico das unidades que se traballan no colexio, e que nelas está sempre presente a lingua galega pero non só como asignatura, senón que é unha presenza activa en "background", é dicir, que está presente en todo momento ocupando un plano secundario. Isto leva a que tanto os alumnos como os profesores non se percaten de que a están utilizando e as situacións desenrólese dentro da "normalidade" (e eso é precisamente o que se trata: normalizar). Con este terceiro apartado estaríamos no *terceiro elemento normalizador* do traballo a través de Unidades Didácticas.

Nos faremos agora un relato detallado de como se desenrolan tódalas unidades así como dos elementos de programación dos que constan, pero si destacaremos algún aspecto que nos parecen importantes dalgunhas delas, pola repercusión que poidan ter na tarefa normalizadora.

Agás a unidade do Etiquetado, tódalas demais inclúen unha saída cultural para observar in situ, elementos que máis tarde terán que traballar de xeito teórico nas aulas.

– Na "Vendima", os rapaces visitan a comarca lucense de Amandi, onde teñen a oportunidade de escoita-las explicacións que un entendido en materia vinícola lles dá; por suposta tanto as explicacións do home como as preguntas dos rapaces realízanse en galego.

É curioso observar como os alumnos empregan o galego para comunicarse incluso entre eles mesmos, para facer anotacións, realizar gráficos ou murais

– Na "Cultura Castrexa" os alumnos desprázanse ó Castro de Viladonga, onde tamén escoltan as explicacións que posteriormente terán que organizar nas clases.

– Na unidade da "Cidade de Lugo", son eles os que teñen que comunicarse nas rúas da cidade, cos transeúntes que pasan por elas co fin de recabar información a cerca de onde se ubican as principais institucións lucenses. Por suposto, imaxinamos cal é a lingua que empregarán para falar e polo tanto o obxectivo que se lles propón ós rapaces a nivel lingüístico (a utilización do idioma de xeito primordial).

A simple vista, parece que a lingua de expresión podería estar un pouco imposta por parte dos coordinadores das unidades; pero é curioso observar como os alumnos empregan o galego para comunicarse incluso entre eles mesmos, para facer anotacións, realizar gráficos ou murais, etc... sen que en ningún momento se lles obrigue a facelo dese xeito. Este creo que é para nós, o maior logro en materia de normalización. O galego como lingua de comunicación está presente na maioría deles de xeito natural.

Miguel Barros
Taboada

Rosa Gullán
González

Consideracións e reflexións sobre a elección de material didáctico en lingua galega

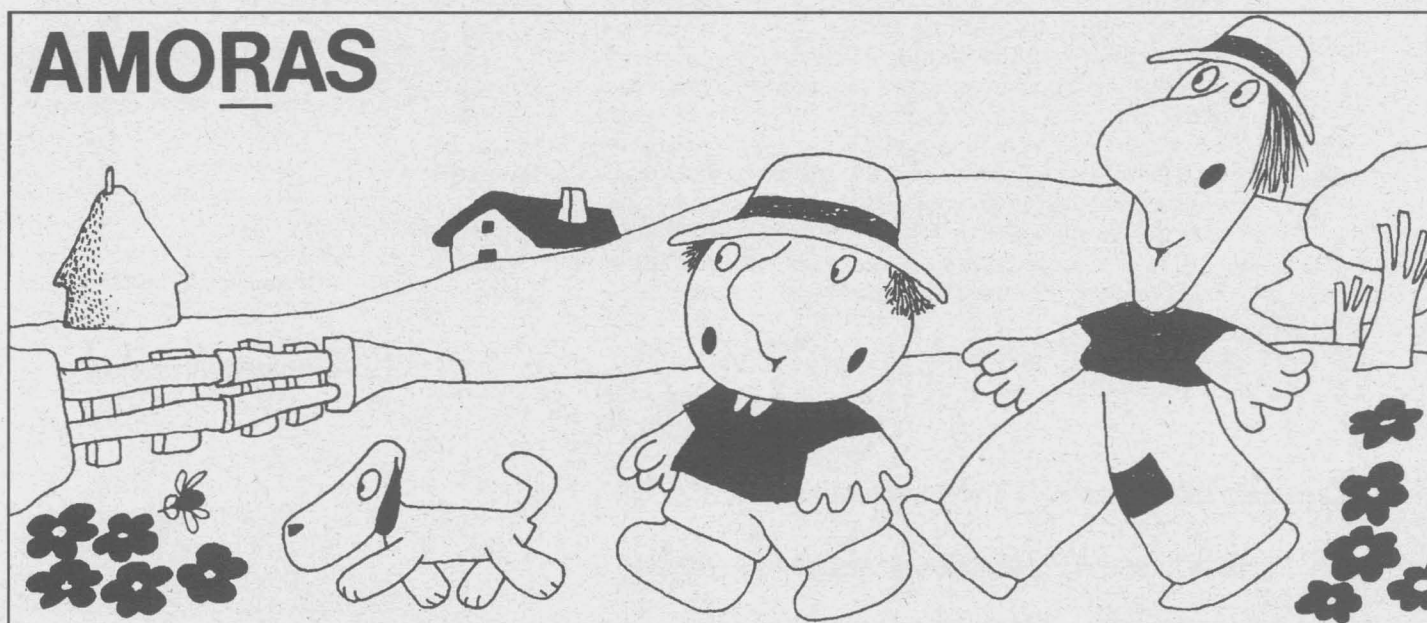
Os materiais que se empreguen nas áreas ou materias impartidas en lingua galega estarán escritos normalmente en galego, terán a cualidade científica e pedagóxica adecuada e atenderán, sen prexuízo da súa proxección universal, ás peculiaridades de Galicia...

Decreto 247/1995, art. 8º

O PRESENTE traballo ten como obxectivo fundamental reflexionar sobre o papel que ós profesionais do ensino nos corresponde no proceso de selección e elaboración do material didáctico que utilizamos no noso traballo diario nas aulas.

En primeiro lugar, debemos ter en conta que o profesorado, en xeral, no marco da reforma actual temos un importante grao de autonomía na configuración do que queremos que sexa a plasmación concreta do currículo na nosa programación de aula; este grao de autonomía e de liberdade provoca necesari-

amente un cambio importante de posicionamento ante os diferentes elementos de que consta o proceso educativo e, concretamente, ante o material didáctico a empregar, pero o profesorado de Galicia, ademais debemos ter presente que o noso alumnado ten que ser competente na nosa lingua, nos niveis oral e

*O Antón, o Martiño e máila Tuxa andan
cara á eira dos seus tios.*

*A presenza máis ou menos constante que a nosa realidade ten
ó longo do texto pode ser un criterio determinante de selección*

escrito, en igualdade do castelán (Lei de normalización lingüística, artigo 14.3); polo que, a lingua do material didáctico seleccionado será prioritario para acadar este obxectivo.

O concepto de material didáctico asóciase sobre todo co libro de texto. Na actualidade non é moi fácil que o profesorado poida elaboa-la totalidade dos materiais didácticos que precisa para a súa práctica docente, polo que o libro de texto é un axente intermedio que serve de axuda no desenvolvemento do noso traballo, por ofrecer un currículo xa elaborado.

Agora ben, os libros de texto teñen unha significación ideolóxica e pedagóxica concreta, é dicir, fan unha determinada selección cultural e propugna uns hábitos profesionais individuais e colectivos do profesorado que hai que valorar.

De aí a importancia do estudo crítico das distintas con-

crecións curriculares que ofertan as editoriais para as distintas etapas, ciclos, niveis e áreas, atendendo ó modelo pedagóxico, ós contidos culturais e ás estratexias didácticas que utilizan.

Tan importante como a análise sobre o material é a reflexión que sobre o uso que como profesionais facemos do mesmo. A renovación pedagóxica que supón a Reforma esixe a desaparición do monopolio do libro de texto e, paralelamente, a inclusión doutros medios que habitualmente non eran utilizados na aula. Esta necesidade é tanto máis evidente canto se trata de introducir na aula o contorno máis próximo ó alumnado, co obxectivo de repectalo, de espertar interese por conservalo e, consecuentemente, de reforza-los sinais de identidade cultural do/a alumno/a.

Os currícula de infantil e de primaria sinalan como obxectivos respectivamente:

“Observar e explora-lo contorno inmediato cunha actitude de curiosidade e de coidado, identificando as características e propiedades máis significativas dos elementos que o conforman e algunha das relacións que se establecen entre eles.

Coñecer algunhas manifestacións culturais do seu contorno, amosando actitudes de respecto, interese e participación cara a elas”.

“Coñece-lo patrimonio cultural, participar na súa conservación e mellorar e respecta-la diversidade lingüística e cultural como dereito dos pobos e individuos, desenvolvendo unha actitude de interese e respecto cara ó exercicio deste dereito.”

Para que estes obxectivos poidan cumprirse é necesario que os libros de texto traten con proximidade diferentes aspectos da nosa terra. Pero sabemos que non poden ofrecer información sobre problemas moi actuais e tampouco estudos e documentación sobre o contorno máis inmediato, polo que necesariamente esta parcela do saber debe curbrirse coa elaboración de material por parte do profesorado de cada centro, concello ou comarca ou co emprego do elaborado por institucións, asociacións culturais, colectivos diversos, etc.

Con todo, a óptica adoptada no tratamento daqueles temas que afectan directamente á nosa terra, así como a presenza máis ou menos constante que a nosa realidade ten ó longo do texto pode ser un criterio determinante de selección.

A este respecto, o material elaborado na súa totalidade desde Galicia implica necesariamente un maior achegamento ó contorno inmediato no tratamento de tódolos temas do libro. Se o obxectivo primordial da área de Coñecemento do Medio Natural, Social e Cultural é a obtención progresiva da autonomía persoal do neno, me-

*O compromiso lingüístico do profesorado vai se-la clave determinante
para facer unha distribución do galego e do castelán
como linguas vehiculares nas distintas áreas*

diante a que, e como consecuencia, ten lugar a interacción co medio, é evidente que esta se producirá máis facilmente se a presenza da Comunidade é constante, tanto gráfica como culturalmente. Polo tanto, o punto de partida dificilmente pode ser outro que a realidade próxima e inmediata ó alumnado.

Estas consideracións deberán levarnos a actuar responsablemente ante a elección de libros de texto que fan un tratamento distante do que debería estar moi próximo, para acadalos obxectivos sinalados pola lei. Tal é o caso de editoriais que en unidades tituladas *Onde vivimos* ou *A miña localidade* presentan ilustracións (fotografías, debuxos...) que non permiten en absoluto un achegamento ó noso contorno, por se teren seleccionado paisaxes ben definidas, pero afastadas da nosa Comunidade (A Mancha, por exemplo) ou por seren tan ambiguas que para a meirande parte dos nenos galegos non resultan familiares. Galicia non é o punto de partida, polo que a dignificación do propio e o desenvolvemento da autoestima poden pasar a un segundo plano.

Noutros casos, a presenza de Galicia ó longo do libro, amais de escasa, está seleccionada desde unha óptica reducionista: uns gaiteiros, unha palloza, a nosa gastronomía, unha folia de acivro e unha foto do río Miño ó seu paso por Ourense é o elemento gráfico co que aparece representada a nosa Comunidade. Pola contra, no mesmo texto, na unidade titulada *Viaxe á cidade* aparecen imaxes que nada teñen que ver coa nosa paisaxe urbana. A presenza, aínda que escasa, da Galicia rural e a ausencia da Galicia urbana, de importantes edificios arquitectónicos, de manifestacións culturais, etc. desvirtúa a imaxe dunha Galicia real e moderna e non favorece o papel dignificador do propio.

No grao de maior ou menor proximidade do libro ó medio inciden evidentemente elementos alleos ó ensino. A maior ambigüidade no tratamento dos temas vén dada por un intento de busca dunha maior amplitude de mercado. A clasificación das follas das árbores, por exemplo, pode ser tratada de forma xeral (lobuladas, dentadas, palmeada...) ou ben pode partir das nosas árbores máis comúns (ameneiro, bidueiro, carballo, castiñeiro, piñeiro...) e alcanzar, desde a paisaxe próxima da nosa xeografía, os mesmos obxectivos de coñecemento.

Mención especial merece o tratamento que recibe Galicia como nacionalidade autónoma. Seleccionados seis libros de texto de diferentes editoriais de 4º de E. P., constatamos que en tres non figura alusión ningunha a este aspecto.

Esta ausencia débese nuns casos a unha introducción gradual dos elementos institucionais (correspóndelle neste nivel o protagonismo ó concello e trátase en niveis posteriores o estudio das demais institucións galegas), pero noutros esta liña gradual non se deixa sentir no nivel elixido.

A análise do tratamento dos contidos da Área de Coñecemento do Medio Natural, Social e Cultural (na que o ensino ha de levarse a cabo obrigatoriamente en galego) é imprescindible, por afectar directamente á imaxe que sobre o próximo e propio vai te-lo noso alumnado e por incidir na dimensión dignificadora que este material tería que colaborar a crear. Importante tamén será con que criterio se selecciona nos diferentes claustros a outra área de ensino obrigatorio en galego, pero, dado que o avance da normalización do galego na vida dos centros vai estar unido ó aumentod o seu emprego como lingua vehicular de ensino, será necesario supera-la barreira dos mínimos, se queremos que o alumnado acade competencia lingüística e comunicativa na nosa lingua. O compromiso lingüístico do profesorado vai se-la clave determinante para facer unha distribución do galego e do castelán como linguas vehiculares nas distintas áreas e, consecuentemente, para que se utilice material didáctico en galego.

M.B.T. / R.G.G.

Entrevista

Manuel Bragado

Antón Costa

Entrevista a Manuel Regueiro Tenreiro

A situación

*Manuel Regueiro Tenreiro,
catedrático de filosofía, leva sete anos
ó fronte da Dirección Xeral de Política Lingüística.
Recollémo-la súa opinión sobre
o actual proceso de normalización lingüística
no ensino nesta longa entrevista,
onde non faltan os datos e un discurso esperanzado
sobre o futuro da lingua*

RGE.- Sete anos na Dirección Xeral de Política Lingüística son tempo abondo para tomarlle o pulso á situación da lingua galega, ¿que pensa o Director Xeral respecto de tal situación?

MRT.- Dunha situación de discusión dos usos da lingua galega pasouse a outra de aceptación da nosa lingua en tódolos ámbitos sociais. Polo tanto a situación é de esperanza.

RGE.- ¿Que rasgos substantan e caracterizan o traballo da Dirección Xeral para dar cumprimento á Lei de Normalización no ensino?

MRT.- Unha teoría e unha praxis clara de promoción do noso idioma dentro dun modelo de bilingüismo harmónico e limpo.

RGE.- Os casos basco e catalán son parcialmente distintos, pero tamén parcialmente similares. ¿podemos falar así de políticas tamén parcialmente similares?

MRT.- Si, pero parcialmente, é dicir, en canto que todos promocionámo-las linguas propias; pero as metodoloxías son distintas.

RGE.- ¿Pensa o Sr. Director Xeral que hai asimetría xurídica no recoñecemento dos dereitos lingüísticos dos cidadáns españois con respecto ao castelán e ás outras linguas? ¿Haberá que pensar en mudar algúns aspectos constitucionais relacionados coa cuestión?

MRT.- Como "desideratum" habería que buscar unha simetría xurídica. Non obstante, a Constitución foi un paso incomensurable para o plurilingüismo.

.....

*A Constitución foi un paso
incomensurable para
o plurilingüismo*

.....

a problemática do presente

Director Xeral de Política Lingüística

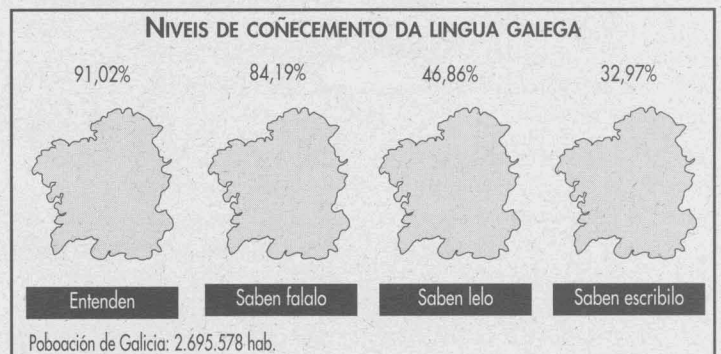
da lingua é de esperanza

RGE.- Desde a Xunta de Galicia fálase da búsqueda dun modelo de bilingüismo harmónico, e, sen embargo, os estudos internacionais de bilingüismo non recoñecen ese termo, tendo en cambio un recoñecemento científico a tipoloxía que fala de bilingüismo aditivo/substrativo. Sendo así, ¿por que a Dirección Xeral non se adecúa a esta terminoloxía cientificamente amparada?

MRT.- A súa pregunta xa inclúe unha resposta. Esta resposta é criticable desde dous puntos de vista: primeiro, fai un mito científico dunha cuestión terminolóxica; segundo, nega a nosa posibilidade de análise científica da realidade galega e con método propio. En todo caso, a nosa formulación ten correlato nas investigacións de psico e sociolingüística.

oficiais. Sen embargo, isto aínda está lonxe de ser unha realidade. ¿Como se ve isto desde a DXPL? ¿Hai previsto algún estudio de diagnóstico de logros lingüísticos á fin dos estudos primarios?

MRT.- Nun índice de prioridades o estudio proposto non sería dos primeiros. Os avances cara a harmonía, competencia semellante nas dúas linguas oficiais e presentes en Galicia, son importantes.

RGE.- Coa experiencia destes anos comeza a verse un alumnado que pode ter unha competencia aceptable na lingua

galega, pero que non a usa polos prexuízos presentes no ambiente, sobre todo nos ámbitos urbanos. ¿Cal é a súa opinión sobre isto? ¿Que pensa face-la Dirección Xeral para atallar esta situación?

MRT.- Efectivamente, os vellos galeguistas sempre pensaron que sabe-la lingua e falala era unha sucesión sen solución de continuidade. Hoxe comprobamos que non é de todo así. Digo "de todo" porque a maior competencia lingüística non hai un progreso igual, cuantitativamente falando, no uso. A cuestión está se é este un aumento correlativo ó esforzo no ensino. A resposta xa non está samente nos prexuízos, como vostedes sinalan na súa pregunta, senón que existen máis factores: fallos na didáctica, valoración insuficiente da lingua, desmotivación, erros na adscrición política, posturas de permanente enfrontamento entre linguas, posicións persoais paradigmáticas de rexeite da lingua, fundamentalismo lingüístico, concepción de simple defensa, e non promoción, da lingua.

RGE.- Dise en moitas ocasións que non se vai máis alá no uso do galego porque a sociedade

Os datos do Mapa Sociolingüístico

RGE.- Os datos do Mapa Sociolingüístico de Galicia, se se mira a franxa de idade máis nova, son moi preocupantes. E sono porque, ademais, confirman o que se observa nas franxas de idade aínda máis novas. ¿Como se ve esta realidade desde a DXPL? ¿Pensa que algo se debe facer desde as Institucións públicas autonómicas para reverti-lo proceso de caída de falantes iniciais en lingua galega? Por exemplo: ¿para cando unha boa e sostida campaña publicitaria a favor de que particularmente os adultos urbanos lle falen en galego ós nenos, ós fillos e viceversa?

MRT.- Esta longa pregunta cómpre dividila. Os datos do Mapa Sociolingüístico confirman a idoneidade do modelo de política lingüística galega. E así o poden comprobar nos gráficos que lles proporciono. A dinámica da lingua ten espazos de uso diferente. Está claro que os usos máis firmes da lingua galega están na madurez. Véxase o gráfico número 2. A subida de bilingües iniciais vese no Mapa Sociolingüístico. Véxase o gráfico número 3. Hai datos para a esperanza. Véxase o gráfico número 4. Existen programas en marcha que contemplan a promoción da Lingua nos sectores máis xoves da poboación.

Os datos do

Mapa Sociolingüístico

confirman a idoneidade

do modelo de

política lingüística galega

RGE.- A Lei de Normalización, no que fai referencia ó ensino, fala do obxectivo dunha competencia lingüística semellante nas dúas linguas

a problemática do presente

tampouco demanda ir máis alá. Pero a sociedade é vítima dos prexuízos. ¿Que medidas se pensa tomar para contribuir á desaparición destes prexuízos?

MRT.- Insisto en non considerar, é opinión persoal, que os prexuízos sexan o principal factor desmotivador. Os traballos que se están a preparar para seguir-la promoción lingüística incidirán sobre as actitudes.

RGE.- **Dá a impresión despois do pequeno rebumbio que se organizou cando saíu o novo Decreto de setembro/95, que "gañaron" a batalla os partidarios de deixalo sen contido, de que quede aí como algo que non se vai levar en serio á práctica. Pero o curso que vén vaise ver se vai**

pór en práctica ou non, logo deste ano de latencia. ¿Como se ve todo isto, que medidas complementarias se van levar a cabo?

MRT.- Dado que esta pregunta xa inclúe a resposta, debería limitarme a dicir que non comparto nada do que nela se presupón; pero debo engadir que o Decreto 247/1995 do 14 de setembro polo que se desenvolve a Lei 3/1983, de Normalización Lingüística, para a súa aplicación ó ensino en lingua galega nas ensinanzas de réxime xeral impartidas nos diferentes niveis non universitarios sufriu unha das campañas máis despiadadas e inxustas contra do ensino en lingua galega. Algúns ben importantes artigos de científicos e escritores defenderon o uso do

noso idioma no ensino; o resto foi un gran silencio, penso que o silencio que caíu no erro de atribución clásico: o galego é cousa da administración. Perdeuse unha boa ocasión para avanzar nas formulacións teóricas e prácticas.

RGE.- **O Decreto que citamos ten elementos positivos na teoría, aínda que hai sectores sociais que coidan que non tanto. Sen embargo, pode ocorrer que se utilice dun xeito perverso, de xeito que sirva para limitar os avances naqueles centros escolares nos que hai vontade de avanzar, mentres se fai a vista gorda diante dos centros que non o cumpren. Aí podería estar o caso de Palmeira. ¿Como atallar eses perigos?**

Os traballos

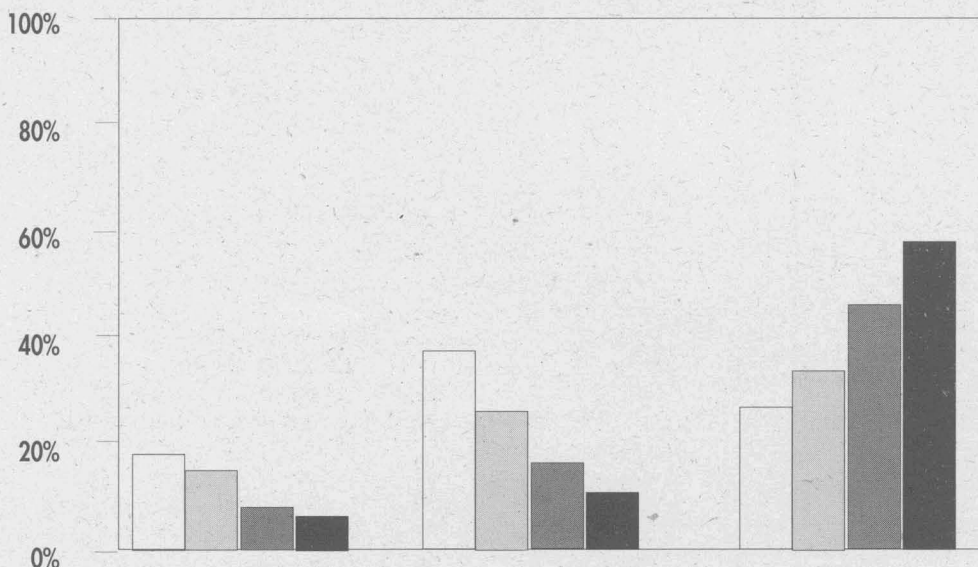
que se están a preparar para seguir-la promoción lingüística incidirán sobre as actitudes

MRT.- Esta pregunta é continuación da anterior e nela faise referencia ás reaccións, xa do mes de outubro, (o Decreto aludido viuse no Consello Escolar de Galicia en xullo), ¡tardías ¿non si?! Estas reaccións foron tamén interesantes e samente criticaban o decreto de tímido. Pero a práctica está demostrando a operatividade da norma para, entre outras cousas, evita-lo posible "xeito perverso" de usalo. Precisamente, dous casos antitéticos, non só o citado, demostran as virtualidades desa norma. A harmonía e a convivencia son valores que se están a desenvolver.

RGE. - **A Inspección Educativa é a que ten o papel de velar polo cumprimento do Decreto. ¿Faino? ¿Está a Inspección preparada para ese reto?**

MRT.- A resposta non pode ser máis que esta: naturalmente. Do contrario retrucaría, ¿estase a dubidar da profesionalidade do funcionario? ¿Cuidado coas descalificacións e xeneralizacións!

LINGUA HABITUAL DOS ENTREVISTADOS SEGUNDO A IDADE EN GALICIA

a problemática do presente

RGE.- A creación dos Equipos de Normalización nos centros é unha idea digna de loubanza. Sen embargo, en moitos casos eses ENL só existen sobre o papel, ou ben se limitan a facer actividades complementarias de animación. ¿Como potencia-la súa actividade?

MRT.- Os equipos de centro funcionan razoablemente ben. Estamos a axudarlles e a incentiva-los mellores proxectos que se presentan.

RGE.- ¿Séguese algún control informativo sobre a elaboración dos Proxectos Lingüísticos dos Centros? ¿Que impresións ten o

Director Xeral sobre isto? ¿En que grao se cumpre o mandato legal da obrigatoriedade de que a lingua de escolarización primeira sexa a lingua ambiental?

MRT.- Consonte co dito na pregunta sobre a Inspección Educativa ese “control informativo” está contemplado no artigo 11º do Decreto xa citado, onde se di: “A Inspección Educativa velará polo cumprimento do establecido no presente Decreto. Co tal fin os centros docentes públicos e privados que impartan ensinanzas de réxime xeral non universitarios remitirán á Inspección Educativa os

horarios, áreas e materias impartidas en lingua galega, así como a relación dos materiais curriculares empregados nestas materias”. No relativo ó último apartado da pregunta, debo notar que o artigo 4º non fala nin só, nin preferentemente da “lingua ambiental” na educación infantil, senón que será tida en conta; pero a lingua que usarán na clase os profesores e profesoras será “a lingua materna predominante”. En canto ós outros niveis é fundamental o equilibrio de uso das linguas oficiais tal e como se lee no artigo 9º: “Nas áreas ou materias –distintas ás sinaladas nos artigos 4º, 3, 5º e 6º– empregarase a lingua que se teña establecida no proxecto educativo de centro aprobado polo claustro e o consello escolar. En todo caso, no proxecto educativo do centro coidarase e respectarase o equilibrio entre as dúas linguas oficiais e nel constarán as oportunas medidas de apoio e reforzo para un correcto uso lingüístico escolar e educativo co fin de acadalo

.....

Os equipos de centro

funcionan

razoablemente ben

.....

obxectivo xeral establecido na Lei de Normalización, artigo 14.3º: “As autoridades educativas da Comunidade Autónoma garantirán que ó remate dos ciclos en que o ensino do galego é obrigatorio, os alumnos coñezan este, nos seus niveis oral e escrito, en igualdade co castelán.”

RGE.- ¿Por que a Xunta de Galicia renunciou a pór en práctica programas de inmersión, cando os datos do Mapa Lingüístico así o aconsellarían en determinadas situacións urbanas para

O programa PEAL

RGE.- ¿Podería expoñer algúns proxectos de actuación para o inmediato futuro?

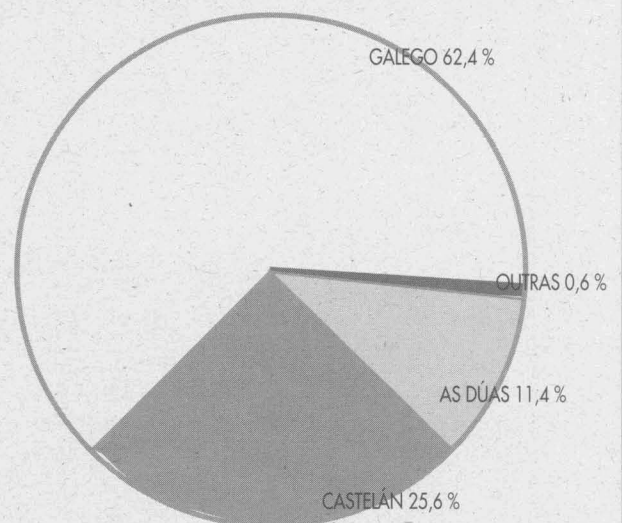
MRT.- Iniciouse un hai pouco tempo, entre outros, o nome do programa é PEAL: Programa de Ensino-Aprendizaxe de Linguas. Este é un programa de formación científica, coordinado por un Catedrático de Filoloxía e outro de Psicoloxía das Universidades de A Coruña e Santiago, respectivamente. Na súa elaboración estiveron a traballar especialistas en Lingua e Didáctica da Lingua da Universidade de A Coruña e de Psicoloxía de Santiago e Madrid.

O obxectivo do PEAL é o de proporcionarlles ós docentes de linguas en Galicia unha información científica sobre os posicionamentos pedagóxicos e lingüísticos máis de actualidade e máis axeitados ás esixencias da LOXSE.

O programa, estruturado en dúas partes, pretende: fundamentar e explicar unha didáctica xeral de aprendizaxe para a adquisición de linguas, tanto a nivel falado como escrito, poñendo ó alcance dos docentes as diferentes estratexias, segundo as metodoloxías máis modernas e máis amplamente desenvolvidas. Pretende, ademais, estudar e aplica-los distintos métodos de análise cientificamente contrastados nas tarefas docentes á hora de ensina-las linguas.

Este programa levarase á práctica mediante seminarios nos que participará un equipo de profesores, funcionarios docentes, desigandos pola Administración. Están programados dous seminarios para os responsables do ensino das diferentes linguas nos CEFOCOPS.

DISTRIBUCIÓN DA LINGUA INICIAL EN GALICIA

a problemática do presente

o logro dos obxectivos marcados legalmente?

MRT.- Os programas de inmersión son ben coñecidos para a introducción intensiva nunha lingua. Para nós o proceso de ensino aconsella un ritmo máis pausado, máis convincente e sedimentado. As presas non parecen boas.

RGE.- A cuestión dos materiais didácticos. ¿Que pensa da necesidade de promover publicamente aqueles que sexan máis necesarios para avanzar, non deixando á iniciativa privada editorial que vaia na dirección que lle sexa máis cómoda e rendible?

MRT.- Co actual goberno da Xunta estase a facer un apoio importante a produción editorial de materiais en galego. Faise desde a Consellería de Educación unha convocatoria pública e anual que é a de máis presuposto da Dirección Xeral de Política Lingüística. Non é certo que sexa unha política de axuda "deixada" á rendibilidade das editoriais. Se vémo-la orde de convocatoria e a súa resolución, existen uns criterios de priorización que responden á liñas programáticas da Consellería e de promoción lingüística.

RGE.- Os datos evolutivos dos que dispoñemos nestes últimos anos son contradictorios en canto a avances e retrocesos na normalización. ¿Pensa que hai lugar para a esperanza en canto á normalización da lingua galega?

.....

A situación de esperanza

fundaméntase en datos

que son confirmados

cada día

.....

MRT.- A situación de esperanza, exposta na pregunta, fundaméntase en datos que son confirmados cada día. Estes datos son analizados na obra do Presidente da Xunta *A lingua galega cara o ano 2.000*.

RGE.- ¿Quere engadir algo para os lectores deste simbólico número 25 da RGE sobre a normalización lingüística?

MRT.- A promoción do uso da lingua está no compromiso social do falante, do cidadán de Galicia. A administración pode poñer medios a disposición da sociedade; pero a palabra é súa, de quen está a ler esta entrevista, da cidadanía.

RGE.- Moitas gracias pola súa amabilidade.

.....

Estase a facer

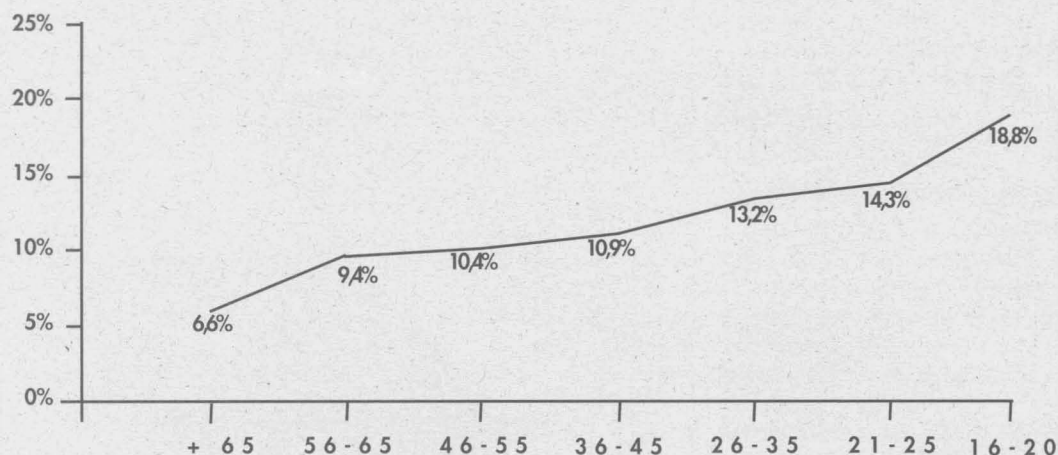
un apoio importante

a produción editorial

de materiais en galego

.....

BILINGÜES INICIAIS POR IDADE NO CONXUNTO DE GALICIA

As actitudes lingüísticas

Agustín
Fernández Paz

Membro de
Nova Escola
Galega

1. UNHA LINGUA OCULTA

Imaxinemos por un momento que un habitante doutro planeta, unha especie de antropólogo das estrelas, chega a Galicia coa misión de realizar un estudio sobre a situación lingüística do noso país. E supoñamos tamén que os seus poderes son limitados, xa que só pode observar a nosa vida en sociedade, sen que lle sexa posible entrar no ámbito do privado. Habería moitos aspectos que este extraterrestre podería analizar e entender con facilidade (a existencia de dúas linguas, os parciais usos diglósicos que facemos delas, a presenza asomballante dunha das linguas nos medios de comunicación...). Pero habería outros que axiña lle habrían facer ver que algunhas pezas non encaixaban no conxunto. Porque, por poñermos un exemplo, o noso visitante podería consultar os dous tomos do *Mapa Sociolingüístico de Galicia* que xa están publicados, e ler neles que unha alta porcentaxe da poboación do país declara ter o galego como lingua habitual, tamén nas cidades. Mais cando pasease de vagar polas rúas e prazas deses ámbi-

tos urbanos, cando entrase en cafeterías e comercios, sempre atento ó idioma en que se desenvolvesen as conversas, axiña comprobaría que as porcentaxes de uso do galego serían menores, sensiblemente menores que as que lle corresponderían de acordo cos datos do MSG. Mesmo se pasase algunha tarde paseando polo centro dalgunhas cidades, por esa zona limitada por unhas fronteiras invisibles, pero de doada identificación nun plano, podería ter a tentación de pensar que as persoas que utilizan o galego son unha minoría ben cativa, case inexistente. A conclusión que tiraría sería ben doada: ou ben o MSG é unha ficción ou ben o observado é un espellismo que oculta a realidade.

Claro que se o noso extraterrestre tivese máis poderes, e puidese tamén entrar nas casas e, sobre todo, acceder ós nosos pensamentos, axiña había ver que a aparente contradicción se esvaía coma a néboa dalgunhas mañanciñas de verán. Porque comprobaría como moitas persoas que nas oficinas, ou nos comercios, ou nas cafeterías, desenvolven as súas relacións en castelán, recuperan o galego,

.....

As actitudes se alimentan

das nosas vivencias e emocións,

dos nosos sentimentos

.....

a súa lingua primeira, cando están na intimidade das casas, ou na conversa cos amigos ou, sinxelamente, cando van soas pensando nos seus asuntos.

E entón o estudio si que podería ter unha conclusión clara e coherente: esta é unha sociedade na que unha das dúas linguas que se falan nela, a propia do país, a habitual na maioría da poboación, ten unha escasa presenza na vida social. Dalgún xeito, é unha lingua que permanece oculta, agachada, sobre todo nos ámbitos urbanos. Parece coma se houbera unha prohibición que impedise falala en público, unha prohibición só transgredida por unha minoría que tenta, ás veces con moitos atrancos, desenvolver a súa vida cotiá na lingua do país.

a problemática do presente

.....

Cremos que as actitudes lingüísticas presentes

nunha boa parte da poboación do país

son as que están servindo de freo

para calquera avance normalizador

.....

Pode que o visitante das estrelas só quedase parcialmente satisfeito con esta conclusión, quizais quixese atopar tamén a resposta a unha pregunta inevitable: ¿cal é a explicación destes comportamentos lingüísticos? Porque as dúas linguas son cooficiais e, na teoría, non hai atranco ningún para que unha persoa fale en galego en calquera ámbito e en calquera situación. Así que, ¿como falar dunha lingua oculta? ¿Onde está a prohibición, quen prohibe? Se a xente non a fala será porque non quere, ninguén llelo impide, ten plena liberdade para facelo.

Daquela o extraterrestre quizais decidise facer un estudo de casos, mirar con máis atención os comportamentos individuais, na procura da clave que os explicase. E, dese xeito, tal vez seguise a esa parella que

vai falando en galego pola rúa e que, ó entrar nunha cafetería, lle pide en castelán ó camareiro o que vai tomar. Un camareiro que lles responde en castelán e que logo, cando volve tras da barra, continúa a conversa, tamén en galego, que estaba a manter co seu compañeiro. Ou seguiría a esa nena que fala en galego na súa casa pero que, ó entrar no recinto da escola e bater coas amigas, cambia de lingua e pasa a falar con elas en castelán. Ou estaría a carón dese mestre que vén de conversar en galego cos seus compañeiros, durante o tempo de descanso, na sala de profesores, pero que ó cruzar a porta da clase pasa a facelo en castelán cos seus alumnos. Ou...

¿Que pensaría de nós este observador? ¿Que estamos a facer cada día unha inmensa representación colectiva? Se cadra, despois de observar unha longa lista de comportamentos, e de comprobar a fonda semellanza entre eles, chegaría á conclusión de que os habitantes deste país debemos ter instalado no noso cerebro un diminuto *chip*, un *chip* que contén un conxunto de regras ben definidas, que son as que nos marcan as pautas que deben rexer o noso comportamento lingüístico. É certo que algunhas persoas non seguen as regras, pero, neses casos, teñen conciencia da transgresión, o que é unha proba máis da existencia das normas.

Quizais o extraterrestre volvese cun informe así ó seu afastado planeta de orixe. Nós sabemos que leva canda el a explicación correcta, agás un pequeno erro, porque temos a seguridade de que ninguén nos trepanou a cabeza e nos instalou un *chip*, como se facía na fascinante *Triloxía dos tripodes*, de John Christopher. Agora ben, se o do *chip* non o tomamos ó pé da letra, senón nun senso metafórico, entón teríamos que concluir que o informe non ten nin a máis mínima fenda. Porque é certo que a maioría da poboación galega ten uns comportamentos lingüísticos que se rexen por unha especie de leis non escritas, das cales non somos conscientes, pero que actúan ferreamente dentro de nós.

Cando se fala disto, algunhas persoas tenden a pensar que se trata doutra mostra da habitual esaxeración dos partidarios da normalización lingüística do galego, sempre obsesionados coa teima de descubriren inimigos ocultos. Se unha persoa fala en castelán no médico, ou na escola, ou no Corte Inglés, será porque quere, xa que ninguén lle prohibe facelo en galego. Vivimos nunha sociedade na que temos a liberdade de optar por unha ou outra lingua, sen atrancos de ningún tipo. Así que falar de *chip* no cerebro, aínda que sexa metaforicamente, non son máis que ganas de buscar fantasmas onde non os hai.

2. AS ACTITUDES LINGÜÍSTICAS

Pero nós si sabemos onde está a orixe dos nosos comportamentos en relación co idioma, si sabemos cal é o contido do metafórico *chip* imaxinado polo extraterrestre: as actitudes lingüísticas. Unhas actitudes que teñen unha concreción individual, en quen se manifestan é nas persoas, pero que constitúen un problema colectivo, na medida en que as causas que as orixinaron son de orixe social.

.....

Sabemos que unha lingua pode compararse a unha cadea,

da que cada xeración é un elo. Unha xeración recibe a lingua

en herdo da anterior e ten o compromiso

de transmitirllela á seguinte

.....

a problemática do presente

Agora ben, ¿que son as actitudes? Entre as diversas definicións consultadas, todas elas semellantes, quizais esta sexa unha das máis axeitadas: "Tendencias ou disposicións adquiridas e relativamente duradeiras a avaliar dun xeito determinado un obxecto, persoa, suceso ou situación e a actuar en consonancia con dita avaliación". Sen embargo, máis que a definición (da que interesa salienta especialmente o feito de seren "adquiridas" e "duradeiras"), é moito máis relevante a análise dos elementos que é doado identificar en calquera actitude.

Así, temos sempre unha compoñente **cognitiva**, que vén sendo a armazón de conceptos e crenzas que a sostén, que serve para lle dar unha aparencia de racionalidade. E temos unha compoñente **afectiva**, que é a esencial, xa que as actitudes se alimentan das nosas vivencias e emocións, dos nosos sentimentos; e iso, precisamente, é o que garante a súa persistencia temporal e o que as fai inmunes ós razoamentos que se poden esgrimir contra ela. Finalmente, temos unha compoñente **conductual**; aínda que esta, máis que unha compoñente, é a expresión práctica e observable da actitude, a manifestación externa que nos permite identificala.

Podería pensarse, logo de ler o anterior, que estamos diante dunha evidencia que non precisa de reflexión ningunha. É natural que todas as persoas teñamos unha actitude sobre a lingua, igual que a temos sobre moitas outros aspectos da nosa vida. ¿Que hai de malo niso?

Esta última pregunta non é retórica e paréceme urxente contestala. Porque se ben é certo que as persoas manifestamos actitudes, positivas ou negativas, en relación con todo aquilo que afecta á nosa vida, o preocupante é cando resulta doado atopar, coma neste caso, as mesmas actitudes lingüísticas nunha grande maioría da pobo-

ación. Sobre todo cando se constata que moitos comportamentos que se derivan delas son considerados como "normais" ou "naturais" por unha boa parte dos creadores de opinión que funcionan na nosa sociedade

Algunhas persoas pensamos o contrario. Creemos, como explicarei máis adiante, que as actitudes lingüísticas presentes nunha boa parte da poboación do país son as que están servindo de freo para calquera avance normalizador, de xeito que a súa modificación é imprescindible se se quere ampliar o uso social do galego e, en consecuencia, a súa presenza no ensino. E creemos que é urxente falar das actitudes, porque o que as fai tan perigosas é o seu carácter case subliminal. Por iso temos que verbalizalas e analizalas. Porque se as recoñecemos, se nos decatamos de que están dentro da nosa cabeza e guían os nosos comportamentos, se deixamos ó descuberto as mentiras (ou medias verdades) sobre as que se asentán, estaremos dando o primeiro paso para contribuír á súa superación.

3. AS ACTITUDES LINGÜÍSTICAS: ALGUNS COMPORTAMENTOS

As actitudes que rexen a práctica lingüística das persoas que vivimos en Galicia, maniféstanse a través dun amplo conxunto de comportamentos e opinións, doadamente identificables. A modo de exemplo, analicemos aquí dous deses comportamentos, por seren os máis estendidos e, quizais, os máis perigosos para a normalización do galego.

A. Ós nenos, en castelán (e se son nenas, máis).

Velaquí a norma que guía o comportamento lingüístico que as persoas maiores adoitamos ter cos nenos e, máis intensamente, coas nenas. Esta práctica —que ten tamén, felizmente, as súas excepcións— concrétese no feito de que os adultos, por

sistema, cando nos diriximos a un neno, facémolo en castelán. O feito de que este sexa un comportamento seguido tamén por moitas persoas que falan galego habitualmente (xa é tópico refe-

a problemática do presente

.....

*É moi importante identificar e analizar os prexuízos lingüísticos,
porque na práctica funcionan como argumentos
que serven para apoiar e xustificar unha determinada
conducta lingüística*

.....

rirse ós pais que lles falan ós seus fillos en castelán) non vén máis que a confirmar a firmeza con que está asentado.

Esta práctica fai que entre moitos nenos e nenas o uso do galego sexa algo que se percibe como raro, como "non normal". Se observamos un parque, unha zona de xogos, o patio dun colexio, comprobaremos que a práctica totalidade das conversas se desenvolven en castelán, aínda que unha porcentaxe dos nenos pertencen a familias galegofalantes e teñan o galego como lingua habitual. Incluso pode darse o caso de que dous nenos galegofalantes, nos seus ámbitos naturais de reunión, se expresen tamén entre eles en castelán. É dicir, que oculten a súa lingua.

Podería pensarse que, nalgúns casos, os maiores actuamos así porque temos dúbidas acerca de se os nenos e nenas nos entenderán se lles falamos en galego. Pero non pode ser esa a explicación, porque todos sabemos (pódese facer a proba en calquera momento) que nos entenden sen dificultade. E, no caso das familias, tense dito que un comportamento así viña motivado polo desexo dos pais de que os fillos ascendesen, a través do idioma de prestixio, na escala social. Sen desbotar ese argumento, parécenos que hoxe é unha explicación insuficiente.

As raíces de comportamentos así aséntanse nesa desvalo-

rización que a poboación galega tivo (e que hoxe, parcialmente, aínda ten) de todo o que fose propio. Unha desvalorización que só se entende ó estudar a historia de Galicia e reparar na represión e a marxinação que sufriron a lingua e a cultura ó longo da historia do país. Renunciar a falarlle en galego ós nenos e nenas e pasar a falarlles só en castelán significaría contribuír a abandonar unhas raíces que non nos gustan: porque se identifican coa procedencia rural da maioría da poboación e porque se asocian co baixo status cultural e de prestixio que socialmente tiña o galego.

Pero este comportamento ten, está tendo xa, consecuencias gravísimas. Sabemos que unha lingua pode compararse a

unha cadea, da que cada xeración é un elo. Unha xeración recibe a lingua en herdo da anterior e ten o compromiso de transmitírllela á seguinte. E así vén pasando no ámbito de calquera lingua normalizada. Pero, nestas últimas décadas, en Galicia, atopámonos con que os naturais transmisores da lingua están desertando da súa función. Non hai unha campaña explícita, pero mesmo parece como se a houbese, a prol de que se rompa a cadea do galego. Quizais as mesmas persoas que actúan así non son conscientes dese perigo, do drama colectivo que a lingua está a vivir. Pero o certo é que unha lingua precisa transmisores e estes, na actualidade, están desertando da súa función. Por iso é urxente eliminar a actitude da que este comportamento só é a súa manifestación práctica.

B. Cando o teu interlocutor fale en castelán, tamén debes facelo ti.

Esta é unha das pautas de comportamento lingüístico máis arraigadas no conxunto da sociedade galega. En principio, parece unha mostra de respecto exemplar, semella que con el se acada un trato democrático e igualitario para as dúas linguas presentes nela.

De feito, as persoas que falan habitualmente en galego

.....

*As causas de que, en bastantes centros,
os avances no ensino do galego sexan tan cativos,
de que mesmo as medidas básicas da Administración
atopen resistencias poderosas, hai que buscalas,
cando menos parcialmente, na existencia
de actitudes lingüísticas negativas*

.....

a problemática do presente

saben que en ocasións se lles ten chamado a atención (“*qué maleducado, le hablé en castellano y él me siguió hablando en gallego*”) e se lles ten cualificado de obcegadas ou dogmáticas por non seguir esta pauta de conducta. Na práctica, son moitas as que, sendo galegofalantes habituais, obedecen á presión desta norma e cambian ó castelán cando o utiliza o seu interlocutor.

Quizais non houbera nada que obxectar a esta norma non escrita se o galego e o castelán tivesen unha consideración social semellante e, en consecuencia, os castelanfalantes *tamén* cambiases de lingua cando o seu interlocutor se dirixise e eles en galego. Pero non o fan así, agás excepcións. Créase entón unha disimetría que ten consecuencias gravísimas para a lingua galega. Jesús Royo, no seu libro *Una llengua és un mercat*², fai unha brillantísima análise do que hai detrás de todo isto. Nela, parte dunha sociedade de catro persoas (dúas galegofalantes, dúas castelanfalantes), coma se fose unha mostra da sociedade real, e analiza as conversas que se poden dar entre elas, obtendo 28 posibles actos de fala. Nesa análise, chégase a un resultado sorprendente: se as persoas se comportan de acordo co principio que estamos a analizar, un principio que socialmente é sentido como respectuoso e democrático, vemos que dos 28 teóricos actos de fala *isoamente 2 serán en galego e os outros 26 serán en castelán!* ¡O 93%! E o peor é que, se aumentamos o número de falantes, aínda que sempre sexa paritario –3 e 3, 4 e 4, n e n...– ocorre que as porcentaxes do castelán aumentan e as do galego diminúen. Cando n tende a infinito (e en Galicia vivimos case tres millóns de persoas), a porcentaxe de conversas en galego tende a 0 e a de conversas en castelán tende a 100.

¿Onde queda a democracia e

o respecto? Unha aparente igualdade lingüística devén nunha brutal ocultación do galego. ¿Como se pode seguir dicindo que é de boa educación falar en castelán cando nos falan en castelán? Iso, que nos “invita” a falar en galego só cando os interlocutores son tamén galegofalantes (unha práctica lingüística habitual, incluso entre xente comprometida co galego) leva aparellada unha ocultación feroz da lingua galega. En “leis” coma esta está a explicación dun fenómeno tan preocupante como é a escasa presenza social da lingua galega, sobre todo en determinados ámbitos urbanos. A transgresión desta norma, brutalmente lesiva para o galego, é unha das condicións esenciais para avanzar no proceso normalizador.

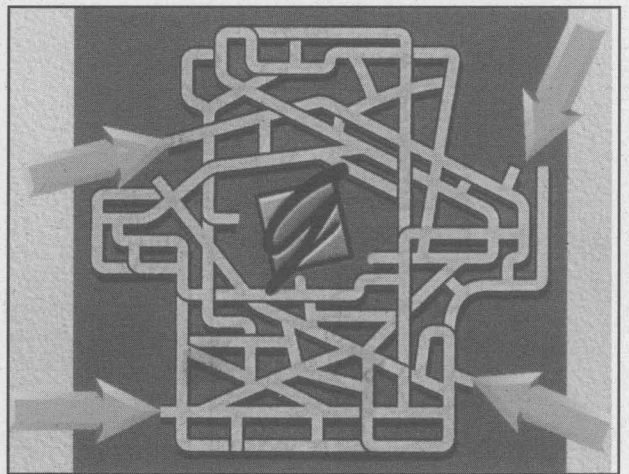
4. AS ACTITUDES LINGÜÍSTICAS: ALGUNS PREXUIZOS

Outras veces, estas actitudes non se traducen en comportamentos que afectan directamente á nosa práctica lingüística, senón que o fan en forma de opinións verbais. Son os chamados prexuízos lingüísticos. É moi importante identificar e analizar estes prexuízos, porque na práctica funcionan como argumentos que serven para apoiar e xustificar unha determinada conducta lingüística. Algúns deles xa os temos escollido tantas veces que mesmo soan a tópicos. E, sen embargo, seguen vivos e actuantes, mesmo entre as xeracións máis novas. Velaquí algúns dos exemplo máis coñecidos:

– *O galego vale para a vida rural ou para a vida afectiva, pero non vale para andarmos polo mundo da ciencia e da técnica.*

– *O galego representa o atraso, o carro de vacas; o castelán representa a modernidade, o ordenador.*

– *Os que falan galego, ou son da aldea ou son do Bloque.*

– *O galego significa quedarnos pechados en nós mesmos, tras do Telón de Grelas, cando o que hai que buscar é a universalidade.*

– *O galego fálase distinto en cada sitio, non nos damos posto de acordo entre nós.*

– *O galego bo é o que sempre falou a xente; o outro é un invento dos profesores, un galego artificial.*

– ...

E así poderíamos seguir coa lista destes prexuízos, presentes en todos os ámbitos da sociedade. Cada un deles podería (e debería) desmontarse e analizarse polo miúdo, descubriendo as medias verdades, os estereotipos e as contradicións que se agachan detrás. É dicir, deixando ó descuberto a súa inanidade. Pero neste traballo, necesariamente breve, quizais pague a pena facer só algúns comentarios sobre aqueles prexuízos máis directamente ligados ó ensino; é dicir, os que están presentes, sobre todo, na comunidade educativa (os que vimos de enunciar tamén o están, pero afectan a toda a poboación, mentres que estes teñen o seu hábitat idóneo no ámbito do ensino). Démoslles logo un repaso ós que máis se oen (aínda que a relación debería ser ben máis ampla), acompañándoos con algúns breves comentarios:

– *O do galego no ensino é todo política.*

a problemática do presente

É todo política, naturalmente. Política educativa e política lingüística. Como tamén o é a decisión acerca do currículo de cada etapa, ou a de implantar a Reforma, ou a de que o idioma estranxeiro se empece a aprender ós oito anos. Son decisións políticas. E tamén é política, plasmada no ordenamento legal, que o galego deixe as catacumbas e pase a ter presenza e ser lingua oficial no ensino, con todas as consecuencias que esa decisión leva aparelladas.

– *Coa clase de galego, xa abonda para que o aprendan.*

Ás veces, este prexuízo maniféstase aínda dun xeito máis radical: “*El gallego obli-*

necesidade de utilizala como vehicular noutras materias.

– *Os nenos, ó teren clase en dúas linguas, non falan ben ningunha delas.*

Cando se expresa unha opinión así, ou se di que agora teñen moitas máis faltas de ortografía ou cousas semellantes, en realidade estase dando unha visión equivocada dun posible problema real.

É certo que cando se traballa coas dúas linguas aparecen interferencias do castelán no galego, e viceversa. Pero, diante das interferencias, a postura correcta é o seu tratamento pedagóxico, tan rico e suxestivo, non a desaparición dunha delas. De

seguimento dun principio así en épocas anteriores condenou unha parte da poboación a un humillante semilingüismo.

– *Non se debe perder o tempo co galego, senón empregalo aprendéndolles outras materias máis importantes.*

¿Como é posible que se cuestione aínda a importancia da lingua? Sabemos que é esencial no proceso de formación, que está presente en todas as operacións intelectuais, e que hai unha forte correlación entre competencia en lingua e rendemento nas outras áreas (claro que, nestes casos, xa sabemos que o que se pon en cuestión non é “la lengua” senón “el gallego”).

Ademais, debemos dicir que se parte dunha falsa oposición, xa que a aprendizaxe dunha materia non supón atrancos coa doutras. Cando, por exemplo, se imparte informática ou matemáticas en galego, non só se están aprendendo esas materias, senón que tamén se está mellorando a competencia lingüística.

– *Non se pode dar clase en galego, porque os nenos son de familias castelán falantes.*

Dos prexuízos específicos do ensino, quizais sexa este o máis divulgado na actualidade. Pero tamén é un dos máis falsos; porque vén sendo coma se dixeramos: “estes nenos non saben matemáticas, as súas familias tampouco, polo tanto non podemos ensinarlles matemáticas”. Ocorre que o que se percibe como unha dificultade non é máis que un problema pedagóxico que se presenta, como é o feito de que hai nenos e nenas que proceden de familias nas que o castelán é a lingua familiar.

Pero iso non pode ser considerado como un problema, senón como un dato da realidade que se debe ter en conta na planificación precisa para conseguir dotar a ese alumnado dunha competencia lingüística adecuada. Unha planificación

**O profesorado é o responsable de crear nos centros un ambiente favorable
ó emprego do galego, que non se produce espontaneamente,
cando menos nas actuais circunstancias**

gatorio es una imposición fascista”, dicía unha pintada que, se ningún a borrou, se pode ler en fronte da Escola de Maxisterio da Coruña. É dicir, nin tan sequera o seu estudio, relegado ó ámbito do “optativo”. Pero, na versión máis suave, deféndese que a presenza do galego sexa unicamente como asignatura.

Non só os estudos prácticos, senón tamén a experiencia, serven para confirmar o erro en que esta afirmación se basea. É certo que o estudio dunha lingua axuda a adquirir competencia lingüística nela, pero non é menos certo que unha boa competencia só se adquire cando se utiliza en moi diferentes contextos comunicativos. É dicir, cando se escoita, se fala, se le e se escribe nela, non para estudiala, senón para expresarse e comunicarse cos mais. De aí a

xeito que, no canto de lamentar que existan, o que cómpre é utilizalas como unha vía didáctica para mellorar a competencia nas dúas linguas.

– *Só se lles debe ensinar o castelán, que lles vai ser necesario para a vida e para cando saian fóra.*

¡Cantos traumas, cantos problemas detrás deste prexuízo! Non só se está a pensar na emigración como destino para o alumnado. Ademais, pártese dunha visión equivocada: a crenza de que só é posible acadar competencia nunha lingua. Pero xa sabemos que é moi doado acadala na propia e noutras linguas, sempre que se planifique axeitadamente o ensino, xa que son dúas aprendizaxes que se complementan e se interrelacionan, beneficiándose mutuamente. Por desgracia, o

a problemática do presente

que pasa, inevitablemente, polo uso do galego como lingua vehicular.

5. AS ACTITUDES: UN ATRANCO PARA A NORMALIZACIÓN

Cando se abordan os problemas que presenta a normalización lingüística no ensino, existe a tendencia a considerar que estes problemas e as dificultades que se poden dar nos centros para avanzar na galeguización teñen unha orixe externa. É dicir, proceden de ámbitos alleos ós centros, sobre todo da Administración educativa e do contexto social. Non serei eu quen negue esa premisa, porque é indubidable que unha parte dos problemas teñen, cando menos parcialmente, unha orixe externa. Agora ben, creo que tamén é indubidable que a análise non queda completa se non recoñecemos que unha parte dos problemas está dentro dos Centros, que teñen a súa orixe na comunidade educativa (e, en moitos casos, nunha parte dun sector tan decisivo como é o profesorado).

Porque, se non consideramos tamén esa dimensión interna dos problemas, ¿como se pode entender, por poñermos exemplos recentes, que o Decreto sobre o uso do galego, o actual e o anterior, se incumpra nun significativo número de centros? ¿Como se pode entender que o galego ocupe en moitos centros unha posición residual e subordinada, mantida coa pasividade ou complicidade dun amplo sector dos claustros? ¿Por que, cando se lle pregunta ós membros dos Equipos de Normalización sobre as dificultades que teñen no seu traballo, sempre citan entre as máis importantes as resistencias que atopan nun sector do profesorado? ¿É que alguén segue pensado, inxenuamente, que se cambiase a Administración educativa, sen cambiar nada máis, os problemas se disolverían coa mesma

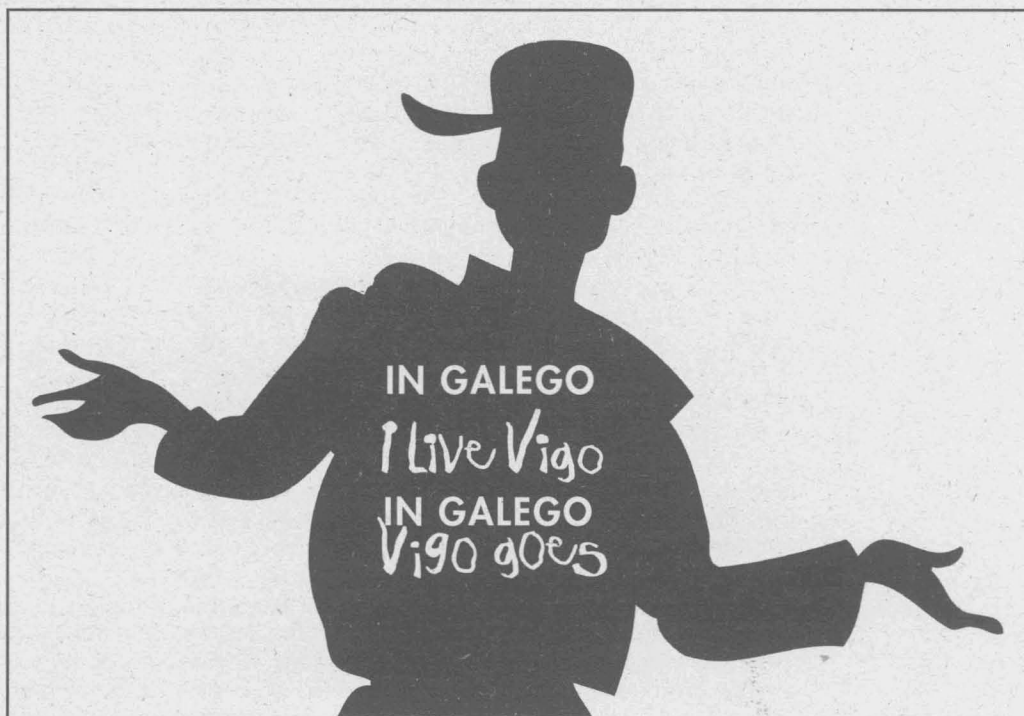
facilidade con que o fai o xeo ó botalo na auga quente?

Na miña opinión, as causas de que, en bastantes centros, os avances no ensino do galego sexan tan cativos, de que mesmo as medidas básicas da Administración atopen resistencias poderosas, hai que buscalas, cando menos parcialmente, na existencia de actitudes lingüísticas negativas. Porque as actitudes son esenciais na educación, e inflúen significativamente en todo o proceso de ensino-aprendizaxe. E estas actitudes están fóra (nos diferentes ámbitos sociais, e, por tanto, tamén nas familias e no alumnado), pero tamén están dentro (e aquí os claustros, polo papel que poden xogar, teñen unha importancia decisiva).

Cando se di isto, hai a tendencia a crer que se está facendo unha culpabilización (¡outra máis!) do profesorado. Pero non é exactamente así. Eu creo máis ben que o profesorado (maioritariamente, de orixe rural), antes que culpable, é unha vítima máis das terribles condicións sociais que padeceu a lingua galega en épocas pasadas (e que se prolongan, aínda que

debilitadas, ata hoxe), coa prohibición expresa do seu uso no ámbito escolar. Nesa experiencia histórica, nesas vivencias, atopamos o que nos explica a interiorización xeneralizada e a persistencia das actitudes lingüísticas negativas.

Agora ben, iso explica, pero non xustifica, o papel que un sector dos docentes está a xogar na actualidade, cun abandono de responsabilidades que, en moitos casos, é transcendental. Porque o profesorado é o responsable de crear nos centros un ambiente favorable ó emprego do galego, que non se produce espontaneamente, cando menos nas actuais circunstancias. Do mesmo xeito que unha planta ou un animal precisa dunhas condicións ambientais determinadas para desenvolverse, tamén así unha lingua que se encontre nunha situación minorizada, como lle ocorre ó galego. Porque cando se consegue iso, créase un ambiente que non obriga ós rapaces galegofalantes a agachar ou abandonar a súa lingua, senón que lles permite continuar instalados nela, xa que comprobamos que poden utilizala

a problemática do presente

sen complexos en calquera situación. Mentres que os nenos e nenas castelanfalantes, nun ambiente así, ademais de comprobar na práctica que a lingua galega se pode usar para todo, igual que calquera outra, senten o estímulo de aprendela, xa que comprobamos que é útil, que é funcional para a comunicación.

Pero a creación deste ambiente favorable ó uso do galego nos centros, así como o uso da lingua como vehicular, precisan da participación activa do profesorado. Se non se dá, case sempre é pola presenza das actitudes lingüísticas negativas. Por iso a conclusión é rotunda: é preciso centrar os esforzos na súa eliminación; só dese xeito se poderán producir avances significativos no uso da lingua galega no ensino.

6. A MODIFICACIÓN DAS ACTITUDES LINGÜÍSTICAS

Non é doada a modificación das actitudes lingüísticas. En moitas ocasións, tratouse de combatelas empregando unha variada batería de razoamentos (que só convencían ós previamente convencidos) ou apelando a certos sentimentos (que só atopaban eco nos que xa os compartían de antemán). Os resultados, neses casos, sempre foron ou ben o mantemento das actitudes ou, no peor dos casos, o reforzamento das mesmas.

Un exemplo axúdanos a entender o equivocado dunha estratexia así: imaxinemos que unha persoa posúe un coñecemento científico equivocado ou xa superado, como pode ser o modelo de Bóhr no que se refire ás partículas subatómicas. Bastará con explicarlle os últimos descubrimentos nese eido para que, sen maiores problemas, modifique os seus coñecementos e acepte o novo modelo teórico. Pero imaxinemos agora que esa persoa ten unha actitude negativa, por exemplo, contra as persoas xitanas ou contra as de

pel negra. Poderemos darlle mil argumentacións antirracistas, pero o resultado será moi distinto do anterior: pode que consigamos deixalo calado, sen argumentos para opoñérsenos, pero o máis probable é que non consigamos que esa persoa cambie as súas actitudes, cando menos de modo inmediato. E se demos os argumentos nosos dun xeito que esa persoa percibe como agresivo, quizais o que consigamos sexa o efecto contrario: o reforzo desa actitude. Porque, como dixeran antes, nunha actitude é importante á compoñente cognitiva, pero éo moito máis a compoñente afectiva. É esa, verdadeiro eixe da actitude, é moito máis persistente e difícil de mudar.

E logo, ¿que facer? ¿Non hai camiños para favorecer a muda de actitudes? Xaora que os hai, o que ocorre é que son de longa duración e esixen unha considerable dose de paciencia e persistencia. Porque calquera procedemento que ensaiemos debe combinar o tratamento da compoñente cognitiva e o da compoñente afectiva.

No que se refire á cognitiva, o tratamento é moi doado. Unha vez identificada a actitude e as crenzas ou prexuízos nos que se asenta, debe proporcionarse unha ampla información que sirva para contrarrestalos, acompañada dun conxunto de argumentos que mostren a solidez da alternativa³.

É máis complicado o tratamento da compoñente afectiva, xa que existe abordalo con armas semellantes. É dicir, só mediante actuacións que leven aparellada unha carga afectiva de signo contrario conseguiremos neutralizar esa negatividade. É dicir, mediante o exemplo. Por iso, a actuación dos que defendemos a normalización lingüística é esencial: mantendo unha coherencia entre o que dicimos e o que facemos (¿como imos convencer, por exemplo, se educamos en castelán ós nosos fillos ou se somos incoherentes

na nosa práctica?); manifestando as nosas ideas dun xeito firme e continuado, pero cunha actitude que exclúa a agresividade; valorando positivamente os avances que se poidan producir, por pequenos que sexan... É dicir, sendo, dalgún xeito, axente entusiasta e contaxiante do que queremos transmitir... e tendo moita paciencia, porque os cambios de actitude nunca se producen dun día para outro e precisan dunha ampla fase de latencia, dunha maduración no interior da persoa.

É un traballo lento, que precisa da axuda e do entusiasmo de todas as persoas que sabemos que a normalización lingüística e cultural (e nese proceso o ensino xoga un papel determinante) é o reto esencial que ten diante o noso país. Porque o rexeitamento do propio, as actitudes negativas que se dan na sociedade galega o único que fan é revelar a grave doenza colectiva que sufrimos, e que se traduce nunha alarmanante falta de autoestima. Como dixeran antes, é doado identificar as causas históricas desa carencia, pero tamén é urxente superalas e recuperar o orgullo do propio, tamén da lingua. E entender que só se pode ser universal desde as propias raíces, facendo así realidade o vello soño da Xeración Nós: a de sermos unha peza máis, en pé de igualdade, no inmenso mosaico das culturas mundiais.

A.F.P.

¹ César Coll e outros: *Los contenidos de la Reforma*. Santillana. Madrid, 1992.

² Jesús Royo: *Una llengua és un mercat*. Edicións 62. Barcelona, 1991.

³ Un exemplo deste labor informativo que contribúa á muda de actitudes témolo nunha boa parte do material que se utilizou na campaña "En galego vivo Vigo, en galego Vigo vai", promovida pola Dirección Xeral de Política Lingüística e o Concello de Vigo.

Actuación dos equipos de normalización lingüística

Miguel Barros Taboada

Rosa Gullón González

As reflexións que se fan neste artigo sobre o labor dos Equipos de Normalización Lingüística están baseadas na observación e no coñecemento directo, ó longo de tres anos, dos traballos levados a cabo en centros das provincias de Pontevedra e de Lugo, e tamén na información proporcionada por persoas coñecedoras da tarefa dos Equipos das outras provincias. Polo tanto, cremos que estas consideracións poden aplicarse, en xeral, á meirande parte dos E.N.L. dos centros de Galicia, con excepción daqueles que seguiron outras pautas de actuación (por se marcaren obxectivos diferentes, por se atoparen en situacións máis favorables ou máis desfavorables, por adoptaren estratexias distintas, etc.).

ANTES DE expoñer-mos ningunha clase de análise, queremos salienta un aspecto que consideramos prioritario para entende-lo sentido e o ánimo das reflexións seguintes. Os membros dos E.N.L. traballan xeralmente en condicións pouco favorables: en moitos casos non teñen ningunha redución no seu horario para poder dedicarse ás distintas actividades normalizadoras, dispoñen de escasos medios materiais, ás veces non contan co apoio e a colaboración dos propios compañeiros e frecuentemente traballan faltos de estímulo pola escasa colaboración da administración e pola incompreensión dalgúns membros da comunidade educativa e dos diferentes estamentos sociais.

Na maioría dos centros, a primeira proposta do E.N.L. consistiu en normaliza-los diferentes aspectos visuais e da documentación administrativa e de xestión. Esta intervención produciu, entre outros, os cambios: rotulación en galego das distintas dependencias do centro; predominio dos carteis e avisos no noso idioma; redacción en lingua galega do Plano

de Centro, da Memoria de actividades, das actas, etc.; emprego do galego nos boletíns de notas, nos informes individuais do alumnado, nas circulares, na correspondencia (coa administración educativa, cos concellos, con outros organismos e institucións, con empresas de todo tipo, coas familias, coas APAS,...) e etc.

Este obxectivo acadouse, en xeral, sen problemas, pois non implicaba ningún cambio actitudinal nin un compromiso lingüístico por parte dos diferentes elementos da comunidade escolar. Cómpre ter en conta, ademais, que na maior parte dos centros quen levou a cabo este traballo foron os membros do propio E.N.L.

Un dos aspectos esenciais para avanzar na normalización lingüística nos centros educativos é posuí-la maior cantidade posible de recursos didácticos en galego. É lóxico, polo tanto, que a maioría dos E.N.L. se marcasen como un dos seus obxectivos prioritarios a adquisición de libros para a(s) biblioteca(s) e, asemade, de todo tipo de material bibliográfico, fonográfico e videográfico, procurando abarcar tanto as diferentes etapas, ciclos e cursos impartidos en

cada centro como as distintas áreas e materias do currículo.

A este respecto hai que salienta que a súa selección esixiu o consenso dos profesores dos diferentes departamentos

Quinto OS EQUIPOS DE NORMALIZACIÓN LINGÜÍSTICA

As principais liñas de actuación dos Equipos de Normalización

As actuacións que debe desenvolver o E.N.L. son moitas e, no caso de certos regulados polo marco legislativo que define a súa constitución e funcionamento, é necesario sinalar as que consideramos máis importantes:

Debe propoñer, deseñar e coordinar os traballos que se fan para a creación sociolingüística da comunidade escolar e dos diferentes sectores que constitúen a comunidade educativa. Os datos obtidos como resultado destes estudos serviran de punto de partida para os dous "labores" que figuran a continuación.	Debe deseñar o plano anual para o uso do idioma. Neste plano deben incluírse medidas de acción positiva que sexa necesario facer para que a lingua galega se conserve, así como gradual na lingua oficial do centro nun repertorio das medidas máis importantes aparece no ficheiro 13 deste serie.	Debe propoñer unha adecuada planificación dos cursos das linguas oficiais no ensino. Unha medida crucial nesta planificación é a proposta de superación dos exames referidos ó uso do galego como lingua vehicular, tanto via para os rapaces e rapaces adiantados como para aqueles que non teñan unha boa competencia nas dúas linguas.
---	---	---

E.N.L.

É preciso, sobre todo, coñecer o punto de partida (realidade a analizar) do E.N.L. ten que clarificar o cambio que debe levar a cabo (ámbito de cada unha) e ter que se impoñer un plan de traballo que se realice en cada curso escolar, así como asegurarse que se avala esa competencia nas linguas, tanto por parte dos alumnos que teñan coñecemento como lingua familiar, como por parte dos que teñan como lingua familiar o castelán.

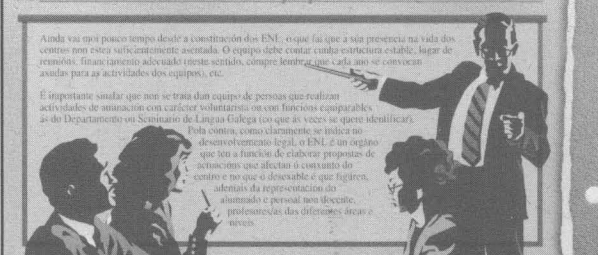
Debe asesorar o Equipo Directivo e os outros órganos do centro (Clayano, Consello Escolar, etc.) en todo o que se refira a aspectos legais, académicos, sociolingüísticos, aplicados e outros materiais, etc. Para iso, é importante que os membros do E.N.L. participen no labor de actualización, coñecendo a realidade bibliográfica e estando en contacto con outros Equipos ou con persoas ou asociacións do contorno que traballan a favor da normalización lingüística.	Debe propoñer e asesorar a organización de actividades que potencien as actitudes positivas de todos os sectores da comunidade educativa cara á normalización lingüística e ó uso do galego nas actividades cotiás do centro.
--	---

O funcionamento dos Equipos de Normalización

Amba vai moi pouco tempo desde a constitución do E.N.L. e que fa que a súa presenza na vida dos centros non este suficientemente asentada. O equipo debe contar cunha estrutura estable, lugar de reunión, financeiramente adecuado (neste sentido, cómpre lembrar que cada ano se convocan axudas para as actividades dos equipos), etc.

É importante sinalar que non se trata dun equipo de persoas que realizan actividades de animación con carácter solitario sen con funcións equiparables ao do Departamento ou Seminario de Lingua Galega (o que ás veces se pode identificar).

Polo tanto, como claramente se indica no desenvolvemento legal, o E.N.L. é un órgano que ten a función de elaborar propostas de actuación que afectan ó contido do currículo e no que é deseñable e que figuren, ademais da representación do alumnado e persoal non docente, representantes das diferentes áreas e sectores.

a problemática do presente

Na maioría dos centros, a primeira proposta do E.N.L. consistiu en normaliza-los diferentes aspectos visuais e da documentación administrativa e de xestión

para establecer as prioridades do centro, así como un esforzo de actualización en canto ó coñecemento do material existente en galego en cada caso concreto.

A inmensa maioría dos E.N.L. centraron tamén a súa actuación na realización dunha serie de accións dinamizadoras da vida cultural do centro. Son actividades que se poden catalogar como *extraescolares* ou *paraescolares*, que afectan a todo o profesorado (mellor dito, a toda a comunidade educativa) e que, polo tanto, non deberían estar unicamente promovidas/desenvolvidas polos membros do E.N.L.

A elaboración da revista escolar e a realización de actividades de radio son tarefas que tamén veñen recaendo, habitualmente, nos membros dos E.N.L. Cómpre ter en conta que a revista escolar pode representar un medio e un material de traballo importante de cara á normalización. Isto é posible, cando se persegue como obxectivo o coñecemento do contorno, ou cando se conxugan a creatividade do alumnado e eses traballos de investigación.

A inmensa maioría dos E.N.L. centraron tamén a súa actuación na realización dunha serie de accións dinamizadoras da vida cultural do centro

Despois do dito, é evidente que a meirande parte dos E.N.L. dos centros traballan na dirección de crear unha relación de afectividade do alumnado cara á lingua. Se as festas, as visitas culturais, as cancións, os xogos ... se fan na nosa lingua, estase preparando o camiño para que nun seguinte paso se una o lúdico co normalizador e dignificador.

Cómpre ter presente que os resultados do esforzo e da dedicación dos membros dos E.N.L., necesarios para levar adiante este difícil proceso, non se verán dun xeito inmediato; pero as experiencias vividas e atesouradas polos alumnos e polas alumnas poden ser semente que dea o seu froito, nun futuro máis ou menos próximo.

Singulares son as situacións nas que as propostas dos E.N.L. inciden no desenvolvemento do currículo. Isto sucede cando todo o centro asume unha determinada planificación lingüística, é dicir, cando se efectúa un reparto por áreas do galego e do castelán como linguas vehiculares do ensino.

Nestes casos, trabállase nunha liña diferente. En primeiro lugar, cómpre coñecer a lingua de instalación do alumnado, para poder fundamenta-

las liñas de actuación no Proxecto Educativo de Centro, PEC, e no Proxecto Curricular de Centro, PCC.

Ó remate dos ciclos, avalíase o nivel de dominio do galego, en comparación co castelán, o que permitirá a aplicación dun determinado tipo de estratexias ou a corrección das xa aplicadas.

Así mesmo, o cambio de enfoque que supón a implantación da LOXSE, provoca a inclusión no currículo do estudo do contorno, o que provoca que o libro de texto sexa só un máis entre os moitos recursos que cómpre empregar, e que sexa absolutamente necesaria a elaboración de material didáctico específico de cada comarca ou concello. Deste xeito, refórzanse os sinais de identidade do/a alumno/a e apréndese a valorar e respectar adecuadamente o noso patrimonio, ó mesmo tempo que se esperta o interese pola súa conservación.

Tendo en conta que o grao de normalización do galego no centro vén dado, fundamentalmente, pola extensión do seu emprego como lingua vehicular de ensino, este é o camiño que permite que cobren sentido tódalas accións e tódalas actividades relacionadas coa nosa lingua.

M.B.T. / R.G.G.

- * Celebración das festas cíclicas do ano (Nadal, Entroido, Magosto, Maíos) e conmemoración de datas significativas: Letras Galegas, Día da árbore, Día da Paz...
  - * Conferencias e mesas redondas sobre temas relacionados coa nosa cultura ou sobre diferentes aspectos de interese
  - * Concursos: literarios, de carteis, de caricaturas...
  - * Xogos dramáticos: asistencia a espectáculos teatrais así como a montaxe e posta en escena de todo tipo de representacións.
  - * Recuperación da nosa historia por medio de conferencias, visitas, traballos de investigación...
  - * Accións dirixidas ó fomento da lectura: actividades e campañas de animación, encontros cos escritores ...
  - * Campañas de normalización internas e externas: elaboración de adhesivos, confección de slogans e lendas, murais, marcapáxinas, ...
  - * Talleres medioambientais, de teatro, microlóxicos, de cestería...
  - * Exposicións: plantas, fotografías, material etnográfico, carteis, cerámica popular...
  - * Visitas a lugares de interese: museos, fábricas, monumentos,...
  - * Recollida de manifestacións de literatura popular: cantigas, refráns, adiviñas, contos, lendas...
  - * Concertos, audicións, recitais...
- (...)

a problemática do presente

Os pais e a lingua

José Luis
Mañana Varela

CONPAPA
Galicia

EN OUTROS TEMPOS non lonxanos, que algúns aínda recordamos, os pais xogaban un papel fundamental na transmisión de coñecementos culturais ás novas xeracións, tendo en conta que o modo de comunicarse entre pais e fillos sempre foi de maneira verbal. As súas actuacións ou posturas respecto á lingua que utilizaran eran elementais para o desenrolo da mesma. No caso da lingua galega, esta forma de comunicación entre xeracións foi a que a mantivo viva durante varios séculos.

Non podemos esquecernos que na actualidade existen outros factores importantes que teñen incidencia na transmisión de coñecementos e no desenrolo das linguas, sendo un dos máis destacados os medios de comunicación, e entre eles a televisión. Pero aínda así os pais seguen sendo o elemento primordial para que os seus descendentes adopten unha lingua ou outra, xa que as primeiras palabras que perciben os nenos na súa evolución sensitiva son as dos seus pais e as do entorno familiar. Son varios os autores que defenden a teoría de que aínda que os nenos nos primeiros anos do seu desenrolo poden assimilar varias linguas, sempre lles quedará máis fixada e terán maior facilidade para o seu uso aquela lingua que percibiron no inicio da súa evolución psicolóxica.

Partindo desta teoría, non hai dúbida de que se tratamos de conservar e fomentar a nosa lingua sería suficiente con que se falara no fogar, pero entendemos que eso non abonda. Hai que ter en conta que os pais, igual que o resto dos cidadáns, están sometidos a presión de axentes externos e de aí ven, que moitas veces se sintan invadidos polas dúbidas, incluso para decidirse cal vai a ser a lingua que van a falar cos seus fillos.

Por unha parte encóntranse inmersos nunha sociedade amplamente condicionada pola publicidade das grandes multi-

nacionais do comercio, que forman parte do poder económico, e que dispoñen duns medios de produción cada paso máis orientados cara un mercado internacional, sen outros obxectivos que a rendibilidade económica, e que utilizan nas súas mensaxes unha linguaxe uniformizada e allea á cultura galega e mesmo española.

Por outra banda, e xa dentro do mundo laboral, atopámonos con que nas xerarquías de mando, a lingua vernácula utilízase infimamente se a comparamos coa utilización do castelán. Esta porcentaxe de uso do galego diminúe a medida que o

RECUERDO ESCOLAR

CURSO 1955

a problemática do presente

.....

*Os pais seguen sendo o elemento primordial
para que os seus descendentes adopten
unha lingua ou outra, xa que
as primeiras palabras que perciben
os nenos na súa evolución sensitiva
son as dos seus pais
e as do entorno familiar*

.....

gra de cargo dentro da empresa é superior. Tamén inflúe o introducida que estea a empresa no mercado internacional, no que a lingua de prestixio por excelencia é o inglés.

No tocante os poderes públicos, podemos subliñar o pouco uso da lingua galega no que se refire á relación dos funcionarios co cidadán. Tamén cabe destacar a acción da maioría dos políticos, que de portas cara fóra, e diante dos medios de comunicación utilizan o galego, e nas súas relacións internas dentro do goberno utilizan o castelán.

Dentro da administración pública, un dos temas máis preocupantes no tocante ó desuso do galego é o papel que se xoga na escola pública. Normalmente, o único ó que se limita o goberno e a redactar decretos para a normativización da nosa lingua, e esquécese por completo do traballo que debería desenvolver para a súa conveniente normalización dentro do mundo do ensino, xa que actualmente son poucas as asignaturas que se dan en galego, e o titor/a do alumno/a preferentemente usa

o castelán para dirixirse ós alumnos, e ós pais, a menos que sexa galegofalante. Todos estes factores que se dan dentro do ensino fan que a lingua habitual dentro dos centros escolares sexa maioritariamente o castelán, a excepción, claro está, de algún que outro centro rural, onde o galego habitúa a ser a lingua empregada polos alumnos, causa que condiciona o idioma que teñen que empregar os profesores, tanto con alumnos como con pais.

Por outra banda atopámonos coa postura inversa, na que certas entidades ou organizacións utilizan a lingua galega como principal baluarte das súas ideoloxías, feito que deshumaniza o galego e que a eles lles ten sen coidado, sen ter en conta que unha lingua un patrimonio de todos aqueles cidadáns que a queiran usar.

Todos estes factores expostos anteriormente poden semmentar as dúbidas no seo familiar á hora de escoller a lingua que vai ser utilizada de cara a educación dos fillos. Cando aparecen dúbidas, maioritariamente decídense polo castelán, debido a súa gran implantación na sociedade, feito do que xa falei anteriormente.

Os que non dubidamos que a lingua galega é un patrimonio que non debemos perder, entendemos que a solución para a normalización do noso idioma non pasa por seguir redactando leis e decretos, nin librando guerras inútiles contra outras linguas. Esta postura é incorrecta, xa que cantas mais linguas coñezamos, mais nos enriqueceran cultural e socialmente. A solución está en levar a cabo actuacións claras e decididas por parte dos poderes públicos primeiro, e de tódolos cidadáns galegos despois, para a súa completa integración na sociedade actual, esixindo dos poderes económicos un maior respecto á nosa identidade cultural.

Outra solución pasa por demostralle a tódolos poderes que os que defendemos e respetamos a lingua galega non só miramos ó noso arredor, senón que a nosa visión da sociedade chega moito mais aló de Pedrafita, e que nos sentimos tan internacionais coma calquera. Nunha palabra; que sen renunciar á nosa identidade e ó noso patrimonio cultural, tamén nos sentimos cidadáns do mundo.

J.L.M.V.

.....

*Os que non dubidamos que a lingua galega é un patrimonio
que non debemos perder, entendemos que
a solución para a normalización do noso idioma
non pasa por seguir redactando leis e decretos,
nin librando guerras inútiles contra outras linguas*

.....

a problemática do presente

A normalización das apariencias

X. M. Sarille

Mesa pola
Normalización
Lingüística

CANDO ESTE artigo saía publicado na revista de Nova Escola Galega, A Mesa pola Normalización Lingüística cumprirá dez anos de existencia. É un bó aniversario para facer balanço. Nova Escola Galega fixera-o co mesmo gallo e avaliara-se a fondo. Este artigo é sobre a situación do galego e non sobre a vida da Mesa, de calquer xeito, e porque van dez anos, quero lembrar antes da análise un par de cousas.

Isto non é un matrimonio pero dez anos de colaboración en Galiza, sen disensións de

importancia, sen pelexar polos cómaros nen polas guichas, é extraordinario. Sobre todo cando as organizacións non están formadas polos mesmos mascaróns con distintos adubios; e non é este o caso. Na Mesa sentímonos orgullosos de levarmos dez anos na Plataforma polo Galego no Ensino, sabendo colaborar con Nova Escola, AS-PG, CIG e CCOO, e seguir condicionando a política lingüística nas escolas e institutos. Niso estamos agora mesmo co actual Decreto e a recén saída campaña de "O ensino en galego. Están no seu dereito".

A outra cousa prévia é que algúns sentimos neste tempo a ledicia de traballar con persoas como Antón Costa ou Paco Veiga. Antón é un vello coñecido e por iso non houbo sorpresas. Coñecer a Paco serviu-lle un pouco a este servidor para renovar as esperanzas e exorcizar os constantes "un paso adiante e outro atrás Galicia...". Son os dous dos imprescindibles segun aquela categoría establecida por Bertolt Brecht. O que levamos deste traballo é a riqueza que nos transmitiron e a amizade que existe.

Dicia un xornalista italiano que non hai cousa que non se

INFORME 1995

El **Informe de Amnistía Internacional** es una contribución a la lucha por la justicia, la igualdad y la libertad. Expone una amplia gama de las violaciones de derechos humanos que padecen las mujeres, los hombres y los niños de 151 países del mundo y señala a los responsables. Este informe lanza un desafío a los gobiernos para que acaben con tamaño ultraje.

PVP: 1.800 ptas.

(+ 175 ptas. gastos de envío; 285 ptas. en contrarreembolso).

 **amnesty
international**
SECCIÓN ESPAÑOLA

Si desea recibir un ejemplar del informe, solicítelo
al Apdo. 50.318 - 28080 Madrid
o al teléfono 531 25 09

a problemática do presente

*Somos unha das nacións do mundo –sen estado–
que máis diñeiro gasta en lingua,
unha actividade cara e que non todos poden permitir-se*

poida explicar en vinte liñas, e que se cómpren máis é que está mal explicada. Despois da retórica lanzada toca, daquela, falar da normalización lingüística.

A cousa está mal mal. Somos unha das nacións do mundo –sen estado– que máis diñeiro gasta en lingua, unha actividade cara e que non todos poden permitir-se. Por exemplo, en Mozambique non se publicou nengun libro en todo o ano 90 porque non puideron. Decidiron agora integrar-se na Commonwealth como xeito de buscar un paraugas económico e cultural protetor. O idioma oficial pasará a ser o inglés. ¿Ten algunha importancia? seguramente non, porque estas cousas preocupan cando a poboación non morre degolada, de andácio ou de fame e ten uns mínimos vitais asegurados.

En chegando a un certo estado de benestar, é lóxico preocupar-se pola lingua e percurar a súa normalización. Sen ese

acompañamento e outros como a cultura en xeral, as artes, etc., produce-se o empobrecemento humano e a falta de liberdade.

O idioma galego comeza a ser un dos mellor estudados. O mapa Sócio-Lingüístico elaborado recentemente pola Real Academia Galega pode ser un dos estudos máis amplos do mundo sobre a socioloxía dun idioma. Existe un enorme mapa dialectolóxico, hai estudos sobre o galego no comercio, danse-lle voltas ás actitudes lingüísticas no censo electoral, etc.

De todas estas análises desprenden-se tres datos fundamentais. Un é que desde hai dez anos o galego instalouse en certos ámbitos de prestíxio dos que até daquela estivera afastado. Comeza a ser idioma da administración, dunha TV., e estuda-se obrigatoriamente no ensino. Por primeira vez as novas xeracións deixan de ser ágrafas na súa lingua. Esta entrada non significa que o

ensino ou as TVs. sexan en galego, nen que sexa a lingua predominante na administración. Hai un paso cualitativo acadado, pero cuantitativamente non vira o absoluto predomínio do castellano nestes campos.

O terceiro dado é que se perden falantes a medida que se descende na pirámide poboacional. Na xeración que ten agora entre 65 e 74 anos perto do oitenta por cento son galego-falantes, na que teñen entre 16 e 24 anos só o trinta e oito por cento (cito de memoria), teñen como idioma o galego. A caída é firme, constante, sen diferencias entre o período franquista e o democrático, no que se desenvolveu unha pretendida política lingüística. Os datos revelan, sen dúbida, un total desinterese ou un grande fracaso das institucións ao non seren capaces de virar a tendencia á minorización.

A Xunta podería recoñecer estes datos dos estudos encargados por eles e obrar en consecuencia, replantexando a política lingüística, pero prefíere esquece-los e procurar que non se volva debater sobre eles. É o caso do mapa Sócio-lingüístico.

Este panorama dá lugar a grandes paradoxos: As novas xeracións, as que menos galego falan, son as que mellor o consideran e máis o defenden. As que máis galego falan as que máis o desprezan (e se desprezan). Galiza é un dos países que teoricamente máis gasta en idioma, pero o diñeiro vai parar a actividades curiosas e folclóricas (vexa-se o recente refraneiro da vaca galega pago con diñeiro de política lingüística, mentres o Windows 95 non saía en galego e si en catalán e basco). Di-se que se gasta en idioma, pero gasta-se en propaganda institucional acorde co que busca a clientela do PP. Por se a alguén lle interesa, acaba de saír un método de baile galego pagado por política lingüística. Viven na Galiza do aturuxo.

X.M.S.

*Este panorama dá lugar a grandes paradoxos:
As novas xeracións, as que menos galego falan,
son as que mellor o consideran e máis o defenden.
As que máis galego falan as que máis o desprezan
(e se desprezan)*

O galego no ensino. Unha tarefa colectiva

Xosé Manuel
Barreira
Rodríguez

Federación
do Ensino
de CC.OO.

AFEDERACIÓN do Ensino de CC.OO. vén apostado decididamente pola plena normalización da nosa lingua na Escola. Proba disto é a súa participación, desde o comezo, en todas as plataformas que ó redor da Mesa pola Normalización se teñen xerado en distintos sectores da sociedade galega. Un dos terreos nos que maior foi o esforzo é quizais no eido do ensino. Aquí, en colaboración coa Mesa e outras organizacións, participamos en diversas iniciativas como puideran se-las campañas de sensibilización a prol da recuperación de novos ámbitos de uso para o galego ou a presentación á Xunta de Galicia dun plano de normalización lingüística.

A Plataforma do Ensino conformada por CC.OO., C.I.G., Nova Escola Galega, A.S.P.G. e a Mesa Pola Normalización Lingüística, constitúe un marco unitario que se vén mantendo desde a súa creación, superando todos aqueles avatares polos que o mundo sindical e a renovación pedagóxica teñen pasado en Galicia. Este feito excepcional evidencia o grande interese dos membros da mesma por mante-lo consenso que permita acadar-las obxectivos que se marcaron.

A Plataforma tivo un papel moi importante na demanda de desenvolvemento normativo da normalización lingüística (proposta de decreto de normalización, proposta de creación dos Equipos de Normalización Lingüística, decreto de exención, loita xurídica que botou abaixo

o primeiro dos decreto de exención do galego,...) ou coas campañas de sensibilización cidadá.

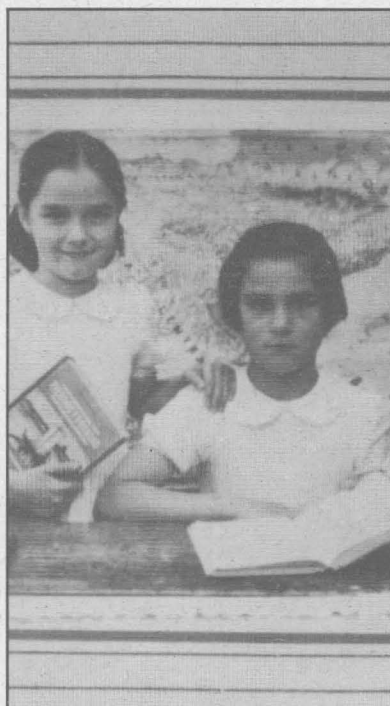
¿QUE SE TEN ACADADO NESTES ANOS?

Desde CC.OO., temos que recoñecer que se ten avanzado moito respecto ó punto de partida nos primeiros da década dos oitenta, sen embargo, aínda queda moito por facer para acadar-la plena normalización do noso idioma no mundo escolar e na sociedade no seu conxunto. O prestixio da lingua segue sendo unha asignatura pendente nalgúns sectores sociais, isto leva a que cando comparamos sen unha perspectiva histórica sintamos unha profunda frustración por conside-

rarmos que se debería de estar nunha mellor situación.

O profesorado concienciado que traballa a prol da normalización lingüística é certo que conta cunha normativa que lle posibilita e facilita este labor. Non é menos certo, sen embargo, que o pouco que se leva avanzado é froito fundamentalmente de voluntarismos e esforzos individuais de persoas interesadas na defensa da lingua e os dereitos lingüísticos dos cativos e as.cativas. É dicir, máis ca dun enfoque asumido por todo o mundo, é resultado do traballo militante e comprometido de parte dos colectivos implicados.

Nos niveis nos que a normativa que desenvolve para o ensino a Lei de Normalización Lingüística delimita claramente

a problemática do presente

Reclamamos un Plano de Normalización do Ensino

no que deberían estar recollidos os obxectivos e estratexias a longo prazo,

abrindo un marco de debate que implique

ó conxunto da sociedade galega

---

cales son as actividades docentes que deben levarse a cabo en lingua galega, o uso do noso idioma nas mesmas é claramente maioritario. Alí onde hai unha maior indefinición e se deixa en mans da Escola o determinar se debe de usar unha ou outra lingua, o panorama é máis preocupante.

En Educación Infantil e Primeiro Ciclo de Primaria, momento clave por ser cando se leva a cabo a alfabetización das criaturas, a norma establece que se debe de impartir-lo ensino na lingua maioritaria do alumnado. O certo é que nestas etapas claves para fixa-lo código lingüístico no que os alumnos e alumnas se van desenvolver ó longo da súa vida escolar non se están a dar los pasos precisos para xera-lo avance deseable. Pensamos que, para que non sexa estéril o traballo posterior, os alicerces hai que asentálos ben agora. Se conseguimos extende-lo galego nos primeiros anos da escola, teremos dado un paso decisivo para normalizalo no conxunto do sistema educativo.

Para supera-los atrancos e asenta-los progresos que posibilita o actual marco normativo sería preciso facer un maior esforzo no senso de ilusionar a todos e todas, de cara a prestixiar e fomenta-la nosa lingua no conxunto da comunidade educativa. É este o único camiño para que se poida garantir

que tódolos nenos sexan alfabetizados na súa lingua materna.

O feito normalizador debe de ser asumido no ámbito de toda a sociedade galega, soamente deste xeito se controlará a influencia que esta poida ter nos esforzos que faga a escola.

Só poderemos saír do trollo no que estamos empantanados se se fai un esforzo para desbottarmos, de xeito definitivo, os complexos e prexuízos de tódolos falantes. Neste eido, as autoridades responsables non cabe dúbida que están poñendo recursos, pero ¿son estes os axeitados? Sinceramente, á vista dos resultados, coidamos que non. Poñer cartos enriba da mesa pode ser un bo medio para lava-la imaxe, tranquiliza-la conciencia ou tamén pode ser un esforzo sincero de quen quere e non sabe como. O certo é que sería preciso botarlle máis imaxinación e buscar novas estratexias para acadar este obxectivo.

Con respecto ó freo que os comportamentos dalgúns adultos supoñen para a recuperación da lingua, queda unha opción á esperanza. A pesares de que as enquisas nos digan teimosamente que as novas xeracións usan menos o galego, tamén é constatable que os prexuízos de cara a lingua son menores, quizais a escola teña feito algo neste senso.

Outro fenómeno que non debemos esquecer é que alí

onde os maiores non intervimos trasladando as nosas ideas e planteamentos o avance é significativo. Na familia ou na escola, ben de forma explícita ou ben mediante o currículo oculto, influímos no posicionamento cabe da lingua nun ou noutro senso. Cando deixamos ós rapaces e rapazas sós diante do TV, non se cuestionan problema ningún para oír como Songocu ou Xabarán lles falan en galego. Poida que estes personaxes rematen por facer máis, xa o están facendo, pola normalización do noso idioma, ca escola e demais institucións empeñadas no tema.

Outro capítulo de importancia capital é o da formación do profesorado, sobre todo nos niveis nos que o decreto 247/1995 suporá a obrigatoriedade de impartir no noso idioma novas materias. Desde CC.OO. temos reclamado reiteradamente a necesidade urxente de deseñar planos de formación específicos dirixidos en dúas vertentes: por unha banda que garantan a xeralización ó conxunto dos docentes do nivel de perfeccionamento (requisito mínimos para a docencia en galego), e por outra unha formación específica dirixida ó profesorado das distintas materias ó que tamén se debe fornecer de materiais de apoio suficientes e de calidade.

Coa intención de que todos estes esforzos non sexan unha serie de remendos inconexos vimos demandando, xunto co resto da plataforma, un Plano de Normalización do Ensino, para o que temos presentado diversas propostas. Neste Plano deberían de estar recollidos os obxectivos e estratexias a longo prazo, abrindo un marco de debate que implique ó conxunto da sociedade galega de modo que os distintos sectores contribúan a deseñar e rematen por asumi-las metas que se fixen de cara normalización plena.

X.M.B.R.

a problemática do presente

.....

O Parlamento de Galicia fíxose eco das nosas iniciativas e que un 95% delas, aproximadamente, foron aprobadas

.....

lingüística nas notarias, sobre o cumprimento polos interlocutores sociais do disposto no artigo 25 da Lei de Normalización Lingüística, no referente ó texto dos convenios colectivos, sobre a adopción de medidas para posibilita-la inscrición dos apelidos galeguizados no Rexistro Civil, sobre a publicación da versión galega das leis do Estado, sobre o emprego do galego no permiso de conducir, sobre a modificación do artigo 37 do Regulamento hipotecario, que contradí os dereitos lingüísticos dos cidadáns, recollidos no artigo 3 da Constitución, no artigo 5 do EAG e na Lei de Normalización Lingüística de Galicia, sobre o uso normal da lingua galega nas empresas públicas instaladas en Galicia, sobre a reforma da lei da función pública de Galicia sobre o uso do galego nas actividades empresariais, sobre a normalización lingüística no campo sindical e laboral, sobre a normalización lingüística na Administración local, proposición de lei para a substitución dos nomes propios no Rexistro Civil permitindo o cambio cara ó galego dos nomes

.....

Unha das nosas iniciativas máis chamativas e o impulso do galego en grandes empresas privadas

.....

inscritos con posterioridade a esa data, sobre o asinamento dun convenio con RENFE para a normalización lingüística na citada empresa, etc. etc.

Esta síntese da actividade parlamentaria que provocou a Asociación de Funcionarios para a Normalización Lingüística, deu pé a moitísimas xestións que contribuíron a abrirlle-las portas a lingua galega. Os convenios asinados coas centrais sindicais, co Colexio Oficial de Notarios de Galicia e das asociacións profesionais de funcionarios da Xustiza, son tres exemplos sobranceiros, do labor que estamos a enumerar.

Mención aparte merecen os encontros de cento setenta e cinco rexedores municipais celebrado en Compostela en maio de 1984, que aínda que foi convocado por Don Xerardo Estévez, alcalde do concello santiagués, foi a Asociación a inspiradora da convocatoria e a encargada de redacta-la **Declaración dos Alcaldes galegos pola normalización lingüística**. O mesmo podemos dicir da normalización lingüística no ámbito xudicial, que comezou unha vez que a Asociación convocou e asinou un convenio con Xuíces para a Democracia, Asociación Profesional da Maxistratura, Unión Progresista de Fiscais e Xustiza e Sociedade. A Xunta de Galicia aceptou o plan normalizador e como consecuencia creáronse en Galicia as prazas de normalizadores nas catro audiencias provinciais e no Tribunal Superior de Xustiza, neste ámbito cómpre salientalo labor realizado polos nosos afiliados os maxistrados García Ramos, Barreiro Prado, Orenco Pérez, Fernández Leiceaga e os fiscais Carlos Varela e Benito Montero. Todos eles, ó igual que o notario Gutiérrez Aller, impulsaron un proceso que a moitos semelláballes imposible. Pero velaí está: milleiros de sentencias dictadas en lingua galega e algúns xulgados con

toda a súa documentación normalizada.

Pero a actividade da Asociación de Funcionarios para a Normalización Lingüística non quedou só aí. Celebráronse ininterrompidamente cursos dirixidos a funcionarios das distintas Administracións Públicas e conseguíuse a creación dunha Sección de Linguaxe Xurídica Administrativa no Instituto da Lingua Galega, que realizou un inxente labor para que a lingua que se utilizara nas administración fose a máis depurada e axeitada.

.....

Ese gran "pacto" ou compromiso coa lingua terá que caracterizarse polo afán constructivo e polos actos de impulso institucionais das entidades públicas e privadas

.....

Unha das actividades, tamén, máis chamativas da nosa actividade foi o impulso do uso do galego en grandes empresas privadas e a nosa participación decisiva na creación da Fundación Galicia Empresa, que tan importante é para normaliza-la lingua no ámbito empresarial.

Este relatorio non é completo. Se tiveramos que facer un balance máis polo miúdo teríamos que expoñer outras actividades que dinamizaron un proceso que comezou en 1983 e que aínda hoxe precisa do concurso de tódalas organizacións da sociedade civil galega.

X.G.M.

a problemática do presente

Facer normal algo máis que a lingua

Xulio Pérez

Paco Veiga

Instituto de
Bacharelato de
Melide

ONCE DA MAÑA. Calquera mércores escuro e triste do inverno galego. María –ou Rebeca, ou Vanessa, ou Sonia, ou Jon...– comeza, con pouco entusiasmo, a súa clase de literatura galega na aula de 3º de BUP de calquera instituto galego. Unha clase pretendidamente de literatura que se acaba convertendo en simple historia da literatura –ou, pero aínda, en simple historia de Galicia–. O profe, non sen certa resignación franciscana, tenta teimudamente que María e os seus compañeiros interioricen os principais feitos históricos que teñen acontecido neste país ó longo dos séculos, feitos históricos, á fin, estreitamente relacionados coa propia creación literaria.

¡Oh sorpresa! En certos momentos da nosa tortuosa existencia como pobo seica non estabamos sós. Mesmo o profe dixo que en Évora, en Braga, en Faro, os nosos colegas están estudando o mesmo que nós, porque daquela formabamos un mesmo país con Portugal. Máis sorpresas; aquilo de Cervantes, de Lope de Vega e dos seus coetáneos nada tiña que ver con Galicia. Daquela nós estabamos condenados ó máis duro ostracismo. Tres séculos, e aguantamos de milagre. Seica, incluso aquilo dos católicos reis tampouco era tan verdade como se dicía.

a problemática do presente

María, Rebeca, Vanessa, Jon, e mesmo Manuel, recibiron moitas clases no idioma do país desde que comezaron a súa xa dilatada vida de estudantes. Pero ninguén se acordou de lles contar case nada da súa propia historia

María, Rebeca, Vanessa, Jon, e mesmo Manuel, recibiron moitas clases no idioma do país desde que comezaron a súa xa dilatada vida de estudantes. Ciencias Sociais, Coñecemento do Medio, Historia, mesmo Matemáticas... E incluso, agora, en terceiro, ata en Filosofía, en Ética e en Física lles falan galego. Pero ninguén se acordou de lles contar case nada da súa propia historia.

Concha, trinta e cinco anos. De profesión, ensinante de Ciencias Naturais. As súas orixes sitúanse nas montañas luguesas. Por propio convencemento utiliza nas súas aulas, desde o comenzo da súa vida profesional, a lingua galega. Cae de caixón: en Galicia, en galego. Entrégase, non obstante, ós programas oficiais, que veñen dados de arriba. O Graduado Escolar, a Selectividade, ou calquera outro coador, está preto, e non quere que os seus alumnos, as súas alumnas, cheguen en inferioridade de condicións a ningures. Esqueceulle en todos estes anos dirixir o seu obxectivo cara os arre-

dores. Os seus discípulos saben distinguir –en diapositiva– o que é un baobab sen dubidar. Non estarían tan seguros de identificar unha bidueira.

Ramón. Trinta anos. De profesión, ensinante de Historia. As súas orixes hai que buscalas nas remotas montañas de Castela e León. Ensina en Galicia porque de algo hai que vivir. Máis alá de estar en trance de superar os cursiños oficiais ós que se ve obrigado a asistir por mor das oposicións, non é quen aínda de dicir nin media palabra en galego. Pero sabe onde está instalado. Máis mal que ben –el debe poñerse ó día tamén nestas cuestións que nunca lle esixiron na carreira– xa informou ó seu alumnado de quen foron os irmandiños e mesmo de que as orixes puramente celtas de Galicia son cando menos cuestionables.

Elías. Corenta e dous anos. Tamén ensinante de Historia. Galego ou español-falante, dependendo de con quen pete –ou sexa, bilingüe, non se sabe se harmónico–. Canto peta co seu alumnado é español-falante

–”me es más cómodo”–. Gusta de facer todos os cursos unha viaxe co seu alumnado ó xacemento prehistórico situado na outra punta de Galicia –aquele que aparece en todas as guías turísticas–. Curiosamente, o centro onde imparte as súas aulas está instalado nunha zona de grande riqueza en restos prehistóricos, a maior parte deles aínda por catalogar. Curiosamente tamén, os rapaces e rapazas ós que lles dá clase descoñecen absolutamente todos estes restos que teñen tan preto. Non poden facer unha comparación coa realidade próxima porque esta, paradoxalmente, élles estraña.

O ensino, considerado como unha parcela da cultura, convértese en demasiadas ocasións –máis alá de pantallas ou hábitos enganosos– nunha experiencia vital parcial ou totalmente desubicada, alienante, aculturizante. Rexeitamos o próximo e apampamos co menos próximo. Semella a negociación do nós-mesmos.

Non se pode normalizar a lingua dunha nación a-normal. Non existe normalización lingüística se non se procura unha normalización cultural paralela –ou previa–. Velaí os resultados. Rapaces e rapazas do medio urbano, castelán-falantes de orixe, son quen de utilizar unha lingua estándar pulcra, pero só en contextos moi concretos, nunca cando ligan na discoteca. Rapaces e rapazas do medio rural, sen embargo, galego-falantes de orixe, sofren unha nova diglosia –a dilexia: galego estándar vs. galego dialectal– sen que case nunca vexan valorizada na aula a súa cultura –á fin e ó cabo, cultura na que a lingua está inmersa–.

LOXSE, Reforma, unha oportunidade que cómpre non desaproveitar. PEC, PCC, lingua vehicular, a porta aberta que é imperdoable non traspasar.

X.P./P.V.

Non se pode normalizar a lingua dunha nación a-normal.

Non existe normalización lingüística se non se procura unha normalización cultural paralela –ou previa–

X E R A I S

Doutor Marañón, 12
36211 Vigo
Tel. 986 29 61 16/29 62 32
Fax 986 20 13 66

NOVIDADES

febreiro 1996

NARRATIVA

ANÍBAL C. MALVAR
Unha noite con Carla
Premio Xerais 1995

MANUEL LORENZO GONZÁLEZ
Arqueofaxia
Premio García Barros 1995

LOIS FERNÁNDEZ MARCOS
Galaxia lonxana

XOSÉ MIRANDA
O demo na orela

X. L. MÉNDEZ FERRÍN
Retorno a Tagen Ata
Estudio: Antón Capelán

CRÓNICA

JOSÉ GÓMEZ ALÉN
As CCOO de Galicia e a conflictividade laboral durante o franquismo

CENTRO DRAMÁTICO GALEGO

RAÚL DANS
Lugar
Premio Álvaro Cunqueiro 1994

GOLDONI/OLLOMOLTRANVÍA
Commedia. Un xogueto para Goldoni

CARON DE BEAUMARCHAIS
As vodas de Fígaro

HISTORIA CRÍTICA DA LITERATURA MEDIEVAL

VIÇENC BELTRÁN
A cantiga de amor

ANTÓNIO RESENDE DE OLIVEIRA
Trobadores e xograres

GIULIA LANCIANI/GIUSEPPE TAVANI
As cantigas de escarnio

UNIVERSITARIA

JOSÉ LUÍS SEQUEIROS (dir.)
A despensa de area

CARLOS BARROS
¡Viva El-Rei! Ensaio medievais

MATERIAIS

CONSTANTINO GARCÍA
Glosas da lingua

DICCIONARIOS

LUÍS CASTRO
Diccionario Xerais de Sinónimos

FÓRA DE XOGO

A. MACFARLANE
A. MCPHERSON
Eu e os meus colegas

CARLOS VILA
Cara á fin da luz

MERLÍN

AGUSTÍN FERNÁNDEZ PAZ
Amor dos quince anos, Marilyn

RAMÓN CARIDE
Perigo vexetal
Premio Merlín 1995

ANTÓN CASTRO
A lenda da cidade asolagada

XOSÉ CERMEÑO
Estas rapazas chegarán moi alto

ANTONIO GARCÍA TEIJEIRO
Lueiro de papel

ÁNXELES FERRER
A aventura de Xanzolo

Xesús
Rábade Paredes

Profesor

Unha lingua en precario

O QUE HOXE de verdade no estado se disputa é a oficialidade plena do catalán, do euskera e do galego, linguas españolas constitucionalmente controladas e tuteladas polo castelán. Trátase de recuperar sen merma calquera dos ámbitos de uso dos que historicamente foron desprazadas, pois dáse a circunstancia de que as nacións diversas que coexisten no estado son fundamental-

máis), o desprazamento do galego polo outro idioma superposto e, por conseguinte, a súa perda de uso entre os máis novos semella ser un fenómeno imparabile.

A impresión resultante de estudos socio-lingüísticos recentes é a escasa sintonía da sociedade galega respecto ó seu idioma, sen que as forzas políticas maioritarias en Galicia fixesen nada efectivo ata o presente para modificar esa tendencia. En efecto, debemos convir con Alonso Montero que existen grupos e sectores decisivos con reticencias ou resistencia aberta fronte á lingua do país, feito ó que hai que engadir, como consecuencia da postración histórica do idioma, un segundo sector amplo de falantes –támén de educadores– que minusvalora ou despreza o instrumento no que se expresa ou no que instrúe.

Ante este panorama, agardaríase que os poderes públicos xerasen a necesaria institucionalización e apoio. Pois ben, nin os gobernantes parecen estar á altura das institucións que

rexen, nin promoven os mandatos que a lei lles encomenda, nin sequera emprenderon o máis mínimo esbozo de planificación lingüística.

Dos resultados dun inquérito coordinado por Siguán hai xa algúns anos, despréndese unha vez máis para Galicia o que moitos sabemos e intuimos: que a lingua dos país está viva nun 90% de galegos e que aproximadamente un 95% a entende sen problemas. Así as cousas, parecería que a situación de partida é certamente ventaxosa e que o idioma continúa gozando de saúde notable. Sen cuestionar os referidos datos, sucede que unha lingua ha de observarse na súa dinámica de funcionamento, isto é, nos comportamentos e actitudes dos que a falan. E cando se comproba (no corpo social, nas escolas, nas familias) que hai un río subterráneo de usuarios pasivos ou declaradamente desafectos fronte ó idioma que mellor os define, entón é preciso comezar a advertelo e dispoñerse a analizar, a matizar e a cuestionar certo tipo de espellismos.

.....

Hoxe o galego dista moito de ofrecer

esa vitalidade capaz de resistir

os embates que padece

.....

mente tributarias dunha única lingua, e esa é a súa propia. Cousa ben diferente e desexable é que convivan ou podan convivir con outras moitas linguas, mais sen perder de vista que a reciprocidade afecta por igual ó castelán-parlante, tantas veces reticente ante a diversidade e encastelado no seu monolingüismo.

Polo que a nós respecta, case todas as referencias bibliográficas ó tema o veñen confirmando: malia a conquista parcial de certos ámbitos (medios de comunicación principalmente públicos, presenza escasa no ensino obrigatorio e pouco

.....

E produce tristeza constatar

como ningún dos gobernos autónomos

que ata o momento rexeron o país

soubo abordar un tema clave como

o da nosa lingua con decisión, rigor e valentía

.....

a problemática do presente

Hoxe o galego dista moito de ofrecer esa vitalidade capaz de resistir os embates que padece. Tal como se presenta o seu organismo de deteriorado, coídamos que abandonalo na indixencia indefinida sería conculcarmos as leis da natureza ou darmos creto a algo moi inxenuo. Non nos virá remedio máis alá da firmeza e vontade dos galegos mancomunados na defensa do propio. Non se poñerá freo ó deterioro colectivo de Galicia sen unha acción política intelixente e decidida, encabezada polos que teñen responsabilidades de goberno. E produce tristeza constatar como ningún dos gobernos autónomos que ata o momento rexeron o país soubo abordar un tema clave como o da nosa lingua con decisión, rigor e valentía. É unha factura que teñen de pagar os altos responsables da Xunta de Galicia, pois non é de recibo que iniciativas de particulares e grupos paralelos deseñen e promovan no país a actuación lingüística que en lexitimidade corresponde á institución política que a todos representa.

Galicia, se como pobo desexa algún futuro, ten de poñer o empeño en promover unha comunidade civilmente integrada que incorpore o seu idioma como instrumento propio de pensamento e uso. E o camiño dunha planificación –estatal– lingüística sensata consiste en establecer naturalmente (superando capítulos escuros de represión e persecución lingüística) que en cada territorio nacional o idioma propio da comunidade sexa o vixente, oficial e prioritario, en calquera situación da súa vida. O papel do castelán, lingua común ou franca, e o papel doutros idiomas, tamén nos ha servir certamente de proveito na nosa interacción con colectividades e culturas diversas.

X.R.P.

Un lugar para a esperanza

ABONDAN as voces que se manifestan criticamente fronte ao proceso de normalización do uso do galego e máis en xeral das linguas distintas do castelán, en calquer ámbito e moi en especial no ensino. Dun xeito máis inmediato lamentase o exceso de traballo con que deste modo se agobia aos escolares e o gasto de enerxías que resultarían mellor empregadas adicándooas a adquisición de linguas estranxeiras. Pero as críticas máis de fondo insinúan mesmo que así se pon en perigo a unidade de España que tantos séculos costou acadar e que de todos modos resulta absurdo este esforzo por recuperar unhas linguas menores, cando a nosa época se dirixe claramente cara un futuro supranacional e inclusive universal.

A miña opinión é completamente distinta.

A Constitución de 1978 por vez primeira na historia moderna reconece o carácter pluricultural e plurilingüe de España, un recoñecemento que se traduce en atribuír ás linguas distintas do castelán o carácter de cooficiais nas Comunidades Autónomas nas que se falan e en atribuír a estas Comunidades o dereito a formular a súa propia política lingüística para o fomento destas linguas. Unha política que se articula arredor de tres eixes, a presenza da lingua na administración, nos medios de comunicación e no sistema educativo. Este recoñecemento do plurilingüismo foi o

resultado dunha circunstancia histórica determinada, a liquidación do réxime franquista, e foi recibido con entusiasmo por algúns, con receo por outros e con excepticismos por un gran número. Razóns para este excepticismo non faltaban.

En Galicia, o galego anque falado pola maioría da poboación tiña un prestixio social mínimo. No País Vasco, o euskera anque tiña un soporte político forte só era falado por unha minoría da poboación e por tratarse dunha lingua non latina, a súa adquisición resulta moi difícil. E en Cataluña, se o catalán dispoñía á vez dun prestixio social e dun apoio político importante, tamén é certo que a metade da poboación tiña o castelán como primeira lingua. E nas Baleares como en Valencia, tanto o prestixio social como o apoio político eran moito menores. Pero o feito é que ao longo dos anos transcurridos desde a promulgación da Constitución, o proceso da expansión destas linguas proseguiu sen interrupción, con maior amplitude do que a maioría imaxinaba e o proceso segue en marcha sen que ata de agora se tiveran producido conflitos importantes nin a escisión social que nalgún momento se vaticinou. O que significa que no conxunto e en cada unha das Comunidades Autónomas afectadas, o proceso contou cunha base popular sen a que non tería podido producirse. E a mellor proba diso é que anque os partidos políticos, como é lóxico, difiran amplamente no apoio que conceden a

Miquel Siguán

Universidade de
Barcelona

a problemática do presente

.....

Os homes e mulleres do noso tempo estamos sometidos

a unha dobre esixencia, a da fidelidade ás orixes

e a apertura á universalidade

.....

este proceso, a verdade é que ningún deles inscribiu no seu programa o opoñerse aos seus principios ou o andar as recuas nos resultados aos que se chegou. Podemos dicir por tanto que o proceso é irreversible e que a afirmación constitucional do plurilingüismo resposta a unha realidade viva e actuante.

¿Quere isto dicir que estamos dando a volta ao reloxo da historia? Eu máis ben diría o contrario.

É certo que no noso tempo asistimos a unha progresiva mundialización das formas de vida e dos problemas de toda caste. E é certo que esta mundialización sitúa os poderes de decisión moi por riba dos estados nacionais. Mais tamén é certo que no noso tempo e como reacción ante esa crecente uniformización en todo o mundo advertimos esforzos por manter as formas culturais propias como un modo de afirmación. E é esa necesidade de identificación o que explica a volta as raíces e á fidelidade ás linguas propias.

Así, os homes e mulleres do noso tempo estamos sometidos a unha dobre esixencia, a da fidelidade ás orixes e a apertura á universalidade. No terreo das linguas, a resposta a esta dobre esixencia só pode ser unha, é dicir, non limitarnos a adquirir só unha lingua, senón facernos competentes en varias, a do noso fogar, as do nos contorno

inmediato e as que nos abrirán ámbitos máis amplos.

Houbo un tempo no que adquisición precoz dunha segunda lingua coidábase un erro pedagóxico que podía ter consecuencias negativas na orde intelectual e mesmo na persoal. Hoxe sabemos que non é así e que cun tratamento pedagóxico adecuado un neno pode familiarizarse moi pronto con varias linguas. E temos bastantes exemplos que nolo demostran. Ademais, no mundo ao que nos estamos achegando, esta posibilidade estase a converter nunha esixencia.

Pero a adquisición de varias linguas non significa só dispoñer duns instrumentos útiles para aumentar as nosas capacidades de comunicación. Ao aprender outra lingua familia-

rízamonos con outro modo de pensar e facémonos capaces de comprender mellor aos membros doutras colectividade e ás culturas que representan. Aprendendo outras linguas e entrando en contacto con outros individuos e con outras culturas contribuímos na medida das nosas posibilidades a aumentar a comunicación e a comprensión no noso mundo, e contribuímos así a causa da paz. Por suposto, este obxectivo non se pode confiar só as clases de lingua.

É todo o proxecto educativo da escola o que debe estar impregnado desta ambición de contribuír á causa da paz e da solidariedade alén das diferencias lingüísticas.

Na miña opinión, e como resume do que levo expresado, un ensino bilingüe desde o comezo, e isto é o que significa a introducción precoz do galego nas escolas de Galicia, facilita e non obstaculiza a adquisición doutras linguas pero facilita tamén e sobre todo, a apertura a unha sociedade plural, plurilingüe e pluricultural, na que as persoas do século XXI deberán vivir. Non é un retroceso na historia, senón moi ao contrario, unha porta aberta á esperanza.

M.S.

.....

Aprendendo outras linguas

e entrando en contacto con outros individuos

e con outras culturas contribuímos

na medida das nosas posibilidades

a aumentar a comunicación e a comprensión no noso mundo,

e contribuímos así a causa da paz

.....

descubre o ADN da palabra

¿SERÁN OS CISNES QUE VOLVEN?

Alfonso Pequeiro

COSTA DA MORTE BLUES

Manuel Rivas *2ª edición*

OS NERVIOSOS ELEGANTES

DE RAOUL DUFY

Andrés Vila

CONTORNOS

Xabier Queipo

A TRALLA E A ARROUTADA

Xurxo Souto

EN MALOS PASOS

Camilo Franco

FRIDOM SPIK

Jaureguizar

ferros

EDICIÓN XERAIS DE GALICIA

A dixitalización destes documentos foi posible grazas á axuda concedida a Nova escola Galega da Secretaría Xeral de Modernización e Innovación Tecnolóxica (Consellería de Industria - Xunta de Galicia), do Ministerio de Industria, Turismo e Comercio, así como do Plan Avanza e do Fondo Europeo de Desenvolvemento Rexional (FEDER), ao abeiro da *Orde do 31 de decembro de 2008 pola que se establecen as bases reguladoras para a concesión, en réxime de concorrència competitiva, das subvencións destinadas a entidades de dereito público e privado, sen ánimo de lucro, para impulsar a realización de actuacións de difusión e formación relacionadas especificamente co desenvolvemento e implantación da sociedade da información na Comunidade Autónoma de Galicia, no marco do Plan Estratégico Galego da Sociedade da Información e o Plan Avanza, e se procede á súa convocatoria para 2009 (código procedemento IN521C)*

As publicacións están dispoñibles baixo unha licenza Recoñecemento-Non comercial-Compartir baixo a mesma licenza 3.0 España de Creative Commons que reza:

Vostede é libre de:

- Copiar, distribuír, exhibir e executar a obra.
- Facer obras derivadas.

Baixo as seguintes condicións:

- Vostede debe atribuír a obra na forma especificada polo autor ou o licenciante. Isto quere dicir que tanto os textos como as imaxes da Web poden ser utilizados por calquera, sempre que se cite a súa orixe, sempre que non se obteña un beneficio económico directo ou indirecto dese uso, e sempre que se inclúa no produto resultante a mesma licenza CC-NEG.

